

A ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE
ÉS A MAROS MEGYEI TANÁCS
SZÉPIRODALMI FOLYÓIRATA

Főszerkesztők:
MARKÓ BÉLA
(1989. december – 2005.)
GÁLFALVI GYÖRGY
(2005. december – 2007.)

Főszerkesztő:	KOVÁCS ANDRÁS FERENC (vers)
Szerkesztők:	DEMÉNY PÉTER (esszé)
	LÁNG ZSOLT (kritika)
	SZABÓ RÓBERT CSABA (honlap)
	VIDA GÁBOR (próza)
Tördelőszerkesztő:	MOLNÁR ROZÁLIA
Korrektor:	SZÓCS KATALIN
Tipográfia:	BIRTALAN KÖLÖK ZSOLT
	IRSAI ZSOLT

TARTALOM

VIDA GÁBOR:

Látó-falu ■ 5

VARGA LÁSZLÓ EDGÁR:

se falu se város (Vers) ■ 7

BÁNKI ÉVA:

Az én falum (Esszé) ■ 11

VAJDA NOÉMI ANNA:

Létszomj (Esszé) ■ 16

LÁSZLÓ NOÉMI:

Édes Erdély (Vers) ■ 24

MARKÓ BÉLA:

Falu a Facebookon (Esszé) ■ 25

GYÖRGY PÉTER:

Falu Pesten (Esszé) ■ 29

TÓTH KRISZTINA:

Közel a Mátra (Karcolat) ■ 33

HALÁSZ MARGIT:

Jézuska Bt. (Esszé) ■ 39

LÖVÉTEI LÁZÁR LÁSZLÓ:

EU-farm (Vers) ■ 44

VARGA ILLÉS:

Klenódium (Regényrészlet) ■ 46

HAJDÚ FARKAS-ZOLTÁN:

Érintések (Regényrészlet) ■ 59

FEKETE VINCE:

Néptanács (Vers) ■ 71

MAGYARY ÁGNES:

Dálya (Esszé) ■ 73

MÁRTON EVELIN:

Pali-kert (Esszé) ■ 82

SZABÓ RÓBERT CSABA:

A fénykép (Karcolat) ■ 87

VÁRADI NAGY PÁL:

Gézzel átkötött biciklikerek (Novella) ■ 91

SELYEM ZSUZSA:

Kolozsvári hidak (Részlet) ■ 94

FELLEG JÓZSEF:

Gazdagító nincstelenség (Esszé) ■ 99

LÁNG ZSOLT:

Meztélláb () ■ 104

VIRGINÁS ANDREA:

Drónok az édenkertben (Esszé) ■ 107

VERMESSER LEVENTE:

Tedd, amit tenned kell (Vers) ■ 111

WWW.LATO.RO

archívum / szerzők / hírek / Látó Színpad – képek / linkek /
szemle / Látó-repertórium

LÁTÓ-FALU

Az elmúlt évszázadban a néprajz és az irodalom sokat elmondott a magyar faluról, mindent, ami eszébe jutott. Kiment a falu divatból, talán meg is szűnt közben. Vagy mégsem? Arra kértem két tucat író, meséljenek a faluról. Legyen ez egy falu-Látó vagy egy Látó-falu.

Valamelyik nap idős embert láttam a mezőn, gabonát vetett, a vállára kötött zsákból szórta kézzel a magot a földbe. A mozdulatokat gyerekkorában tanulta, a gépesítésig így vetettek, a gépesítés után is így fognak, ha majd emlékszik valaki, hogy vetni kell előbb, azután lehet csak aratni. Ősi mozdulatsor, ránézésre egyszerű, de nem az. Tanulható, amíg van, kitől. Aki egyedül próbálná feltalálni a mezőgazdaságot, sokat fog éhezni. Ez a falu egyik alapvonása: minden egyszerű tevékenység mögött összetett kollektív tudás áll. A hatékony élelmiszer-termeléshez nincs szükség hagyományos közösségekre, ezek fel is számolódtak (erőszakosan felszámolták őket), vagy marginális szerepet játszanak. Amíg az ipar eltartja a mezőgazdaságot. Apokaliptikus forgatókönyvek szerint a gépesítés meg a vegyszerezés után a biotermelés következik. Amikor az ipar nem tartja el a mezőgazdaságot, archaikus módszereket vesznek elő, akik még emlékeznek. Mintha csak egy lépésre volna a középkor. Ha vissza lehet lépni, még van falu. Ha nem lehet, az azt jelenti, hogy nincs emlékezet. Ahol nincs emlékezet, nem lehet újrakezdeni. Ha egy ötszáz lakosú falu régen meg tudott élni a földje műveléséből, elvileg ma is meg tudna. De már nem tud. Nem vágyom olyan világba, ahol ismét meg fog tudni majd. Pedig előbb vagy utóbb kezdeni kell valamit ezekkel a falvakkal, ahonnan még nem vándorolt el mindenki, ahol még élnek, dolgoznak, emlékeznek az emberek.

Mindig megdöbbenek, amikor falusi munkanélküliségről hallok. Egy kisebb háztáji gazdaságban is reggeltől estig mindenkinek dolga van, ha mindenki tudja, mit kell tennie. Falu talán az volna, ahol az emberek tudják, miként élhetnek meg a közvetlen természeti környezet adta lehetőségekből. Holnapra is maradjon, és tartalék kell, meg fölösleg, hogy el tudjuk képzelni a holnapot. Egyedül senki nem tud semmit. Egyedül senki nem elég a létezéshez, a túléléshez se. A falu a feltétlen összetartozás helye. Ezen alapszik a család és a nép, ebbe születik bele az ember. És a nyelvbe, mert mindenkinek van anyanyelve. A világ otthonossága ez. Idegenbe szakadt

emberek mondják, semmi nem tud annyira hiányozni, mint az otthoni szó. Az ember nem az idillbe születik, hanem a világba, amelyik éppen olyan, amilyen. Utólag megszépíthető, vagy már utólag sem. Nincs mindenkinek, ahova és amiért visszavágynia. Az sincs már mindig, ahova el. Nagyon sok embernek semmije nincs: emlék, nosztalgia, illúzió. A legtöbb ember nem tud semmit. Alig maradt már jövő. Ez a hazánk.

Kelet-Európában a falu túlélte eddig mindent, az iparosítást, a szocializmust, az EU-t is túl fogja. Mindig lesznek emberek, akik abból élnek majd, amit megtermelnek, bár nem hatékony és nem korszerű. Marginális. A lakóparkot övező törmeléksávon és bozótoson túl juhok és kecskék legelnek, emberek túrják a földet, traktorral, lóval, házalók járnak óbégatva furgonnal, kóberes szekérrel, vasárnap az öregek a templomba mennek, a lelkészek temetnek, három vagy négy templom is van falunként. Orvos nincs, az iskola bezárt, busz nem jár, alig utazik valaki. Kocsma sincs, a bolt előtti padon isszák az emberek a sört. Házak ablaka bedeszkázva, düledező melléképületek, felhagyott szőlők, bozót és parlag. Sok ilyen falu van Erdélyben, Romániában. Negyed századdal a falurombolási program után már tudjuk, nem volt rá szükség. És nem telepednek városról vissza tömegesen az emberek, hiába ért véget az ipari forradalom, hiába áltatta magát több nemzedék is, hogy majd. Lakni bárhol lehet, élni viszont nem.

Milliók élnek a kortárs falusi lepusztultságban, átlépett fölöttük a modernizáció. Aki tud, elvándorol, aki nem tud elmenni, belepusztul vagy megmarad. Aki marad, az kénytelen lesz kitalálni magának a következő korszak faluját, senki helyette nem fogja. Aki sietett, az innen már elment, én réárek – mondta a bácsi, leemeltük a boronát a szekérről, elébe fogtuk a lovat. Mint a gépesítés előtt, a középkorban, 2015 tavaszán.

SE FALU SE VÁROS

1.

diófa és körtefa

– ma is ez a gyerekkor nekem

nyugodt volt a nagymamáék kertje

ma is ott van a békésebb felem

akkor az ablakból láttam ha megjöttek a gólyák

most hírügynökségi fotókon lesem

frissen fejt tejet naponta ittam akkor

most pincér hozza ki söröm s felesem

2.

nagyapám már ötkor felkelt

(én néha olyankor fekszem)

hogy ellásson disznót tehenet

itt most korpából sütnek kenyeret

(amit tata a malacokkal etetett)

a nullás liszt a kutyának se kell már

inkább az orrukba szívják a fehér porokat

és eszik a teljes kiőrlésű szemetet

3.

az egyik körtefánk srégen nőtt meg

mintha dőlés közben az idő megállt volna

fel lehetett sétálni a lombok közé

ha az embernek nem akadt jobb dolga

a fa törzsén tanultam meg *tényleg* járni

akkor még tudtam a *meddiget* s *hovát*

s most mintha légy repült a levesembe

hát adjatok gyorsan egy körtefát!

4.

mikor először jártam nagyvárosban minden

járókelőnek köszöntem kinek lehetett

csodálkozva néztek rám és tovább siettek
anyám pedig könnyezve nevetett
a villamoson kiskalapban ültek nagy nők
és valamin hangosan vitáztak mögöttem
másnap szomszédunk – egy messze földre tévedt székely
– rám förmedt mert dacosan nem köszöntem

5.

hogy az életről valamit megtanuljak
megöltem sok tücsköt békát bogarat
nyaranta kilószám ettem a napmeleg epret
és lenyeltem egyszer a tejfogamat
estére *kalárizsos* volt nyakam a portól
télen meg a kesztyűm ázott át
és az anyák napi műsor előtt egyszer
betörtem egy kispajtásom orrát

6.

falun a dolgok mennek rendben
és sokkal több a madárfészek
behozza a szél a szántóföld szagát
és mindenki iszik de senki se részeg
falun mindenki tudja a nevedet
és már azt hinnéd nincs saját részed
az ablakokban gyakran meglibben a függöny
és senki se iszik de mindenki részeg

7.

amit a *régi öregek* csináltak az jó volt
amit mi csinálunk most az egyre rosszabb
ha valaki mást hisz az urizál vagy marha
„azt se tudja mit mond ott egye a rosseb”
„én egyedül dógozok annyit mind ezek összesen”
„és a noha szőlő mánpedig jó bornak”
„a dédapám azt itta s élt száz évet”
bár nem irigylem tőle az utolsó húszat

8.
apám beceneve „szó” volt
és elhagyott minket kiskoromban
azt mondják nem volt túl elégedett
néhány az életét érintő dologban
nyughatatlan volt azt beszélik
„túl okos” és „ivott a drága”
majd egyszer részegen belefulladt
egy tóba s a kilátástalanságba

9.
anyám későn házasodott újra
tíz voltam mikor húgom született
én akkor *már* nem akartam testvért
csak bámultam az apró füleket
az orrot a vállat s a két parány kacsót
ahogy idegesen kalimpált az égre
míg anyámék dolgoztak rá én vigyáztam
most egyetemre jár már – megérte

10.
anyámék hajnaltól késő délutánig
dolgoznak aprópénzért a gyárban
majd a városból hazatérve estig
tesznek-vesznek a kis gazdaságban
se paraszt se munkás se falu se város
se nappal se éj se ember se állat
csak ha nem hallják szidja az istent
csak ha nem látják akkor von vállat

11.
nagymamának a hit az orvossága
messze van a templom de mindig elmegy
az embernek végül is legyen hátországa
valami zug ahol nyugalmat lelhet
„apád csillagszemével néz fentről téged”
– gyerekkoromban egyszer ily vigaszt talált

„ki az a sok – kérdeztem – kik ugyanúgy néznek?
és apám ezek szerint csak este lát?”

12.

sir david attenborough az oka
hogy biológia egyetemre mentem
mit mondjak csalódnom kellett kissé
és a tandíjat is szépen megfizettem
ahonnan én jövök ott a szakma az első
és aki egyetemet végzett az: tanár
anyám ma sem érti mért nem az vagyok
és mért nem mentem haza: egyre vár

13.

kolozsvára mindenki máshonnan jött
megannyi messzi falu ez a város
azt mondják hogy tiszta multikulti
igaz a többnyelvűség még nem szabályos
ilyen tekintetben még maga is falu
bár most európai fővárosnak mondják
de itt is mindenki azt adja amit tud:
jézus a testét s a pap az ostyát

14.

különben divat ma falura költözni
ki városban él már csak falura vágyik
a levegő tisztább s több a madárfészek
igaz az út is hosszabb lesz hazáig
egy kis faház tiszta udvar csöndes élet
esténként korán lefekszünk az ágyba
diót eszünk és csak hull majd a hó
a verandán hagyott lovaglósizmákba

AZ ÉN FALUM

Nagyapámnak nyolc testvére volt, nagyanyámnak hét. De a tizenöt bizonytalan szám, nem állja ki a kritikai vizsgálódás próbáját. Három fiú elment a háborúba, és mire visszajöttek, már az ő gyerekeiket is beleszámolták a tizenötbe. Unokák, féltestvérek mellett a dédszüleim nevükre vettek törvénytelen gyerekeket is. A cselédeiket halálra zsigerelték, de ha meghaltak, a sajátjaik közé számították a gyerekeiket. Néhányukat „elvitték” az örültek házába, nekik halálhíruket keltették, de ha hazajöttek, visszakapták a nevüket. És mikor a történelem szerteszét szórta őket, és az egyik testvér benősült egy lelenc tartó faluba. Ott is voltak gyerekek, a család őket is számon tartotta, mert ha nem is édesek, legalább félédesek.

$15-3-1+1+4-1+3-2+3+4=15$

De akárhányan voltak, gyűjteni nagyon szerettek, és nemcsak földet, hanem unokát, testvért, gyereket. Mindenből több volt nekik a kelleténél: terítőtől, takarótól, párnahuzatból, dühből, örömből, lepedőtől. Minden lakodalomra a szükségesnél többet főztek, hogyha „valaki” jön, egy édes vagy egy félédes, azt le tudják ültetni. No, de nevekből már nem jutott elég. A két legkisebb fogadott gyereket már Áldáskának és Cicának hívták.

Ez a tizenöt vagy akárhány testvér és a gyerekeik persze soha nem látták együtt egymást. Ki így számolt, ki úgy számolt, de valamivel mindenki *számolt*, akárhova mentek, csak gyűjtögettek a holdakat, a testvéreket, a fényképeket, mindig sopánkodva, hogy se idejük, se pénzük egymásra. De *hagyni* mindenki szeretett a többiekre, legalább valami kis „szállást”, hát ha valaki rászorul, és nincs hova mennie. Furfangosan túljárva Széchenyin, az ősiség tilalmán, a méltatlanoknak is juttatva ingyen fedelet. A végrendelet volt az utolsó, a *mindenkinek* szóló családi levél.

Hát ezért öröklök én innen-onnan tőlük mindenféle dirib-darabkákat.

Téliestett nyaralót Kecskemét mellett, egy elbirtokoltnak hitt szőlőt, amit a régi tulajdonosok azért visszaperelnek, egy vállalati telket, ami anynyi huzavonán át egy kisvárosra szállt, aztán magánkézbe került, nyári konyhákat, zárt kerteket, fusnikat, fészereket, pincéket – persze nem egyedül, hanem harmincad- vagy negyvenedmagammal. Aki tudja, *bírja*. Mert szeretni igazából csak falun lehet, ahol már egy kínos, hosszú per alatt elbari-

kádozhatod magad. Persze, a tizenöt testvér mindig a majdnem értéktelen földeket adja be a „közösbe”, azokat a házakat, ahol csak meghúzódni lehet, élni nem.

Dirib-darabkák. Holdacskák, napocskák, házacskák, gyümölcsösök. Egy elmocsarasodott tó három hétvégi telekkel. Egy tönkrement gyümölcsleüzemhez tartozó kaszáló. Minek a kaszáló az almalevekhez, kérdezgetem. De nem tudja senki. Az ilyen huzavonák, hagyatéki nyavalygások, dirib-darabolások aztán évekig folynak. Átvenni a leveleket postán, tanúkat keríteni, lemondani, aláírni, ajánlva visszaküldeni. A törvény semmilyen azonnali megoldást nem tesz lehetővé, már a tizenöt testvért is nehéz lett volna megtalálni, nemhogy a dirib-darabkákra szakadt gyerekeiket. De épp ez a *cél*: amíg tart az ilyen téliesített-nyáriasított, félig-megvett, el- vagy visszabirtokolt, félig-meddig alapincézett sufnik tulajdonvitája, az húzódik meg rajta, aki tud róla.

De én jobb szívvel lemondok egy kitüntetésről, egy konferenciáról, mint egy dunántúli város szabad strandján kialakított nyaraló, egy préház, egy horgásztanya, egy barackos vagy ama nevezetes kaszáló negyvennyolcad részéről. De sokáig nem kerestem fel ezeket az ölembe hullott menedékhelyeket. Nem akartam megismerkedni akárhányadik Pista akárhányadik lányával, hogy osztozzak vele, ki mikor jár összeszedni a lehullott szilvákat, és ki festeti majd ki a zsalugátereket.

Aztán egyszer csak mégis.

Álmos nevű falu, közel Pesthez.

Tizenötödik nagy-nagynéném, Cica hagyatéka, egy vitatott házrész nagy kerttel. Ő az élettársától örökölte, de a végrendeletet azóta is perli egy külföldre szakadt unokaöcs. Ha nem volna az egész ilyen zavaros, akkor Cica nyilván ráhagyta volna az Angliában élő gyerekeire. No, de a ház és a föld nem olyan vagyontárgy, mint egy festmény vagy egy autó vagy egy hűtőszekrény. Inkább olyan, mint egy nő vagy egy férfi. Odamész és megnézed.

Elszeretheted.

Álmos nem igazi falu, csak egy szeglet, amit pár éve a szomszéd nagyközséghez csatoltak. Még csak utcasornak sem mondható, a módosabb házakkal szemben lebontották a zsellérházakat, aztán a hatvanas években kiosztották háztájinak a szomszéd bánya munkásainak. Azóta valaki ezeket a sufnikat megvette és ledózerolta.

Tisztázatlan, mondja a fiú, aki rám köszön Cica néni kertjében.

Itt minden csak oda-vissza van. Fű alatt.

Végigmérem. Stramm, hirtelenszőke fiú. Melegítőben, atlétában szorgoskodik, épp nagy-nagynéném régi, paprikapiros foteljeit próbálja felhasogatni.

Bemutatkozom. Fura módon nem jön zavarba, sőt, már-már örömmel készségeskedik: hogyne, hogyne, csak jöjjenek beljebb, mindent megmutat.

Fogalmam sincs, ki ez a fiú, és azt sem értem, mit akar megmutatni, hiszen nálam a kulcs. De *hány* kulcs van? És hány rokonfiú? Körbepislogok a vidáman rendetlen udvaron. Utoljára Cica néni városi lakásában láttam ezeket a piros fotelokat. Most nagyon illetlenek a levegőbe döfködő, csupasz lábaikkal.

Stószba pakolt hálóingek, napfényben hunyorgó levesestálak. Malter a zsákban, mész a dézsában. Első percben nem is értem, miért aggatta ki ez a fiú nagy-nagynéném használható lepedőit a diófára. Pedig rájöhetnék. Meszel, szellőztet, stramm gyerek. Talán ő a külföldi rokon, aki visszajött akadékoskodni Kaliforniából.

Leteszem a táskám, és próbálok nyugodt maradni. Ki kérte meg, hogy itt rendezkedjen? Nem jön zavarba, elmondja, hogy neki mindene a munka: ő aztán nem hagyja lerohadni a házat, jövő hónaptól majd kecskéket is tart.

Izgő-mozgó fajta, hogy nem lóthat-futhat, a felsőtestét himbálja. Ide-oda csapkodó karjával úgy néz ki, mint valami kacsa egy régi mesefilmben.

No-de-hogy-hívnak?

Sanyi vagyok, mondja. De nem lenne jó egy teát meginni?, kérdezi. Mintha nem tudná eldönteni, mi az okosabb, ha magáz vagy letegez. Kicsit bizonytalan, de cseppet sem ellenséges.

A tornác sarkán bűzös kivertkutya-szagú, bűzös ruhacsomó. Sanyi elmeséli, hogy a „hölgy”, Cica néni halála után egy hajléktalan költözött be, nem volt sima halála, a szegény összeokádott mindent, a mentősök is csak maszkban mertek bemenni. Tudom, hogy csak ijesztgetni akar, de azért elfogadom a tornácon a porceláncsészét.

De ha Sanyi igazi falusi gyerek lenne, eszébe se jutna cickafarokból vagy effélékből főzött teát főzni. Talán valami ismeretlen rokon, talán a szomszédok pesti akárkije, de most már mit számít, hiszen birtokon belül van. Álmos gyönyörű falu a szedett-vedett kerítéseivel, az utcára könyöklő barrackfaival, az üres házaival, az omlatag dombjaival. Ha továbbra is ilyen kártóan pakolászik, ő lehet a falu új földesura.

Rákérdezek, mióta lakik itt, megvan-e még a szőlő, és idehozta-e már a kecskéket.

Szőlő? Ugyan! Sanyi elneveti magát.

Mikor csodapad is van itt, meg hőforrás és különleges földsugárzás! Az élet megy tovább, az öregek kihalnak, hamarosan szabad lesz szegény Erzsi néni házrészre is, ha odaköltözöm, közel leszek a hőforráshoz, és én is megértem. Persze, ez a hőforrás ma még láthatatlan, egyelőre csak a fák gyökeireit melegíti.

Szem nem látja, csak a szív érzi.

És te hogy kerültél ide, neked mi közöd az egészhez, kérdezem.

Sanyi vidáman hablatyol tovább: mesél Cica néni keresztfiáról-keresztlányáról, a kórházban töltött utolsó napjairól, az ilyen-olyan nyavalyáiról, az elviselhetetlen fájdalmakról, amiket csak az itteni, az álmosi földsugárzás gyógyított, de már tudom, semmi köze nincs a „tizenöt” testvérhez. Egyetlen konkrét név sem merül fel az emlékeiben.

Nem rokon, csak egy túlmozgásos, melegítő honfoglaló.

De ha már itt vagyok, átsétálunk a szomszédba, Erzsike nénihez.

És Sanyi itt is úgy viselkedik, mint egy fogadott gyerek. *Sanyika-így-Sanyika-úgy-még-csak-az-kell-hogy-beleláss-a-fejed-lágyába.* A sáros ujjú Erzsike keveri a szólásokat, de azért boldogon dohog, elégedetten kotkodácsol, megveregeti Sanyi karját, és örül nekem is. Hiszen Sanyival a következő nyarat tervezzük.

Majd termálfürdő is lesz, ígéri Sanyi, mellé meddőségi klinika, nemzetközi gyógyüdülő, pihenőközpont, holisztikus center. Itt van alattunk Közép-Európa legnagyobb édesvíz-készlete. Legalábbis a jelentős része, hunyorog Sanyi, és belekortyol Erzsike néni málnaszörpjébe.

Én is megkóstolom, de nekem túl édes.

Belezsizsegni magad más emberek fülébe, *feje lágyába*, a szívébe, tervezni, ígérgetni, beszélni-beszélni, egészen addig, míg megörökölheted az életüket. Aztán csak várni, nyugodtan, türelemmel, míg ezek a házhelyek, szőlők, öreg gyümölcsösök egyre többet érnek.

Ha-korán-kelsz-aranyat-érsz, mondja Erzsi néni az ujjait dörzsölve, miután újra végighallgatja az Árpád-kori altemplom köré épült hőforrásközpont és meddőségi centrum tervét. De Sanyi most már ficsereg, mint aki megrészegült a málnaszörptől. Még át kell mennünk a szomszédba Géza bácsihoz, alig várja, hogy engem ott is bemutasson, mert majd én fogok segíteni a régi keresztelőkápolnát azonosítani.

Ha szerencsénk lesz, rovásírásos köveket is találunk.

De Géza bácsi nem ereszt be minket, csak a kerítésén át társalog. Nem akar asszonyt látni, majd ráér, ha itt lesz az a rengeteg nő bőrrönddel, ha

felépül a meddőségi központ, addig akar nyugalmat, amíg az idegenek ide nem jönnek. Hát isten áldjon, Sanyikám, te is vigyázz magadra!

Sanyi bólint. Még tart tőlem, de közben szeretné is, hogy maradjak.

Ballagunk a házak között a csendes napsütésben, még egy néni, még egy bácsi, és már túloldalt, a hajdani uradalmi kertek között járunk. Szúrós málnabokrok, karvastagságú sarjak, elvadult liliomtövek között kereszük az Árpád-kori templom köveit, vagy legalább a csodakutat, amit mi még egyelőre nem érzünk, csak a fák... De itt nincsenek fák, csak reménytelen törmelékhalomok és a szélben ide-oda kapkodó gízgázok.

Te, tudod, ki vagyok?, kérdezi reménykedve.

Mivel esélyem sem volna a bíróságon, és a házról úgyis lemondtam, hát tényleg érdekel. Nem tudom, mondom, én sajnos nem vagyok jövőbelátó. És persze az Árpád-kori templomra is kíváncsi vagyok, de a mindenhova ragadó gízgázok között csak egy kis, vöröstéglás templom falait találjuk.

Téglavörös, jellegtelen. Kicsit emlékeztet a vidéki kórházak kápolnáira.

Ezt még a párttitkárok sem merték lerombolni, suttogja Sanyi büszke áhítattal. És hát hova máshova építettek volna száz éve kápolnát, ha nem az ősi, szent hely romjaira? Ahol a legerősebb és legtisztább a földsugárzás, ahol elmúlnak a fájdalmak. *Ahol-az-erővonalak-is-a-legtisztábbak.* És van még egy betemetett savanyúkút is, bök rá néhány kődarabra. Egy igazi savanyúkút sok halottat jelent, a sok halott meg dicső múltat, és az átszivárgó nedveknél, egy boldog falu emlékénel mi más táplálhatná jobban az élőket? A *mi* jövőnket? Először megsimítja a sziklákat, utána pedig megnyalja a mutatóujját. És egy pillanatra én is érzem a halottak ízét a nyelvem alatt.

Talán még a tizenöt halott testvért is.

No, de honnan jöttél, Sanyi? Mit csináltál? Hol tanultál eddig?

Megrázza magát. Nem számít, hidd el! Rengeteg barátom lesz, rengeteg testvérem, előbb-utóbb kifakad az erő a földből, felépül ez a falu, és mind ide járnak meggyógyulni. Jól érzik magukat, hálások lesznek. És végül itt fognak felnőni a gyerekeik.

Meglátod, majd nagyon sokan leszünk.

LÉTSZOMJ

Janus-arcú életérzésként él bennem a falu. A vágyott elszigetelődés mellett nyomasztó elmagányosodás kísért itt. Sokan gondolják, hogy e világi lemondásoktól terhes, de csak egy-két nagyvárosi ütközik meg fennhangon éles kontrasztomon:

– Szegény!

Sajnálatom rám tapad, mint a kifogyhatatlan sár. A részvét kellemetlen rögtől kislányom biztos otthontudata szabadít meg, melyet kitörő létörömmel kiált a csillagos ég alá:

– Az én drága kicsi falum!

Akkor veszem észre, hogy a gyermekemét – kötődését is – a magaménak tekintem, amikor az Aradról idekerült emancipált szomszédasszony a tájház bemutatásakor rám csodálkozik:

– Hogy tudod ezt a falut falunkként említeni?! Már tíz éve élek itt, de még mindig nem érzem a sajátomnak! Nem is fogom soha!

Kijelentése éppen feltűnő beilleszkedési kísérletei miatt ejt gondolkodóba: a helyi citerazenekarba a kezdetektől bekapcsolódik csakúgy, mint a faluturizmusba – saját udvarán szállást nyit a termálfürdőzőknek; név szerint szól az emberek után az utcán; kártyapartikat ad, és szorgalmaztatna velem is –, a tájház filagóriája éppen megfelelné. Nem visszakozom. A sajátos hatasszonyozás, krágli, háromkétszömezés, melyet nemrég az idősebb helybeliek a kedvemért játszottak le, felelevenítette sokáig alábecsült gyermekkori játékszenvedélyemet. No meg a konokságok incselkedő hangulatát – Nė lessed, Lajcsi, vessé' bele! Mit akarsz?! Szökünk, vagy nem szökünk? Várja! Tė adtad, Rozi? Én! Osszad bele! Nė mongya, hogy én lopok, há' lopjon maga is! Eszödbe nė jusson! Luk! Hasam a hasadon, tököm a lukadon! Mit nevetsz? Utójára csattan az ustor! Nézzük!

Semmi kétség, mind a meglett korosztályra, mind a jelenre tágítható az apai ágon ide gyökérezett író summázása: „Bizonyára jó nagylány – és menyecskepopogtató hely lehetett Iratosunk!” A groteszk erotika szürreális zamatáért nem kell Marquезig menni, csupán a hantokon szeretkező tizenéves párocskákkal – legalább gondolatban – elveszni a szombat éjszakába.

Néhány, várososn élő ismerős elvagyódásában, csendesség és természetközelség utáni sóvárgásában megtörő életem az idill szivárványszíneiben

játszik. Végeredményben hangulatom befolyásolja, hogy e két véglet közt, a nagyjából változatlan külső körülmények közepette mit vélek éppen érvényesnek.

Ugyanakkor ez a falu nem az a falu. Az bölcsőm, ez nyoszolyám. Azo-nosulok ott, illeszkedem itt. Ott vagyok otthon akkor is, ha szeretteim java része a temetőben. Itt sosem leszek egészen otthon, bár felnőttéletem főszereplői itt élnek. Az végváram, ez menedékem, hol nem érzem peremen magam, pedig a kapuból csupán egy kiadós séta vezet a – távolabbról menekülőknak ma is reményteljes-rettegett – nyugati határkövekig. Valós földrajzi fekvésével nem egészen összhangban, ez a falu bennem éppen közép-pont a mindenkori szellemi főváros és az erdővidéki ősfalu között. Sajátos origo mundi – az otthon kapott szavak itthon nyernek értelmet. És bár a nincs mindenütt nincs, a Székelységben könyörtelenebb – esélytelen és ki-látástalan. A pusztaságban furcsamód adott *a lehet*. Az alföldi mezőségről széles a kilátás; a szabad mozgás illúziójának teremtése nem ütközik szem-betűnő korlátokba. A nagyvárosi pezsgésben való megmerítkezés vagy a tá-volabbi haza melegébe való alámerülés szabadidő kérdése *csak*.

Időhiány helyett időtlenség – szabad idő, mely felfalja a szabadidőt, és alattomos örvényként maga alá temet, akár egy ingerhiányos Dardenne-film. Cselekményesség híján, a nagyjából önismétlő, visszafogott ritmusban csorgó mindennapok többsíkú kutatásra serkentenek. Szerző keres szerep-lőt. Az anyaság gyakorlati, házon kívüli követelménye – kisfiam sétáltatása esőben-hóban –, no meg egy nyakamba szakadó pályázat nem tűr mulasz-tást. Tulajdonképpen segítségemre van; elindít, mint egy drámai szituáció. Két hónapja sincs, hogy szültem, amikor felhív az iskolaigazgató: élni kel-lene egy lehetőséggel, az iskolásokat bevonni a helyi szórvány népismeret-be, s ebben – mint a tájház jogutódjának – nekem is szerepet szánna. A magyartanárral kellene együttműködnöm, ránk bízna. Anikót évekkal ez-előtt bemutatta már, de hosszú idő kellett – talán a kapcsolat külső szor-galmazása miatt éppen –, míg üdvözlésnél megrekedt viszonyunk egymás véletlenszerű felismerésébe és egy laza szövésű barátságba torkollott. Éle-tünkben több a párhuzam. Férjével ő is az egyetemi évek Kolozsvárán is-merkedett meg, házasságuk révén került Aradra, de örök otthona a cse-resznyeszüreteiről híres beszterce–naszódi falvacska maradt. Talán ezért is keresi a falu közelségét, és szereti – nem leereszkedő magabiztossággal – a falusi gyerekeket. A hasonszőrű tanárok munkája teszi, hogy a megye ok-tatási berkeiben lassan elismerik: a falusi nem feltétlenül *falusi*.

Mérlegelek mégis, mert nem kedvelem az elrendeltnek tűnő megrendel-
tet. Tartok tőle, mint biztos bukásra ítélttől – eleve előrevetítem, és talán
ezzel vonom rá a kárhozatot. Az engedelmességre való szülői neveltetés le-
het az oka és a hasonló célzatú, bár nem azonos szellemiségű alkotmányos
idomítás, mely a belső ellenállás szűrőjén keresztül leginkább tiltások és óvá-
sok formájában szabta meg az otthoni majdnem kétszer hét évet. E kettős
fenyegetettség keresztüztében bontakozó szabadakarat annyira életképes,
mint fogságban felnőtt állat a vadonban. Öntudatom szabotálta, selejtes
idomítottként a felkínáltak pazar lehetősége helyett kínálatok terhes fog-
ságában élek; nagy lelki erőfeszitésembe telik elhárítani egy-egy felkérést,
vagy éppen megfelelni annak. A megfelelés nyomeleme kényszerességet ger-
jeszt. Újra meg kellene teremteni magamban az ígét, kellemessel társítva ta-
lán, hogy helytállásig többértelműsödjön. Addig is azt latolgatom, miköz-
ben a vonal másik végén a türelmetlen némaság válaszat csikarja, hogy
ebben a zilált kezdeti kismamakorszakban mi esne kevésbé nehezemre.
Nem sok sorstársam róna vargabetűket, ugyanakkor a pályázat összeállítása
néhány nap csupán, tulajdonképpen jólesne ennyi időre kiszakadni a házi
taposómalomból. Észérvekkel kábítom magam, hogy ne nevéthessen arcom-
ba győztes beidegződésem – mely szerint képtelen vagyok nemet mondani,
mert az örökös dac ellenére lelkipurdalással övezett tartomány az ellenál-
lás. Kényelmesebb tehát a megalkuvás – megalkuvásnak érzem az elfoga-
dást. Már megint egy politikai rokkant fogalom, mely rehabilitációra szorul.
Haladéktalanul szét kell feszítenem a jelentéseket, hogy szabadon érvénye-
sülhessenek a tartalmak, és az elfogadás beletörődés helyett merjen felvál-
lalássá szálasodni.

Félszavakból értjük egymást, csakhamar körvonalazódik egy értékes terv.
Mire kész, az iskola vezetősége veszít lelkesedéséből, visszalép. Anikó an-
nál kevésbé. Alig várja, hogy diákjait gyűjtőmunkára küldhesse. Egyszer-
re kapom a hírt: pályázatunknak bizalmat szavaztak; Anikó veszélyeztetett
várandós, betegszabadságra kényszerül. Teszünk néhány meddő kísérletet
arra, hogy jelenléte nélkül mozgósítsuk a gyerekeket, bár sejtjük, fölösleges;
a közkedvelt tanár – általánosban legalábbis – csak konkrét testi valójában
hatékony. Közben gyakorlatias hajtóerők kezdenek munkálni bennem. A
feladást nem ismerő ősi virtus? Anikó elismerő csodálkozásából látom, nem
magától értődő, ami számomra már az: a gyűjtést és összegzését elvégzem
én magam, pontosabban családommal, mert, mint utólag kiderül, a munka
íródeáki szakaszában férjemnek akarva-akaratlan több részt kell vállalnia a
babázásból, semmint áldozatmentes időszakként zárhatnánk a soron kö-

vetkező évet. Botcsinálta gyűjtőként egyedüli előnyöm, hogy nem Katalin vajdájáig kell visszamennem, akit hírhedt temesvári útja felé éppen itt ért be a pusztulás majdani emlékirója.

Nincs pontos forгатókönyvem, a véletlennel játszom. Útjelző gyanánt a múltba kanyarodó kitérőkről naplót vezetek. Kezdetben népmeséket keresek, talán gyermekeim miatt is fontos az epikus gyökérkeresés. A meséket elfeledték, azonban akad bőven gyermekjáték, melyet nem ismernek már az unokák. Leginkább hangulatok, mellékvágányon élém tolt történetek, jelentős félszavak, a távoli gyermekkor borús-derűs emlékétől meglevenedett meztelen tekintetek maradnak meg bennem alapélményként. Ami ezen kívül esik, kitolt határidőre hangyaszorgalmat tanúsító anyagba rendeződik. A gyűjteményt végül valamifajta szemérmes izgalommal küldöm át a magyar népi gyermekjátékok avatott kutatójának. Bátorságomat a múlt is indokolja: Gazda Klára a kolozsvári egyetem néprajz szakos hallgatóival vendége volt házunknak, meghatározó segítség a tájház anyagának lajstromba vételében. Ám apósom meghívottja volt, s mert családon belül saját dolgainkat idegenkedéssel, magánügyként óvtuk egymástól, e nyári gyakorlattól távol maradtam. Azóta minden megváltozott. Nem él már apósom, félbeszakadt álmai – mert csendjeink bizonyos fokú lelki rokonságot fedtek – leginkább rám maradtak. Mivel nyughatatlan vizionárius volt, több, teljes embert igénylő feladatkörrel, döntenie kell a családnak: mit folytattunk, mit adunk át másnak, és – többé már nem éltető köldökzsinórként – mit kötünk el véglegesen. A művész táborok három év múltán elmaradnak. Bár a művészek jelenléte szellemi távlatokat nyit, kimerít a házigazda-szerep. A mozgássérült központ görbetükröz; az emberi lény – főként önmagam – árnyoldalaival szembesít. Hibátlan nyersanyag, ám *bentről* írni nem marad erőm. Amint lehet, átadom.

– Elhagytál bennünket! – róják fel a családtagszámba menő legközelebbi beutaltak, valahányszor külső segítséggel el-elgurulnak látogatóba.

A tájházat viszont nem lehet hagyni. Ehhez ragaszkodott talán leginkább. Alig néhány éve vásárolta meg az egyik legutolsó, háromosztatú alföldi vályogházat, hogy nagybátyja részben megmentett hagyatékát és saját gyűjteményét megfelelő térben helyezhesse el. Végsőként saját földi maradványai személyesítik eladhatatlanná az amúgy sem értékesíthető jelképes közvagyon. Rá hivatkozom első telefonbeszélgetésünkön. Klára nyitott, ám tartózkodó szigorral kéri a gyűjteményt – semmit nem ígérhet, míg át nem nézi; végül a tudós ember körültekintő és igényes szakmai összegzésével látja el a munkát.

A falunak önigazolás a kötet. Ennek ellenére rám szólnak imitt-amott az utcán:

– Nem jól ő-zöl!

Nem győzőm hangsúlyozni: ahogy az idegen legfeljebb nevetségesen utánozza a sztereotipizált székely nyelvjárást, míg csak az őshonos hallja a falvak közti különbséget is, én sem fogok ő-zni soha, legfeljebb idézni, mint kiderül – bosszankodhatok a második, remélhetőleg javított kiadásig! –, pontatlanul.

Számomra fordított önigazolás a gyűjtőmunka: nem egészen ez vagyok. Csakhogy az íróvá formálódásnak, még falun is megvan a böjtje: amint a nyert idő reményében felhagyok közéleti foglalkozással, huszonnégy órás családayává lépek elő.

– Döntsd el végre, hogy író akarsz lenni, vagy csak írni akarsz! – szól rám férjem.

Felszólítása értelmetlen, akár egy fölösleges mozdulat. Az íróvá válás nem pusztán döntés, inkább eldőlés kérdése. Ehhez viszont írni kell. Ahhoz pedig magánidő.

– Fölmerült bennem, mi lenne, ha Ivo Andrichhoz hasonlóan én ezt a falut írnám meg. Majdnem kétszáz év van e regényemben. Mi magunk születünk, élünk, halunk, a falu meg marad, ahogy marad. A házak maradnak. A templom. Az emberek gondolkodása. De a megszállók is jöttek-mentek. Az osztrákok. Oroszok. Németek. Románok. Ezt próbáltam érzékeltetni. Nem egy hőst ábrázolok. Itt a hős maga a falu, a közösség – az íróbaráttól várok útbaigazítást, aki falurajza mellett elsősorban a *Magyar Krisztus* révén a *falu lelki fia*.

– Hogy írtál, mikor a gyerekeid kicsik voltak?

– Délelőttönként bezárkóztam.

– Úgy könnyű!

– Tudom, aranyom, a nőknek sokkal nehezebb!

Csudálatos módon megnyugszom a pusztá tényről, hogy, mintegy a férfiak nevében beismerő-elismerő vallomást tesz. De hát ettől nekem még ugyanolyan kevés időm marad házon belül – botrányos elfoglaltságomra. Mikor még éjfél után sem ül el a gyerekszoba, kibírhatatlan tehetetlenség-érzetem kesergésre vált, majd – kisfiam ártatlan játékos kedve láttán – lelkiismeret-furdalásba. Ha időm van, írok – nyugtatom magam. Bökkenőm: a *ha* túlságosan viszonylagos a rendszeres munkához. További őrlődés. Muszáj az idővégeket összedolgoznom, az öt-tíz percek, fejedelmi félórát, amikor elfoglalja magát a kisebb, nem kezdeményez beszélgetést a nagyobb.

Miért muszáj? – évődöm szakadatlan. Mert túlságosan régóta kellemetlenkedik bennem a megfigyelő ahhoz, hogy jelenlétét figyelmen kívül hagyhassem.

Kisközösségben nem áll fenn a bőség zavara, így nagyobb súlyt kapnak a kifelé ápoltságok, elvárásokkal terheltebbé válnak a ritkábban megengedhető találkozások. Egy-egy barát látogatása életmentő vérátömlesztés. Elhiszed újra: valahol fiatalos erővel él még a világ. Időről időre pedig a tű fokán átjutott barátságok szavaitól, illataitól roskadozik az elvágyódás.

– Csajos hétvége. Gyere! – húgom tömör behívólevele kihívás: kislányom a nagyszülőknél, férjem a hegyekben, engem meg éppen légszomj fojtogat.

A konyhaasztalon cetlit hagyok:

– Pár napra Prágába mentem.

A délutáni gyorsvonatot Pestig éppen elérem. Hajnalban már a Bécsi úton suhanunk Hegyeshalom felé, másodgenerációs venezuelai magyar barátnőnk új autójában. Sandy panorámás Qashqai-ából hátborzongató rálátás nyílik Chávez Caracas-ára, ahol tetten nem ért bűnbandák a kormánykerék mögül rántják ki a gyanútlan sofőrt egy-egy stoplámpánál, ha elfelejtette indulás előtt magára zárni a kocsiajtót; vagy autóstól magukkal ragadják a szemrevaló tulajd is, hogy pár nap múlva kitegyék egy lepusztult autópályán, az élet fényétől is kifosztottan. A cseh óváros kacajoktól izzó napfényes zsvájában aztán feltűnik Sandy keserű magába fordulása. Abban állapotunk meg, csak magunk leszünk, zaklatottan kereső tekintetében mégis ott van – hiányjellel – a férfi, aki nem úgy szeret, hogy az jó lehetne: éppen Srí Lanka eldugott tengerpartjára húzódott vissza, előző házassága sehogy sem gyógyuló sebeit nyalogatni. Hétvégi menekülésének idejére a lezárt telefonnal mintha lelkiismeretét is ki igyekezne kapcsolni. Előzőleg kárpótól, talán ő maga sem tudja pontosan, kit, és mi célból:

– Nekem te kellesz, nem a Qashqai!

– Lehetetlen!

Elzárkózás, magányba merülés bárhol és mindenütt. Függetlenül tértől és időtől. De hogy attól a másiktól függ-e, aki van vagy nincs, vagy csak önmagamtól, nem egészen tudom.

Jó ideje nem voltam idegen emberek testközelében, most veszem észre: tulajdonképpen zavar a forgatag. Önfeladt tizenévesként magamra találtam a színes zsibárusokat, elbűvölő bábosokat, bohém festőket feszítőn mutogató Károly-hídon. Ma a turisták hada alatt hajlott hátát fáradtnak

látom. Pedig ez a híd sem változott. Kényelmetlen – mint kiderül – társaságunk mássága is. Hárman háromfelé mennénk. Csak az autó tart a közös út igájában. Bécsben vita lobban: Klimt-tárlat helyett, a szerelemsóvárgás ellenállhatatlan mellékhatásaként, ruhavásárlás. Csökönyös tévhit: szerelmet – csak itt és most, lehetőleg drágán vett – ruháért, ínycsiklandó alsóneműért lehet kapni. Csakazértis Pandorf, a divatfaló ruhafalu! Adele Bloch-Bauer elképesztő műgonddal megalkotott, aranyban sárgálló ruhája helyett – ugyan L'Wren Scott még idejében felvonultatja a londoni kifutón – itt csak sematikus formatervezett tucatholmik. Reménytelenek vagyunk. Ki-ki amiért. Indulatomat éles szembesítésbe foglalom:

– Mit ér, hogy az öledben sírjon – valaki és valami más után? Hol az önbecsülésed?!

Bár lemondásokkal vegyült kitekintésem, magamba zártam egy szemernyi nagyvilágot. A ránk boruló éjszakai autózás szótlanságába fészkel lassan a változás: megalkuvás helyett elfogadás. A visszatéréssel járó elszigetelt lété. A továbblépésé. Ki-kiben ami.

– Kell hozzád némi humorérzék! Bolygójúlis... – a név, amit ismerkedésünk első heteiben kedvesen rám aggatott férjem, most bántódottan cseng. Magában érzi ő is a világ szirénénekét; ezért nyugtázza végül, bár féltve, felfeltörő szabadságvágyamat.

Falu újra. Körömcipő helyett gumicsizma. A gyakori sár ellenére letisztulás. Kényes tipegést vált kényelmes ballagás. Táncház helyett hasznos kerti hajlongás tart karban izomzatot. Azon kapom magam, hogy egy végigsétált tél és nyár után a leeresztett redőnyök mögött nem közösségi elszigetelődést látok már, hanem rejtekhelyet a nyári kánikula elől való menekülőnek meg a lopva kíváncsiskodóknak, vagy éppen az öregség tényleges meghátrálását.

– Elég vígtelen játék! Nem lösz nyóc estig! Sokáj lösz, mint nagypintők! Hiába húzi, úgyszé nyeri mög! Nem húzzuk, hanem én adok! Erről van szó, nem kapkoggyuk itt egymás keziből kifele! Manyi, nē kukucskáj! Nē szorícса! Ki szorítottya?! Hej, de csaphatnékja van! Huncutkottok! Mingyán egyné' kilössz! Valamelyk benn tart egyet! Manyi! Persze, me' én nem akarok mögszabadúni! Makóra mönyünk szép lányé'!

Még fojtogat a gyermekkori mélabú a tizenéves lányok emlékétől, akik első szerelmük beteljesüléseképp elvakultan vesznek bele a mezei munkába, tehénfejsbe, tyúkvágásba, a karácsonyi disznótorok diadalmas levezenylésébe, ráadásként a gyakorta elzüllött uruktól kijáró testi-lelki sanyargatásba – a falusi átlagházasságba. Mindentudó magiszterisként fölényes elzár-

kózással fogadom ezért egy egyetemista – fura szerzet, semmi kétség: vesztes! – nyugodt és határozott kijelentését:

– Egyetem után hazamegyek a falumba.

Azt végképp nem hinném, hogy néhány éven belül én is vele tartok.

Az álmok természetüktől vagy éppen az alvás minőségétől fogva, szertefoszolhatnak reggelig. Ez alól még a nappali, sokat dédelgetett vágyálmok sem kivételek. Így ébredek egy eseménymentes éjszaka, gyanútlan alvás után, magamra csodálkozva egyszer csak, hogy vajon miért és hogyan gondoltam addig olyan kitartó meggyőződéssel, hogy másutt lenne dolgom. Irányt vált a sors, vagy éppen csak ellenáll a túl nagy ívű unszolásnak.

ÉDES ERDÉLY

Az én falumban dombon van a temető.
Fehéren száll a mennyekbe a kő.
Fekete asszony húz az úton szekeret.
Kikericsok alatt pihen a szeretet.
A szépség az, amit az alkalom kíván.
Szorosra kötözik a lányok derekán.
Cifrázzák mellen, háton, kalapon.
Itt nem nőhet a gyom.

Az én falumban gólyák jönnek, fecske száll.
Fészket rak, mint a korán érkező halál.
Fiait naptól szédült léggel eteti.
Tudjuk: ki alszegi, ki felszegi.
Vasárnap templomba megy a pocak.
Messziről látszik, melyik asszony dolgozabb.
Sarok kopog, kendő repül, boglár ragyog.
Fent: kopasz csillagok.

Az én falumban frissen hantolva a föld.
A szép, nagy ház egy-két gyereknyi űrt kitölt.
Udvara tiszta, az eleje takaros.
Csorog rá alkonyatkor a piros.
Az arcok sűrű kalácsmézbe mártva.
Aki máz nélkül él, marad magára.
Inganak kezek, lábak, mint a fű,
és ború a derű.

FALU A FACEBOOKON

Városi vagyok. Falun élek. Ha az életrajzomat fellapozza valaki, mindkét állítás igaznak tűnik. Kézdivásárhelyen születtem és nőttem fel, Kolozsváron voltam egyetemista, Marosvásárhelyen telepedtem le, aztán a kilencvenes évek elején majdnem tíz évig inkább Bukarestben laktam, csak hétvégeken jártam haza. Most pedig már néhány éve a Marosvásárhellyel összenőtt, de falusi jellegét máig megtartó Marosszentkirályon lakunk családotul. Pontosabban a falu fölött, az erdő alatt egy új lakótelepen. Van zöldre festett deszkakerítésünk, kis előkertünk egy orgonabokorral és egy magnóliával, aztán a ház és mögötte a kert: alma-, körte-, szilva-, cseresznye- és meggyfa, aranyeső-, japánbirs- meg jázminbokrok. Tücskök, hangyák, gyíkok, sündisznók, verebek, egy rozsdafarkú család az eresz deszkái közé befészkelődve, egerek is néha. Meg a kutyánk, a mindenek ura. És néhány házzal odébb az erdő. Mégsem élünk falun. Nem azért, mert van ugyan kutyaugatás és tücsökciripelés, de nincsen tehénbögés, lónyerítés, disznóröfögés vagy kakaskukorékolás, nem ettől falu a falu. Hanem mert évek óta nap mint nap ott vagyunk, de egyik-másik szomszédnak még a vezetéknevét sem tudjuk, nemhogy a keresztnévét, köszönni éppen köszönünk egymásnak, semmi több. Műfaluban fekszünk meg kelünk, és ismétlem, nem azért műfalu ez, mert prousti társításaimat nem indíthatja be semmi falusi illat, vaskos gyermekkori trágyaszag például, hanem másvalamiért. Ha lemegyünk a lakótelepről a faluba, kenyeret, ásványvizet, miegymást vásárolni, tényleg falun vagyunk ismét, trágyaszag nyilván ott sincs, de van egyéb. Mindjárt megmagyarázom. Vagy legalábbis megpróbálom.

Egész gyermekkoromban azt hallottam, hogy el kell tűnnie a falu és város közti különbségnek. Ez volt a lépten-nyomon munkás-paraszt szövetséget hirdető kommunista ideológia egyik tagadhatatlanul vonzó célkitűzése. Kézdivásárhelyen villannyal világítottunk természetesen az ötvenes években, míg anyám falujában, Sepsikőröspatakon és az apáméban, Olaszteleken még petróleumlámpa lógott le a mestergerendáról, és viharlámpával mentünk ki este az állatokhoz az istállóba. Ma is emlékszem, nagyanyáméknál négyes lámpacső járt a petróleumlámpába, és ha megerőltetném magam, talán eszembe jutna a lámpabél – piros csíkokkal díszített fehér szőttés gyapjúszalag – száma is, hiszen úgy szalajtottak érte a vegyesboltba,

mint ma, mondjuk, a televízió távirányítójába szükséges apró elemért, ennek is tudni kell a méretét. Szóval miért is ne lett volna kíváncsian villanyra cserélni a petróleumlámpát, amelynek szaga ugyancsak elindíthatná a prousti emlékezést? Az akkori irodalom java része is erről szólt, hogy rohamléptekkel közeledik a falu a városhoz, gyötrődik ugyan a paraszt, félti megszokott életmódját, de aztán felismeri, hogy be kell lépnie a termelőszövetkezetbe – a kollektív gazdaságba –, és nadrágos embert kell csinálnia a fiából. Nemcsak a proletkultot hamar magáévá tevő Kovács Györgyöt, de bizony Asztalos Istvánt, Horváth Istvánt, sőt, az elején még a fiatal Sütő Andrást vagy Szabó Gyulát is elragadta ez a városcsináló indulat, regényeikben, elbeszéléseikben sorra győzte meg – vagy győzte le – az új urbánus ideológia a maradi parasztembereket. Részben érthető is volt ez, hatékonyság kérdése, semmi más, hogy lóval vagy traktorral szánt-e a földműves. Csakhogy a városhoz való közeledés nem ennyiből állt, nem technológiai változást jelentett csupán, hanem szemléletváltást is. És ezt nem akarták észrevenni a divatos termelési regények szerzői, miközben az előttük járók egy egészen más faluképet – talán szintén idealizáltat – örökítettek rájuk, akár Kós Károlyra és Sztánára, akár Bartalis Jánosra és Kosályra, akár Tamási Áronra és Farkaslakára gondolunk. Azok a falvak még a belátható, átlátható, megérthető otthon szimbólumai voltak. Ezek pedig éppen az otthon elvesztését jelentették, ravaszul feldíszítve, rózsaszínű mázzal leöntve az ehetetlen jövőt, egy urbánusnak mondott, de tulajdonképpen csak egyenruhás társadalmat. Elsősorban nem is az etnikai identitást fenyegető veszélyre utalok itt, bár Erdélyben ez sem elhanyagolható, hanem általában mindenfajta identitás elvesztésére. Ami ráadásul egy rövid történelmi pillanattig rendkívül csábító ajánlatnak tűnt, mert cserében a teljes egyenlőséget ígérte mindenkinek egy olyan világban, ahol gyermekkorom agresszív kamaszainak felkiáltása ma is ott cseng a fülemben, nagyszünetben az iskolaudvaron, miközben végigszáguldottak a két iskolaépületet összekötő, gesztenyefákkal szegélyezett sétányon, félrelökdösték az ijedt falusi fiúkat: *félre, falusi, / jön a városi*. Hát pokolba ezzel a megalázó hierarchiával, vélhették sokan. Mert az a bizonyos munkás-paraszt szövetség is csak arról szólt, hogy oktatja a munkás parasztot, segít neki maradi trágaságából egy illatosabb vidékre kilábalni. Hol volt már a Varjúvár révén erődtímnnyé avanzsált Sztána, hol volt Kosály, hol volt a román csendőrökön is felülkerekedő Ábel, hol volt az Áprilyt sajttal kínáló román pásztor? Villanyfény ragyogta be az arcunkat, de a szemünket is elvakította sokáig, ezt sem ártana beismerni. Városi – kisvárosi – gyerek voltam, és ha lehetett, habo-

zás nélkül a bolti kenyeret választottam a házikenyer helyett annak idején, ma pedig jóízűen hümmögök, amikor egyszer-másszor verthéjú falusi kenyér kerül az asztalunkra. Hiába, ez a Proust! A kenyérillat is, igen, és a sült szalonna, a hagyma, a túrós puliszka. Csupa tradicionális kelléke az emlékezésnek. De kellékek csupán.

Máshol van a lényeg. Jött a kommunizmus újabb korszaka. Amikor már nem a falu és város közti különbséget kellett eltüntetni, hanem magát a falut. Ez volt az úgynevezett falurombolás, amelynek szintén voltak etnikai vonatkozásai is, hiszen míg az erdélyi városok nagyobb része már vegyes lakosságú volt, számos falu gyakorlatilag egyszínű maradt nyelvében, hagyományaiban. De egyáltalán igaz-e ez a falurombolási politika, vagy csak afféle mítoszi túlzás, az erőltetett urbanizációval is megnyomorított társadalom rémképe? Igaz bizony! A nyolcvanas évek végén kaptunk egy listát az egyik barátom feleségétől, aki a Maros megyei áramszolgáltató vállalatnál dolgozott. Azok az eldugott falvak szerepeltek ezen a listán, amelyekben a következő öt esztendőben – akkoriban mindent az ötéves terveknek rendelték alá – meg fogják szüntetni a villanyáram szolgáltatását, vagyis halálra ítélték őket. Kijuttattuk ezt a listát is külföldre, mint még sok más adatot, mindennapos rémségeket. Micsoda képtelenség, micsoda cinizmus, a fejlődésnek micsoda keserves paródiája, attól kezdve, hogy sepsikőröspataki és olasztelki rokonnaim leakasztották a petróleumlámpát a mesztergerendákról, anyám bátyja, Lajos bácsi félredobta a recsegő telepes rádiót, és elindultak mindannyian a szocializmus villanyfényes – később: neonfényes – csúcsai felé, egészen addig, hogy két-három évtized múlva sorra kikapcsolják a villanyt a falvakból, mert mondanom sem kell, itt-ott már meg is valósult a terv, nem csak papíron létezett. Ilyen volt a történelem a mi tájainkon, semmi nem maradt a helyén túl sok ideig, sem a remény, sem a jog, sem a tulajdon. A szobrokról nem is beszélve.

De nem sokrétű történelmünket akarom most megírni, hanem a lerombolt falut, amely lényegesen különbözik a nagy tehetségű monstrum, Szabó Dezső *elsodort falujától*, de a végeredmény mégis hasonlít. Nem is azt a valóságos, piros cserepes falut idézem, amely József Attila szerint úgy gőzölög, „*mint egy tányér krumplipaprikás*”, hanem ami ennél ezerszer, milliószor fontosabb: a tűnőfélben lévő, de más formában mégis újra megjelenő „falusi” mivoltunkat. A szemléletet. Mert számomra végül is nem a tehénpásztor hajnali kürtje, nem is a száradó széna illata a falu, hanem: az emberi kapcsolatok összessége. Nekem a falu az untig ismételt gyermekkori közhely, hogy ott köszönni kell mindenkinek, és vissza is köszönnek ne-

ked, mert gyakorlatilag mindenki mindenkit ismer. Az az emberi közösség, amelyben bármikor kölcsönkérhetsz egy pohárka ecetet, egy kanál zsírt, egy fazék krumplit, egy kötény kukoricát vagy egy rántásra való lisztet a szomszédasszonytól. Ahol tudni lehet – és tudni kell –, hogy ki halt meg, ki született, ki ment férjhez, ki nősült meg, ki utazott el, és ki érkezett haza. Ahol nemzedékről nemzedékre örökítik a hálát, de a haragot is. „Az ucca és föld fia vagyok”, mondja ugyancsak József Attila, és ezt a költői munkás-paraszt szövetséget készséggel elfogadom én is, mert nosztalgiám van egy olyan világ után, ahol „gyárfüst ölelt át lomha földszagot” – megint Proust, megint másképpen, megint vaskosan földszag –, de mégsem a földközelség ebben a lényeg, hanem az emberközelség. Nem az a kérdés, hogy az aszfalt alól kilátszik-e a föld meztelen húsa, az egykor termő barázda, hanem hogy tudunk-e, tudok-e úgy a másik emberről, mint hajdanában tudtak egymásról falun, olyan természetesen, olyan nyíltan, de mégis szemérmesen. Hány emberből állhat egy ilyen igazi falu? Ötszázból? Ezerből? Kétezerből? Nem túl sokból. Körülbelül annyiból, ahány arcot még meg lehet jegyezni, ráismerünk bármilyen körülményben, nevén tudjuk szólítani a másikat, és számon tarthatjuk a hibáit és erényeit. Nem hiszek abban az együgyű globalizációban, amelyet egyébként nagy tudományú emberek is propagálnak, és amely valamilyen világméretű faluként mutatja glóbuszunkat a jövőben. Pedig számos jele van ennek: egy óra alatt jutunk el oda, ahova őseink egy hét alatt, és egy nap elegendő elérni a bolygó legtávolabbi pontját is. Minden okunk meglenne ahhoz, hogy egy hét-nyolc milliárdos falu lakóiként gondoljunk az eljövendő emberiségre, amelyet ma még mindenféle konfliktusok szaggatnak ezerfelé. Jó lenne, ha megszűnnének ezek a konfliktusok. De a falu utáni vágyódásunk nem fog megszűnni, mert az nem másról szól, mint magáról az átláthatóságról, az otthonosságról. Ezt az otthonosságot még az ultracivilizált, minden széppel, jóval felszerelt metropolisok sem adhatják meg nekünk. Viszont ott kel életre mégis a falu, ahol nem is gondolnánk, például a modern kommunikációban. Mi egyéb lenne a Facebook, ha nem ez: virtuális falu, ahol fényképeket mutogatunk egymásnak, beszámolunk utazásainkról, eldicsekszünk eredményeinkkel, el-sírjuk bánatunkat? Még a számok is egyeznek, tudniillik, hogy általában hány embert ismerhetünk meg a Facebookon. Ostobaság volt Ceaușescu falurombolási terve. A falut nem lehet lerombolni, vagy ha igen, úgyis feltámad. Visszajön az éterből, és attól kezdve ismét köszönünk egymásnak egy virtuális világban. Hogyha nem ülhetünk ki a ház elé, kiülünk a képernyő elé, és pletykálunk a végtelenségig. Aztán ha lefekvéskor mégis lezárjuk a gépet, már-már felsóhajtunk elégedetten: ez a mi falunk!

FALU PESTEN

A pesti Duna-parton, a Szent István körúttól északra eső, a város felől a Váci út, Dráva utca által határolt, a XIX. század végétől épült városrész az Újlipótváros, melyet lakóinak egy része egy ideje Falunak hív, illetve keresetlenül Újzsélandként említ. A volt ipari negyed mai arculata 1928 után alakult ki, centrumában a Duna-parti Szent István parkkal, illetve a historizmus, az art deco és a Bauhaus modorában épült bérházakkal. Tény, hogy Újlipótváros nem pusztán építészetét tekintve tartozik Budapest jobb negyedei közé. Errefelé többen tartoznak a középosztályhoz, mint a mélyszegénységben élőkhez... Mindez visszatükröződik a telek- és lakásárakban: Újlipótvárosba költözni nem olcsó mulatság, ott élni viszont tagadhatatlanul kellemes. Kulináris meglepetésekkel szolgáló vendéglők, bisztrók, cukrászdák, jobb könyvesboltok és borboltok sorakoznak egymás mellett, egyaránt van hol reggelizni és későn vacsorázni. A középosztály városi mulatsága a mindennapi rafinált fogyasztás, ennek megfelelően is alakult át a környék.

Az északabbra lévő, szegényebb, részben továbbra is ipari negyedektől, az Angyalföldről, Vizafogóról levált városnegyedek már a két háború között a modern, urbánus középosztálybeli életformát élni akaró s ahhoz tehető társadalmi csoportok vették birtokba, de szó sem volt arról, hogy az azonos legyen egy szekuláris zsidó negyeddal. Épp ellenkezőleg: az egész XIII. kerület, tehát Újlipótváros, az Angyalföld és a Vizafogó egyike volt, s máig maradt is Budapest azon ritka kerületeinek, amelyeken a nagyvárosi sokszínűség nem pusztán teoretikus álom. Azaz a magyarországi, illetve budapesti társadalmi viszonyokon belül a lehető legtöbbféle kulturális háttérrel, eltérő anyagi viszonyok között élő városlakó él itt, akik számára nem pusztán retorika a nyugatias nagyvárosiasság türelmes szelleme, amelyben nem a gettólakók, hanem a párbeszédben élők játszhatják a főszerepet. A helyi, nyomtatva is megjelenő színes magazint, a *Lipóciát* s annak különféle mutációit megtöltik a kulturális hírek, híres írók élnek és halnak meg errefelé, az emléktáblák sűrűsége sem átlagos, a Duna-parthoz közeli házakban számos kiválóság élt, s akkor még szót sem ejtettünk a szájhagyományról, miszerint hol lakott például Aczél György, s ki költözött lakásába, aztán kinek adta el, és mennyiért árulják az egykori kulturcézár otthonát.

De az is igaz, hogy a magyar melting pot, azaz olvasztótégely éppoly szerény méretű, mint amilyen törékeny. Igazság szerint minden nyugati analógia felületes és téves. Hiszen 1938 után a zsidótörvények, 1944-ben a csillagos házak, az ostrom, a széjjellőtt város, majd 1945 után munkásnegyedek építészeti normái eltérően, de mind nyomot hagytak a XIII. kerület és Újlipótváros szellemén; valójában az a kész csoda, hogy 1989 után a városnegyed még mindig elég jó állapotban volt ahhoz, hogy a politikai szabadság megérkezése, ha részlegesen is, de kézzelfogható városi tapasztalatokká legyen lefordítható. (A Szent István körút túloldalán, tehát az Ólipótvárosban élők például jól tudják ezt: a Parlament környékén esténként néptelen utcákon vág át a gyanútlan látogató, aki a sötét ablakosorok között haladva érti meg, hogy mit jelent, hogy az V. kerület lakásainak jelentős részéből iroda lett, azaz a városrész este hat után halott. Innen nézvést Újlipót maga a mennyország.)

Számos, részben összefüggő, részben független ok egymásra rakódása, leülepedése vezethetett arra, hogy a városnegyedben jelenlévő szekuláris zsidó lakosság az elmúlt években lassan s önkéntelenül, de végül mintegy 'lét-rehozza' a virtuális Falut, amely mára, finom kommunikációs technikák gyakorlatában létező, de érzékelhető kulturális identitássá lett – egymást érő utcai eseményekkel, rafinált rendezvényekkel, blogokkal, az önreflexió megannyi fórumával.

Az identitásteremtés szabadságát élvező modern városlakók, mindazok tehát, akik eddig is jól megvoltak Újlipótvárosban, addig beszéltek arról, hogy miféle helyen élnek, addig-addig vicceltek saját magukkal, míg aztán lassan-lassan összehordták, működőképes fantommá tették, igazi homogen közeggé saját világukat: azaz, a Falut, a Gemeinschaft önironikus, távolságtartó és teremtő, de közben kedélyesen, bensőségesen használt retorikájára épülő metaforát, amelyet saját életük igazol vissza.

Ez a mégoly rafinált szójátékokon is alapuló, számtalan metasztintű utalást használó, minden mozzanatában ironikus kulturális kódrendszer: végül csak komoly lett, mégiscsak az otthonosság keresésével függ össze. (A Falu szellemének megjelenítőjeként számon tartott Bächer Iván, baloldali, falusi író Teknős Miklós fotográfiáival illusztrált kötete, a 2010-ben megjelent *Megyék Budára – Újlipótkötet* ennek a fordulatnak egyik érdekes dokumentuma. Az önironikus viccből – amelynek elég sok köze volt a Freud által oly megkapóan elemzett zsidó vicc hagyományához – hirtelen költői vallomás lett: Buda idegen területté vált, s Újlipótváros: biztonságos faluvá, azaz – számos értelemben, de félreérthetetlenül – zsidó negyedde.

Újlipótvároson kívül, kulturálisan neutrális, mindössze a középosztálybeli kommunikációs normá[i]k emlékeit őrző budai mellékutcában élő megfigyelőként nem tudok megszabadulni attól a gyanútól, hogy a kontextuális identitások laza szövetéből végül hirtelen összeálló zsidó önazonosság: a Falu igénye összefüggésben áll az antiszemitizmus elmúlt 20 év alatt tapasztalt lassú és kérlelhetetlen növekedésével. A '80–90-es évek kódolt kulturális antiszemitizmusa ma már csak emlék, annak helyét rég átvette a kőkemény politikai antiszemitizmus, a Jobbik militáris neonáci valósága, amelyet semmiféle cukiságkampány nem fed el. (Nem emlékszem olyan Goebbels-szövegre, amely merő ironiából bókolt volna a német zsidóknak.) Ebben a helyzetben – nem túl bonyolult ok-okozati összefüggésrendszer az, amit követnünk kell – az igazi falu vélt vagy a városban élők által hitt előnyei jelennek meg az újlipótvárosi Falu retorikájában. A tagjait feltétel nélkül elfogadó, ismerő, védő közösség ereje, a magától értetődőség biztonsága, a kiismerhetetlen nagyváros helyett a vidékies nyugalom, a transzparencia mítoszának felidézése, kihasználása: még akkor is, ha ezt szó szerint (senki, de) senki nem gondolja komolyan. Ellenben nyilván a Falu minden tagja nevet is azon, hogy ki nem mondottan, de magától értetődően a zsidók falvában él, amikor a XIII. kerületben lakik. És ezen az sem változtat, hogy sejtelmünk sincs arról, hogy Újlipótváros lakóinak mekkora része tekinti magát nyilvánosan zsidónak, mekkora vallja azt be egy szűk csoportnak, s hányan vannak, akik legfeljebb otthon, azaz titkon mernek zsidók lenni.

Így lett hát nekünk, pestieknek egy falunk. Így jött létre egy írásban, beszélgetésben, kommentekben: a beszéd és nyelv alakzataiban létező virtuális zsidó negyed, annak megfelelően, hogy létrehozóinak mindennapi életében kulturális származásuk szerepe metaforikus, és nem magától értetődő.

Talán jelen szöveg jegyzőjének, írójának élettörténetétől nem függetlenül került, kerülhetett ez az írás, kétségkívül ambivalens beszámoló a *Látó* hasábjaira, egy olyan kontextusba, amelyben igazán igyekeztem, igyekszem világosan elmondani, hogy mi is történt innen pár száz kilométerre északra. Az is ennek a szövegnek a vízvonal alatti része, hogy attól tartok, Újlipótváros egyik fontos közösségi terében, a pozsonyi úti Láng tékában nem szoktak *Látót* kérni, s ha valaki ezt teszi, akkor azt okos szóval az Írók boltjába küldik, pár villamosmegállóval odébb. (Budapesten egyetlen könyvesboltban kapható számos fontos magyar nyelvű kulturális folyóirat, így a *Látó* is.)

Régi lecke ez: Marosvásárhely és Budapest között nem ugyanannyi a távolság, mint például Pest és Vásárhely között. Ez a sajátos viszony java-
részt független a mi Falunktól: de attól még figyelemre méltó.

Mindenesetre mégis az történt, hogy egy olyan kulturális lapban számolok be egy pesti divatról, melyet egy olyan városban adnak ki, amelynek lakóit akár meg is lepheti mindez, olvasóinak egy része viszont – reményeim szerint – épp a Faluban ülve olvashatja mindezt. Kevés jobb példát ismerek a kulturális terek és cserék bonyolult viszonyrendszerére, a nemzeti kultúra gyakorlatának kiismerhetetlenségére és normatív illúziójának tarthatatlan ostobaságára.

Nem tudom, meddig létezik a Falu mifelénk. Nem tudom, meddig lesz szüksége sok városlakónak erre a retorikára, a magán- és nyilvános beszéd határfalát bontó és újraépítő szójátékra, amely a közvetlenség illúziójával ajándékozza meg azokat, akik – ha jól értem – egyre kevésbé vannak a saját városukban otthon.

S ezt talán érdemes mindannyiunknak megjegyeznünk.

KÖZEL A MÁTRA

A tornácunkról a hegyekre látunk, de a vidéket inkább mondanám laposnak, a szelíd dombok csak kilométerekkel arrébb kezdődnek. Az évnek abban a szakaszában, amikor mi is részt veszünk az apró falu életében, igyekszünk alkalmazkodni a helyi viszonyokhoz.

Szomszédaink kedves emberek, elnéző együttérzéssel figyelik tevékenységünket. A hatalmas telket a tavaszi és késő őszi hónapokban felveri a gaz, és mire lemegyünk, többnyire derékig ér. Családom férfitagjai eleinte beleszeretnek a gondolatba, hogy kaszálni fognak, de sikerül őket lebeszelnem. Van ugyan egy rozsdás kasza a fészerben, de inkább csak dísz. Veszünk inkább egy benzines fűnyírót. Az új gép teljesen kiszámíthatatlanul viselkedik. Lelke van, nagy melegben eleve nem szeret dolgozni, ha meg túl magas a gaz, hörög, elakad, leáll. Még jó, hogy káromkodni és köpködni nem kezd, mint a Kaszás Anti. Négy-öt menetben le lehet vele nyírni a teljes telket, ilyenkor gyönyörködve nézzük, milyen szép, rendezett birtokunk van. Igaz, hogy elment vele az egész nap, de ilyenkor ott van még a vasárnap is, amikor viszont gereblyézhetünk. Egyik ilyen átpihent hétvége után egyszer átjön hozzánk Margit néni, és ledob a tornácra egy zsák krumplit. Azt mondja, úgy röstelli magát: ha már a mi földünket szántották az egész tavalyi évben, hát legalább *lügen* nekünk is egy kis krumplink. Idén már nem ültetnek oda semmit, lapogatja a derekát, *le kék maj* kaszáltatni azt a sávot is. Ők már öregek, bámul lefele a telekre, ők már nem vetik be többször.

Így tudjuk meg, hogy nagybirtokosok vagyunk. A lapályon fekvő széles földszáv még a mi házunkhoz tartozik. Sápadtan nézünk össze: alaposabban meg kellett volna vizsgálni a tulajdoni lapot.

A benzines fűnyíró úgy megijed a hírről, hogy aznap már be se indul. Este állunk a telek szélén, és nézzük a naplementében a mi messze elnyúló földünket. Hirtelen nagybirtokosok lettünk, bizony ám. És ráadásul van egy csomó krumplink is.

TŰZIFA

A benzines fűnyírózás mellett kedves elfoglaltságunk a tűzifa aprítása is. Első évben, amikor birtokba vesszük a kis vályogházat a kerttel, azonnal beszerzünk egy méretes fejszét. A férjem és a fiam nekilátnak, hogy a túl nagy hasábokat, amelyek nem férnek be a kályhalyukba, felaprítsák. A fejsze az első lendítésnél beékelődik a munkadarabba, meg se mozdul többé. A férfiak idegesen dobálják a hasábot a benne rekedt fejszével, én meg körülöttük ugrálok, hogy jaj, nincs itthon mélyhűtött zöldborsó, hát mibe fogom a levágott ujjat tenni, hagyják már ezt abba.

Jenő bácsi, Margitka néni férje a kerítésre támaszkodva, összehúzott szemmel figyeli az előadást. Egyszer csak odaszól:

– Átgöyök.

Megszégyenülten figyeljük, amint maga alá igazít egy hasábot, és szemben a munkadarabbal rákoppint a beszorult fejszére. A hasáb kettényílik, a fejsze kiszabadult, Jenő bácsi felegyenesedik.

– Így, e.

Ez az első teljes mondat, amit tőle hallunk. Ha később összefutunk vele a kerítés előtt, a mutató- és középső ujjával megérinti a sapkáját, de szóba többet nem elegyedik velünk. A következő rövid beszélgetésre csaknem nyolc hónapot kell várunk.

Ősszel Jenő bácsi révén megismerkedünk a tűzifa-fikázás helyi népszokásával. A dolog úgy zajlik, hogy az ember időt és fáradságot nem kímélve összehasonlítja az interneten a beszerzési helyeket, árakat, azután kiválaszt egy környékbeli telepet, és a lehető legolcsóbban megrendeli a tűzifát.

Már ez sem olyan egyszerű, mint hinnénk. Ha mindent tisztáztunk, és megkérdezzük, mikor is hozzák azt a fát, az a válasz, hogy hamarost. Vagy ma, vagy holnap. Vagy a jövő hét *elején*. Ha rávágjuk, hogy az nem lesz jó, mert mi ide csak nyaralni járunk, akkor máris kárba vészett az összes keresgélés, energia, amit az árak összehasonlítására fordítottunk. A fakereskedő csendeszen elmosolyodik, és amint letettük a telefont, kiszól a Józsinak az udvarra, hogy a selejtet vigyék át ide a szomszéd faluba, a városiaknak pont jó lesz.

Ha ellenben ravaszul azt feleljük a telefonba, hogy csak ezen és ezen a napon tudunk otthon maradni, mert különben dolgozunk, akkor marad még icipici esélyünk a normális tűzifára. Ilyenkor is több óra csúszással jön a Józsi, de legalább aznap.

Amikor halljuk, hogy az utcába befordulnak a szállítók, valamelyikünk mindig kiáll a kapuba, hogy a betolató teherautó le ne tépje a szőlőlugast. Kezdő *gyűttmenteknek* mondom, hogy ez soha nem fog sikerülni: nekünk eddig minden évben letépte. Aki mégis lugasra vágyik, vezettesse be a gázt, vagy úgy szakadjon le érzelmileg a lugasról, mint a lugas ilyenkor a tartóvasakról.

Megjön tehát a teherautó. Kiszáll a sofőr, és a lógó drótokra, letört indákra pillantva tárgyilagosan megjegyzi: ezt majd meg kell csinálni.

Az udvarra borított tűzifa mágnesként vonzza a szomszédokat, akik azonnal ott teremnek, és elkezdik vizsgálgatni.

– Ügön keves – jegyzi meg komoran Jenő bácsi.

– Meg hát ügön rossz is – teszi hozzá Margit néni. Papucsos lábával arrébb gördít egy hasábot. – Vizes a.

Hamarosan kiderül, hogy a leszállított tíz köbméter jó, ha megvan hét, és ennyi pénzért fel is kellett volna rendesen aprítani, mert nem fog beférni a kályhalyukon. Amikor már minden szomszéd körbejárta a rakást, és mondott valami elkeserítőt, és amikor már világosan érezzük, hogy nevetéses, szánalomra méltó lúzerek vagyunk, akiknek még ezt a szart is el lehetett adni aranyárban, akkor Jenő bácsi a kerítés mellett elhaladva még egy utolsó pillantást vet a tűzifánkra, és odapöki:

– Dejazér ügyesen vették.

KASZÁS ANTI

Jön a Kaszás Anti lekaszálni a földünket. A fűnyírót még mindig javítják, de különben se birkóznánk meg a mellmagasságig érő fűvel. Kicsit sokalljuk az összeget, amit az Anti bemondd, de nem szeretnénk, ha az önkormányzat szólítana fel bennünket, hogy tegyük rendbe a tulajdonunkat. Anti talpig terepszínű ruhában és fekete bakancsban feszít, mintha valami katonai osztaghoz tartozna. Itt a faluban nagy divat a terepszínű szerkó, a kamaszok és fiatal férfiak is ebben tekerik a bringát, mintha hirtelen kitört volna a háború. Anti már reggel tökrészeg, de mivel mindenkinek ő szokott kaszálni, és még soha nem láttuk józanon, bízunk benne, hogy a gyakorlat átsegíti az egyensúlyi problémákon.

Este, amikor lemegyünk a telek szélére, látjuk, hogy tényleg lekaszált a fűvet, de a szénát nagy kupacokban otthagya. A férjem este összefut vele a kocsmában, és kéri, talicskázza majd el a kupacokat. Anti elrévedve gondolkodik, aztán eszébe jut egy név. Minden idegszálával a beszédizmaira összpontosít, közben mélyeket lélegzik. Szólunk a Tibinek, rebegi, annak

van egy lova. Megpróbálja még elmagyarázni, hol lakik Tibi, de olyan nyelvi sikátorokba téved, amelyek már túl vannak a falu határain, és ahová a férjem már nem tudja őt követni.

Néhány hét múlva, amikor kezemben kosárral jövök a boltból, szemben kacsázik velem az Anti. Már meleg van, de ő még mindig katonai kabátot visel terepszínű gatyával és egyhetes borostával. Rám emeli vérágas szemét, közelebb lép, és a mutatóját figyelmezőn megemelve szól:

– Te. Hé. Há’ tegeződjünk már, hallod? Há’ mér nem tegeződünk mink?

Mennék tovább, nehéz a kosár. Csak annyit felelek, hogy jó napot, Anti. Ő azonban nem éri be a válasszal, elállja az utamat, és kis híján a nyakamba borul:

– Há’ tegeződjünk már! A férjed se tegez engemet sohase. Hát ilyen rá-tarti népek vagytok tik?

Kikerülöm, rátartian vonszolom tovább a dög nehéz kosarat. Egy ideig még imbolyog az út közepén, aztán nekiindul a Coop felé lejmenetben.

Hazaérek, látom, hogy egy fehér ló legel a földünkön. Álmélkodva emeli fel a fejét, csapkod a farkával. Bemutatkozom neki, rám pillant oldalról. Alighanem a Tibi lova lehet.

KÓP

A Coop fogalom a mi kis falunkban, viszonyítási pont, találkahely. Tudják, hol van a Coop? – kérdezik tőlünk, valahányszor el akarnak magyarázni valamit. A Coop a polgármesteri hivatal mellett van. A fagyizó a Coop-tól fölfele. A pék, ahonnan este hét után kenyeret lehet hozni, a Cooptól jobbra. A Coop ott van a téren, pont ott, ahol a Coop.

A kópban mindent lehet kapni, nem csak élelmiszert. Van itt fűzet, spárga, kerti papucs, felmosóvödör és mindenféle tisztítószer is. Szeretek néze-lődni, mert egész más a választék, mint otthon. Felkelti például a figyelme-et a Háztartási Sírkőtisztító Gél. A felirat a következőt ígéri: „Nincs több algásodás, nincs többé moha, a sírkő mindig tisztán ragyog!”

Egy magára valamit adó falusi özvegy bizonyára tart otthon ilyet. Gyümölcs viszont nincs a kópban, ahogy rendes húsáru se. Ha csirkére van szükségünk, előre kell szólni. Az ember azt gondolná, azért nem árulnak csirkét, mert azt mindenki tart otthon, de nem ez a helyzet. A mi kis falunkban alig egy-két háznál tartanak baromfit, a veteményes is egyre ritkább. A tetovált bokájú, elhízott asszonyok gumipapucsban lézengenek, a férfiak munkanélküliek, örül, akit legalább közmunkára hívnak. A piszkos udvarokon

csak fű nő, ha nő, virágot is csak az öregasszonyok ültetnek, akik sámlin ülve, fekete otthonkában gyomlálgatják a kicsike, poros gruppokat.

A kópba nem lehet bevinni táskát vagy kosarat. Ha belép az ember, le kell tennie egy polcra a bevásárlótáskát. A bolti kosárral nem lehet lopni, legalábbis nehezebben. Így is biztos sokat lopnak, mert nagy a szegénység errefelé.

Egy alkalommal állok sorban a pénztárnál, amikor látom, hogy az utcánkban lakó sovány cigánylány kilép a sorból. Számolgatja az apróját, és kérdezi az eladót, nem tudna-e mégis valami táblás csokit adni neki. A pénz kevés, csak egy pici szelet jön ki belőle, de a lány erősködik, hogy kéne a fiának a csoki az óvodai ballagásra. Azt mondja, sose kapott még egész táblás csokit a gyereke, legalább most szeretne vinni neki.

Amikor ez történik, már három éve lakunk nyaranta a mi kis falunkban, és tudom, hogy nem szabad odalépni. Tilos odamenni hozzá és kiegészíteni a pénzt, ahogy az ember ösztönösen tenné. Nehezen tanulok, de ennyit azért már megértettem ez alatt a néhány év alatt. A lány végül csak egy kis Balaton szeletet vesz. Előttem áll, amikor fizet, kosár nincs nála. Aprópénzből számolja ki a száznegyven forintot. A haja még lófarkba fogva is majdnem térdig ér.

Néhány hónappal később roma zenészekkel lépek fel egy műsorban. Az öltöző előtt várunk a sminkesre, az énekes lány haja majdnem térdéig ér. Meleg van, szóba elegyedünk. Kérdezem, honnan jöttek, és – okulva a rossz tapasztalatokból – kapásból tegeződöm. Soha, senkivel nem szoktam, de a mi kis falunkban eddig mindenki megbántódott, akit magáztam.

A férfi vesz az italos automatából három dobozos üdítőt, és az egyiket felém nyújtja. Árnyalatnyi éllel, magázódva kérdi, hogy honnan jöttem. Elönt a szégyen. Ha hét életem volna, se érteném meg a játékszabályokat, de csak egy van. Vagyis már csak egy fél.

HÓ

Január van, a rádió havazást ígér. Pénteken bepakolunk az autóba, és a korán ereszkedő sötétben elindulunk a házunkba. Érkezéskor dermesztő a hideg, guggolva élesztgetem a kályhában a lángot. Padosan rakjuk a fát, ahogy Margit néni mutatta. A másik kályhába mélyen behajolva a fiam legyez: egy alumíniumtálccával hajtja kifelé a hideg levegőt.

Az egerek szörnyű pusztítást végeztek. A tűzhely feletti kis polcon tartjuk a nescafés zacskót, ennek a sarkát kiharapták. A szivárgó porkává te-

leszívta magát nedvességgel, és a kiömlő folyam úgy áll a levegőben, mint valami különös, fekete térplasztika.

A kenyeres zsák is rongyosra van harapdálva, a szappanokon és a viaszgyertyákon rágásnyomok. Amíg a fiúk behordják a holmikat, igyekszem rendet rakni a konyhában. Felteszek egy fazékban vizet, és a kamrapolcra pillantva észreveszem, hogy jé, a konzervdobozokon is cafatokban lóg a papír. Zavarja a szemem a rendetlenség látványa, szórakozottan letépkedem a szakadt címkéket. Közben felforr a víz, csinállok egy liter teát.

Estére már pattog a tűz a kályhában, jó meleg van. Az ágyakat áthúztuk, az asztalon friss, kockás terítő. A férjem és a fiam konzervnyitóval a kezükben vizsgálgatják a rejtélyes dobozokat. Lencsére vágynak, de a kottyogás becsapja őket. Felnyitás után meg kell barátkozniuk a gondolattal, hogy ananászt vacsorázunk.

Este, a sötétben hallom, ahogy az epedás ágy mélyében, az afrikban rág az egér. Rácsapok az ágyra, a rágás abbamarad, aztán kis idő múlva újrakezdődik. Felébresztetem a férjem, aztán hosszan tárgyaljuk a sötétben, hogy az egérméreg vajon gyorsan öl-e. Az egér hallgatózhat a matracban, mert váratlanul abbahagyja a csámcsogást. Illetve csak szünetel.

Másnap reggel izgatottan készülődünk. A férjem lemegy a pékhez friss kenyérért, én pedig anorákot húzok a kicsire, a nagyfiamnak előszedek egy jégeralsót. Reggeli után teljesen beöltözve, vízhatlan szerkóban állunk a kapu előtt, és azon tanakodunk, hogy merrefele induljunk el gyalog. Jenő bácsi közeledik egy nejlonszatyorral, megrökönyödve biccent. Toporgunk a kerítés előtt, mint az asztronauták, csak a szemünk látszik ki a vastag sálból. A férjem elmagyarázza, hogy azért jöttük le hétfvégre, mert jön a nagy havazás, a kislányunkkal szeretnénk egy kicsit kirándulni.

Az öreg ránk pillant, aztán fel a fehér, tiszta égre:

– Hó? Itt? Nemügen.

Azért járunk egy nagyot, ha már ilyen jó melegen felöltöztünk. Egy szem hó, annyi se esik, de így szép a vidék. A kicsinek gumikötél-szerűen lóg a taknya a hidegtől. Zsebkendőért kotorászom, a kabátzsebemben egérszart találok. Késő délután érünk haza, a feltámadó szélben kipirult az arcunk.

Újabb teát teszek fel, a fiúk meg felbontanak egy lencsét, ami lecsó. Örülnek neki, mégse ananász. A kicsi elalszik, a férjem meg elkezd kihordani a csomagokat, hogy ha felébred, azonnal indulhassunk haza.

Aggódik a visszaút miatt, mert korán sötétedik, és a rádió folyamatosan havazást ígér.

JÉZUSKA BT.

Ilonka hajnalban kelt. Hajnali négykor. Nem volt mese, a sárgabarackkal időben be kellett érnie a halasi piacra. Ahogy kinyitotta a szemét, a tekintete a gipsz Jézus-fejen akadt meg. A félhomályban, mintha könnytől csillogott volna a szobor szeme. Ilonka felugrott. Csoda történt? Az ő házában? És épp piacos napon? Remegő kézzel felkapcsolta a bura nélküli kis éjjeli lámpát. Legszívesebben kiugrott volna az ágyból, de a lába nem engedelmeskedett. Persze, mert berozsdásodott az éjjel. Minden reggel legalább öt percig tornáztatja orvosi javaslatra, de most eszébe se jutott a torna. A kredencen mindenféle lomok előtt állt az aranytalpazatos Jézus-fej, a búcsúban vette, van annak már jó tíz éve. Első látásra megtetszett neki, volt abban a szoborban valami nem mindennapi, valami ígéretes, ereje volt annak a szobornak. Igaz, sokba került, de mi kerül manapság kevésbe? Mondták is neki a kézimunka szakkörös asszonyok, minek az neked, Ilonka? Nem a te kis házadba való az. Na, ezt utálja legjobban itt a faluban, ezt a kishitűséget meg irigységet. Mennyit, de mennyit imádkozott ahhoz a szoborhoz, Jézuskám így, Jézuskám úgy, mégsem történt semmi. Néha már nem is tudja, hogy mit is gondoljon. Ilonka lánykorában tanulni szeretett volna, de korán férjhez ment, jöttek a gyerekek, amikor meg kirepültek, valami kis üzleten járt az esze, de az nem jött össze. Maradt hát a piacozás meg a takarítás. De most itt van a nagy lehetőség, most még minden sikerülhet.

Vállalkozást indítani egyáltalán nem egyszerű dolog. Hiába vannak az embernek nagy tervei, ha nincs rá igény és kereslet, megette a fene az egészszet. A pizzás meg az ingás működik csak a faluban, enni és hinni mindig kell az embernek. A könnyező Jézussal most két legyet üthetne egy csapásra. Jönnének majd a népek gyógyulni meg szimplán csak kíváncsiságból, és ha jönnek, akkor etetni, itatni is kellene őket. Ilonka fejéből félelmetesen jó ötlet pattant ki: vállalkozást alapít, sok pénzt keres, pizkosul meggazdagszik, és utazgat a világban ide-oda. Mindig is arról ábrándozott, hogy egy nagy, fehér hajón körbeutazza a földet. Láta egy sorozatban, hogy ilyen hajón van ám igazi élet. Fehér kesztyűs pincérek hozzák az italt meg az ételt, az utasok meg csak heverésznek egész nap a fedélzeten, és bámulják a kék eget vagy a tengert. Aztán meg kikötnek itt-ott. Mégsem volt pusztába kiáltott szó az a sok ima, amelyet elmormolt a szobornak. Igaz is az,

hogy aki állhatatosan és kitartóan kér, annak előbb-utóbb adatik. Őt, mondjuk, eléggé megvárakoztatta a Jóisten, tegnap töltötte épp be a hatvanhetet.

Ilonka a szobor előtt állt, bütykös mutatóujjával épp érinteni akarta a fejet, hogy ne csak lássa, tapintással is érzékelje, hogy az a csillogó valami tényleg nem más, mint könny, a fiúisten könnye. De nem mert hozzáérni. Nem mert, mert félt, hogy elmúlik a csoda, hogy megharagszik Jézus a hitetlenségén: milyen bizonyosságot akar még, nem elég, hogy látja? Ilonka felkapcsolta a villanyt, és a sárga fényben minden kétséget kizáróan megbizonyosodott a csodáról. Perceken át állt a kredenc előtt. Mi van, ha nem megy be Halasra? Mi van, ha valaki betör a házba és elviszi Jézust? A szomszéd Mariskát is annyi idő alatt rámosták ki, amíg összeszedte a színben a tojásokat. Mindent elvittek tőle, még a félig főtt töltött káposztáját is. És az a legfurcsább az egészben, hogy senki nem látott egy teremtetett lelket se kijönni, se bemenni hozzá. Ilonka szíve hevesen dobogott, mert érezte, olyat veszíthet el, amiből egyszer húzhat csak az életben. De mégis úgy döntött, hogy kockáztat, hogy beviszi Halasra a barackot, a gyümölcs nem mehet pocsékba, különben is rekordtermés volt az idén.

Sárgabarackkal kereskedni manapság nem túl kifizetődő vállalkozás. Nem is vállalkozás az, hanem kényszer. Valaki elültette valamikor a fákat, a fa hozza a termést, a termést el kell valahogy adni. Megvenni megveszik, azzal nincs baj, de hát oda kell vinni, ki kell fizetni a helypénzt meg a benzint. Ilonkára is rámaradt a tizenhét fa, próbált megszabadulni a kertetől, de nem kellett a kutyának sem. Egy időben lekvárt meg dzsemet főzött a barackból, igaz, akkor még jöttek a faluba a külföldiek, vették a lekvárt, mint a cukrot, de azok is elmaradoztak. Ilonka nézte az útszéli nagy nyárfákat, melyek törzsére a hajnali fény aranysárga, csillogó pókhálókat terített, hogy tapintatosan elrejtse szakadozott, korhadt, vén kergüket. A fák mögött, a réten mezei virágok tarkáltak, Ilonka régen érezte magát ilyen jól. Az ezerszer látott tájon eláradt valami nevenincs nyugalom és szépség. Bekapcsolta a rádiót, melynek egyik csatornáján a *Nemcsak a húszéveseké a világ* ment. A dal minden sora róla szólt, ott volt a rét, a virág, az ábrándozó nyugdíjas, a harcba hívás. Ilonka találva érezte magát, és olyan érzéki kacaj tört elő belőle, melyen maga is meglepődött. Nincsenek véletlenek, gondolta Ilonka, véletlenek nincsenek. Ezt a mondatot az ingás asszonytól hallotta. Az igazat megvallva, ő is felkereste egyszer-kétszer Veronkát, aki a városból költözött ki a faluba, és jóslásból, halottlátásból egészítette ki a nyugdiját. Különösen télen dolgozott sokat, mert akkor a tüzelő miatt több pénzre volt szüksége, no, meg az esték is hosszabbak, jobban rágódik az ember a nyo-

morúságán. Nyáron meg nem enged be senkit a kisajtón, azt mondja, hagyják őt békén ilyen szép időben a halottakkal. De hát a fájdalom, az nem vár. A gyász, az nyáron is gyász, nem? Még akkor gyász csak igazán, amikor minden virágban áll, és jól terem a barack. Na, mindegy, Ilonka nem szorul már a társaságára, lesz neki ezután külön társasága, mint az ingás asszony.

Beszélgetőtársat egyáltalán nem könnyű találni faluhelyen. Azt hinné az ember, hogy ott nyitottabb, érdeklődőbb mindenki, de ez egyáltalán nincs így. Nem érdemes megosztani se az örömet, se a bánatot, mert másnap már a kisboltban hallja vissza az ember a nyavalyáját, de nem ám úgy, ahogy valóságos, hanem toldva-foldva. De ő most ezzel a Jézus-fejjel megfogta az Isten lábát, gondolta Ilonka, mire elméri a barackot, ki fogja találni, hogy kivel áll össze vállalkozást csinálni. Mert kell egy fiatalabb ész, aki jobban érti a kor nyelvét, ő meg hozzáadja majd az élettapasztalatát, a szorgalmát, precizitását. De ki legyen az? Ilonka abban megegyezett magával, hogy nőt nem választ, nővel nem oszt meg semmit, a nők pletykások. Férfi kell neki mindenképpen a tervéhez, férfiember, aki nyugodt, határozott, becsületes. Becsületes, hm, becsületes, sóhajtozott Ilonka, és a törzsvevők meg is kérdezték tőle, hogy jól van, csak nincs valami baja, mert olyan furcsán veszi a levegőt. Az utolsó másfél kiló elméréséhez már nem volt türelme, odaadta ajándékba az egyik kisgyermekes anyukának, mondván, fogadja szeretettel a cég ajándékát. Milyen cégé?, kérdezte a nő. Hát a Jézuska Bt.-jé, vágta rá Ilonka, és felnevetett azzal a bizonyos elfeledettnek hitt érzéki kacajjal.

Jócskán fent járt már a nap az égen, amikor a visszaúton Ilonka a virágos réthez ért. A vén nyárfák törzséről felszáradt a harmatos pókháló, gírbegurba repedezett kérgükből száz meg száz fekete kérdőjel ábrázolódott elő. Ilonka nem látta a kérdőjeleket, mert egészen más kötötte le a figyelmét. Úgy döntött, a piacról egyenesen kimegy a fattóriába Dzsovannihoz. Ki mástól is várhatna most segítséget, mint a főnökétől, a kacsás Dzsovannitól. Tíz éve takarítja az irodáját az olasznak. Kedves, megbízható, finom ember. Legalábbis vele. Amit meg a faluban összevissza pletykálnak róla, kit érdekel. És akkor mi van, ha szereti a nőket. Irigykednek rá. Más előtt is ott van a lehetőség, miért nem él vele? Másnak is eszébe juthatott volna, hogy vágóhidat építsen a kacsáknak meg a libáknak. Meg a májnak. Állítólag *humgarikum*, vagy mi a csoda?

Tíz éve érkezett a faluba Dzsovanni, az olasz vágóhidas. Fekete autójával észrevétlenül úszott be a falu közepéig, kopogós sarkú cipőjében bement a kocsmába, a pultra könyökölt, és csak ennyit mondott: csaó, hogy

vagytok? Délutánra már az egész falu tele lett a hírrel. Vacsorára pedig töltött káposztát óhajtott enni. De nem ám éttermit, hanem házit. A megtiszteltetés Ilonkát érte, nem véletlenül, messze földön híres koszmétés káposztájára vállalkozást lehetett volna alapozni. Evés közben jót beszélgettek, s egyértelművé vált, hogy Dzsovanni nemcsak átvonuló felhőzet lesz Ilonka viaszosvászonnal borított asztalánál. Jött a férfi minden héten kétszer, kedden meg csütörtökön, Ilonkát mamának nevezte, ölelgette, irigykedtek is rá a kézimunkás asszonyok. Aztán szó szót követett, már ahogy ez szokott lenni két ember között, akik nem értik egymás nyelvét. Mégis egyikőjük sem érezte úgy, hogy marad valami ki nem mondott titok kettejük között. Nagyszerűen megértették egymást, Ilonkát meghívta Dzsovanni takarítani az irodájába. Senki másban nem bízik meg, csak bennem, mondta Ilonka a templomban, muszáj elvállalnom. Aztán a falu melletti kúriát rendezte be magának az olasz, feleségül vette a titkárnőjét, aztán attól elvált, és a másik titkárnőjével újraházasodott. Ilonka járt hozzájuk takarítani. A lakás szöszmőszeit éppúgy ismerte, és hipp-hopp, eltüntette, mint Dzsovanni titkos szeretőinek ottfelejtett csecsebecsét. De persze, hallgatott, mint a sír, Ilonkát nem olyan fából faragták, ő tudott titkot tartani. Ezért is vezetett most Jézus-ügyben első útja a kacsás olaszhoz.

Faluhelyen örül az ember, ha kap munkát. Nincs abban a helyzetben, hogy válogasson, követelőzzön, illetve ha mégis okvetetlenkedik, ripsz-ropsz az üzemén kívül találhatja magát. Dzsovanni nem teketóriázik, széleseben kipenderíti a delikvenst, aki aztán mehet szociális gondozónak az öregotthonba. Akkor már mégiscsak jobb a kacsákkal, libákkal bajmólódni, azok legalább nem szólnak vissza, a májuk meg pláne hogy nem. Ilonka leállította az autót az üzem parkolójában, megigazította otthonkáját, és elindult. Közben arra gondolt, hogy mégis inkább haza kellett volna mennie előbb, megnézni a szobrot, de már késő, már nyitja is a nagyfőnök irodájának ajtaját.

Akárki akármit is mond, rendes ember ez az olasz. Most is hellyel kínálta Ilonkát, megkérdezte tőle, mi járatban van, csak nem most akar hozzákezdeni takarítani? Nem, nem, Ilonka elmondta, hogy most más ügyben jött. Más ügyben? De hát milyenben? Nem volt nekik tíz éve más ügyük, csak a főzés meg a takarítás. Ilonka nagy levegőt vett, aztán az ajtóhoz lépett, és megbizonyosodott, hogy nem hallgatózik-e senki kívülről. Dzsovanni jót nevetett, na, mondd már, mama, mondd már, csak nem ufók jártak nálad is az éjszaka? Mert futótűzként terjedt a faluban az ufók látogatásának híre, a gázos Marikát állítólag meg is operálták álmában a kis fehér ember-

kék, de a nagy ijedelem után jól jött ki az egészéből, mert azóta nem szűródik annyira a szíve, meg nem görcsöl az epéje. Szóval könnyezik?, ismételte Dzsovanni, és megölelte Ilonkát. Mama, mondta, mama, menj el egy hétre pihenni valahova, majd csak ellesszünk addig valahogy nélküled. De ha gondolod, elviszem a Jézusodat Rómába a pápának. De attól tartok, nem bírná ki a hosszú utat, mire odaérnék, ebben a melegben elapadnának a könnyei.

Dzsovanni gúnyos nevetését még az autóban is hallotta. Ilonka összeszorította a fogát, és arra gondolt, ha törik, ha szakad, megcsinálja a Jézuska Bt.-t, a föld alól is kerít egy üzlettársat, nem adja fel, de nem ám. Vállalkozni fog és kész. Luxushajón fogja körbejárni a földet. Fehér kesztyűs pincérek hozzák majd a finomabbnál finomabb italokat, ő meg csak bámulja majd az égszínkék tengert meg a vijjogó sirályokat. Szalasztott már el elég lehetőséget az életében, ezt most nem fogja. De nem ám! Ezt fentről kapta az égiektől azért a temérdek imáért, amit életében elmormolt. Ilonka szinte megrészegült a tenger és a sirályok látványától, se nem látott, se nem hallott. Épp a fehér kesztyűs szálfapincért látta, amint nyújtja feléje a kristály poharat, és huncutul bazsalyog, amikor szinte a semmiből előtűnt az a böhöm nagy teherautó. Ilonka a gázra taposott, és egyszerre úgy érezte, hogy autóstól megemelkedik, a falu fölé száll az üres sárgabarackos ládával együtt, és repül-repül a tenger égszínkéjé felé.

EU-FARM

– KISLEPORELLÓ –

*Kicsempézett ölban élnek
mifélnék az állatok.
„S mindegyikhez – így az elnök –
egy-egy biztost állítok.”*

*

Lebukott a libapásztor:
védenecit tömte meg.
„A jó anyját tömje máskor!
Goodbye! s Salut! Elmehet.”

*

„Hol vagy, szodomiták atyja?” –
sóhajtja az újnomád,
amíg félve vizsgálgatja
berke báránya nemét.

*

„Ló-biztos voltam az őszön,
rám is szólt a vasderes:
»Szenátor volt egyik őszám!
Viszlát, ostorral verés!«”

*

Bevándorló-e a gólya?
(S őshonos-e a veréb?)

Úgysincs veszteni valója,
hívjuk hát úgy, hogy „Egyéb”.

*

*„Bárcsak még több biztos volna
– rí az elnök. – Kész. Elég!
Sorban áll a pici bolha...
És a pók... S a házilégy...”*

Csikszentdomokos, 2010–2015

Varga Illés

KLENÓDIUM

ELSŐ MEMORÁBILIA
(A KÁCSOS RÉHE VIZE)

*Amelyben Gabógyás hadonc visszatér
egykori szolgálatának színhelyére*

*A középkori esztendők
Enyészet havában,
a Fekete Határon*

1.

Három holdtöltével azelőtt, hogy a bökörtörök bevették a Salapi várat, kaszárnya-cellámba toppant Abagos, a gyepűket vigyázó erdőjáró. Leszegett fejjel érkezett, lángmarta kacagánya alól, iszappettyes gúnyájából morotvák nehéz illata – felégett mocsarak vásárfiája – párállott. Büszkeségét sutba, vakondprémmel szegett nemezsüvegét az ágyamra dobta, bizonyos szavak jelentése és egy hely felől érdeklődött, meggyőződése volt, hogy tudni fogom a választ.

Őszutó volt, az erősség megbolydult darázsfészekre emlékeztetett – a határon hadjárás, a hátszágából senki fia nem ígérkezett, s ahogy apadt a remény, úgy duzzadt a portyázó hadak elől menekülők száma is. A közelebbi veszedelemmel, a vár sorsával azonban nem volt dolgom – kém voltam a Salapi várban. Tennivalóim egyre gyarapodtak.

A sors akarta úgy, hogy akkor ne legyek szolgálatban, máskülönben bajosan szakíthattam volna időt az űzött tekintetű felderítőre.

Ahogy betettem mögöttem a körletajtót, nem minden gyanakvás nélkül vettem szemügyre; még sosem találkoztam Abagossal. Csupa-heg ábrázató, tagbaszakadtságában is hórihorgas férfi volt a határvadászok hadnagya, félelmetessé azonban nem a termete, sokkal inkább zavaros tekintete tette, fekete szembogara mélyén, ahogy fokosának törött élén, vad szikrákat hányt apró cserépmécsesem lángja.

Biccentve rúgtam alá a körlet egyetlen lócáját. Leült, és alakjával együtt baljós félhomály ülte meg a zugot. Hol órá pillantottam, hol meg kifelé bámultam az ablakon, a filingéző hótól lisztes várudvaron tébláboló zaklatott alakokra: Abagos kíséretére.

Abagos, a gyepűőrök hadnagya, akiről fiatal kora óta dicshimnuszokat zengnek a tábortüzeknél... Ritkán mutatkozott a környéken, még ritkábban a falak között, akkor is térült-fordult. Fajtájából több is szolgált a határvidéken – Menyéteknek nevezték magukat. A hadnagyukról csak azt tudtam igazán, amit bárki más vélt a neve után: hogy szőrrel született. Ő pedig talán még ennyit se tudott rólam – ám most betoppant... és nevemen szólítva, kedvtelésből űzött elfoglaltságaimról tudakolózott. Úgy tartotta, megoldhatom a talányt, amelyet senki más, amit ő maga sem volt képes... hogy neki sikerülhet, ami még senki emberfiának: megugorni az elkerülhetetlen elől.

A dalokból nem úgy ismertem, mint akinek az első jelzőtűzre inába száll a bátorsága; bár ki tudja, újabban csőstül érkeztek a hírek seregestől kigyúló villáncsokról.

A Halálmezszye lángokban állt, s ha valakinek, neki tudnia kellett: nincs remény. Megfordult a fejemben, hogy csak az irháját igyekszik menteni, ahelyett, hogy örökösen a határvidéket járva, szerencsáját kísértve vigye vásárra a bőrét. A bökkenő csak az volt, hogy a Salapi-síkságról és a völgyből láthatólag már nem volt kiút. Meglátszott a külsején. Az arcára volt írva.

Míg beszélt, jól megnéztem magamnak: vérmocsokkal lepett köpenye alatt foszlott láncing, lázban égő szembogarában látomások kísértetei – ahogy a fejét ingatta s kapkodta, csapdába esett farkast, rebbenő tekintete veszett hiúzt idézett. Amint megszólalt, felpattant; úgy járkált fel és alá szűkösnél is szűkösebb cellámban, mint valami ketrecbe zárt fenevad. Közben, kivált, ha a kinti hófúvás zümmölése felerősödött, csak sóhajtozott, mintha a zimankó őrületbe akarná kergetni. Mindent egybevetve, úgy viselte magát, mint valami beszari újonc.

– El kell mennem – csak ennyit mondott, s kezdte a fel-alá járkálást.

– Hát, ha egyszer szorul a kapca...

– A szükség szorít rá.

– Értem – fordultam el az ablaktól. Nyilván azért, mert nem értettem. Mindketten tudtuk, ez aligha lehet kielégítő magyarázat, ugyanakkor, az adott körülmények között nem is volt rá szükség.

– Te, Gabógyás, hallottál már a „Kácsos réhé”-ről?

– Soha életemben.

– Azt hittem, te talán igen. Hisz’ ismered a környékeliek szava járását – sandított a polcaim felé.

A durván faragott, gyalulatlan deszkákon sorakozó feljegyzéseimre célzott, a Salapi-síkon töltött szolgálati idő alatt végzett munkám gyümölcseire. Híre ment – hogy ne ment volna? –, de nem tudtam, akad élő ember e vidéken, akit érdekelhet rajtam kívül.

– Kácsos réhe?

– Az. Ismersz ilyen nevű helyet?

– Nem... Hírét se hallottam... – ráztam meg a fejem. – Soha – tettem hozzá, amikor gyanakvó tekintete az enyémbe kapaszkodott.

– Sejtet, hogy mi lehet?

– A „kácsos réhe”? – ízlelgettem a szót. – Kácsos, kácsos... akácsos, akácsos? Akácsos rékje? Akácsos rét? Kacsos réve? Kacsos rév? Talán egy akácsos erdő vagy valami átkelő.

– Úgy van! Egy rugóra jár az agyunk, Gabógyás, de a Salapi-síkon nem terem akác. És révet se találni közel s távol. Nem is volt soha.

– Ha azt mondod.

Ennyiben maradtunk. Ő félrenézett, s mindketten hallgattunk egy sort.

– Makuj kovácsnak van egy akácfája... – igyekeztem emlékezetébe idézni, mert kezdett kifejezetten zavarni a felbukkanása, s még mindig nem tudtam, mit akar valójában. – ...a molnár fia, az a szeszetes tacsó hozta, mint zöld ágot, amikor a lányának udvarolt, az meg elültette a szításmalom alatt...

– A zöld ágot?

– Dehogy! A molnár hozatott egy csemetét valahonnét, ahonnét a faanyagot szerzi. A fergettyűfogak miatt kellett neki. Északabbra, ahol a mesetérseget tanulta, akácból készítik, nem gyertyánból. Lefogadom, hogy mézet is ad – folytattam. – Rájárnak a méhek. A legjobb fajta mézelő akác, de valóban nincs több, csak az az egy.

A felderítő hallgatásba burkolózva fogadta a történetemet. Mindenki ismerte. Nyilván csak azért hallgatta végig a mondókámat, mert valami más befejezést várt. Elképzelni sem tudtam, hogy mit.

– Jól ismerem azt a helyet – szólalt meg végül. – A Csellengő vízlépcsőnél... Ahol a csobogó alázúg, hogy aztán a Sodrosban buzogjon tovább. Nem messze onnét csak lapály van, mocsolyás ingovány, a Sós mocsár. Retek egy környék. Bűdös. Minden dögöt ott vet partra a Sodros. Mostanában emberit tetemeiket is látni...

Elhallgatott. Aztán csak annyit mondott:

– El kell mennem.

Vetett még egy utolsó, sanda pillantást a polcaimon heverő feljegyzésekre, aztán már csak a hátát láttam.

Ahogy jött, úgy távozott; ugyanazokkal a szavakkal, és köszönés nélkül. Amit viszont magával hozott, velem maradt: a lehelete nyomán hallhatóvá vált megmagyarázhatatlannak a bűze... A göncei alól, a hónaljából és ágyékából terjengő nehéz pára egyre nyomasztóbban feszítette a sarokban pattogó-durrogó kályha hevétől már amúgy is hólyagként dagadó cella forró levegőjét.

2.

Abagos, a Menyétfő, a határhadnagy elment, noha valószínűleg korántsem úgy, ahogyan azt ő eltervezte. S hogy megtalálta-e, amit keresett... annyi bizonyos: borzalmasan megcsonkított testére Kurman hadnagy felvigyázói bukkantak rá a Cserényes réten; kihegyezett karóra tűzött fejére pedig – más vitézekével együtt – óvatlan picés kölkök az Ölyves szikkatagóságában.

A Menyétfő vérfivérei auxiliáris alakulatokat, a felelős hadnagyságok körültekintő vizsgálatot követeltek Kurmantól. A vizsgálat azonban gyorsan véget ért, a Menyétek pedig egyre-másra jutottak hadnagyság sorsára. Az egyetlen fogódzó az egyik vérfivér tanúvallomása volt, akit Abagos küldött hozzám megérdeklődni, sikerült-e kiderítenem valamit a Kácsos réhe nevű helyről, mióta először és utoljára nálam járt. Mire a Menyét Salapira érkezett, Abagos már nem élt. Így lettem látszatra kulcsfigurája Abagos titokzatos halálának, vagy inkább – az akkori körülmények közt – így nyert Abagos halála titokzatos színezetet. Kurman azonban, talán, mert egyik kiképzőtisztem volt annak idején, talán, mert jobb dolga is akadt, minthogy engem fingasson, nem faggatózott sokat, és egykettőre lezárta az ügyet. Mi tagadás, ekkortájt nekem sem volt időm különös látogatásán, majd halálának cudarságán merengeni. Megvolt a magam baja, ahogyan mindenkinek a határvidéken.

A szélrózsa minden irányából százával érkeztek a menekültek – gyalog, saroglyán, batárral vagy lovon –, és borzalmas híreket hoztak magukkal. Hegyek-völgyek mentén láthatárig kígyózó soraik közt szekérről szekérre, szájról szájra szállt a gyászos temonda, és a mind nyilvánvalóbbá váló fenyegetésre a vár környéki falvakból is megkezdődött a falak mögé hurcolkodás.

Szikrány várnagy a felesleges fejvesztett riadalmat elkerülendő nem vette elejét a fölös, igaztalan szóbeszédnek; a vészmadarak semmi olyasmit nem károghattak, amely a Fekete Határ túloldaláról ne lett volna elmondható. A várnagy jól tudta, hogy ami onnan várható, ahhoz képest a mennykő is szelíd... Miért épp a kósza híresztelésekre adott volna? A pórnép amúgy is szívesebben adott hitelt a baljós híreszteléseknek, mintsem hogy odavesse magát a bizonytalanság mótelyének – és ezzel jó szolgálatot tett a várszolgáknak: a bentiek jól tudták, a vakrémület sajátos gazda, nem a veszély, hanem a kétség talaján számít bő termésre. A megannyi hírharang láthatóan jól végezte dolgát: egyelőre nem tört ki pánik.

Annál inkább meggyűlt a baj a tolvajokkal, a rendbontókkal, a zsebesekkel és az útonálló betyárokkal – Kurman hadnagy gondárjai nem győzték fára húzkodni a hétpróbás latrokat. Lába kélt a feljegyzéseimnek is, de mit se törődtem vele. Véget nem érő szolgálatok követték egymást, és kisebb gondom is nagyobb volt annál, semhogy a meglovasított könyveknek próbáljak nyomára bukkanni.

Végül is elpusztult minden. Ott veszett Kurman, és ott veszték a gondárjai is, és amilyen véget értek, még a kézre kerített betyárok jártak jól: a tatárfattyak, a Fekete Határon átkelő bökörtörök és hitsoros fekete csatlósai nem kegyelmeztek. Kő kövön nem maradt.

3.

Évekkel később láttam viszont egykori szolgálatom színhelyét. Üde, homályfényű pirkadat színeivel tárult eléem. Az ébredő, láthatatlan, de annál nyilvánvalóbb kikelet zsongása egészen a bőröm alá férközött, valóságos lázadást szított a zsigereimben, és morózus kedélyállapotom a hófoltokkal együtt olvadt hűvös frissességgé.

Ujjasomban pecsétes útlevel, finom szövésű köpenyem alatt könnyű láncing és macskabőrbe tekert marakodó lapult. Az alkalmatlankodó őrzé-
ratok és alkalmi útonállók ellen ily módon felvértezve határozott, de óvatos léptekkel róttam a Mezsgye úttalan útjait a néptelen vidéken.

A hegyi réteken és bükkösökben hóvirág virított, a déli tölgyesekben már sárgállott a húsos som, amikor – épp mandula-virágzás idején – megpillantottam a Fekete Határig nyújtózó síkot: a Halálmezsgyét.

Onnan, a Zordoványi bércről, amelynek csorgójánál hajdanán belek om-
lottak egy korsónyi vízárt, jól be lehetett látni az egész völgyet, a szorost s még az előtte elterülő síkot is. A mezsgyét egykor a hágók – egyszersmind

a székesvárosba tartó karavánutak – felé őrző végvár dűledékeihez épp szekérnyi széles, sötét szoros vezetett. Fenyegetőn magasodott fölé a szakadékos hegyoldalban éledő bükkös összefüggő lombkoronája: a hajladozó lombtenger világszéli zúgóként susogott. Fodrain – akárha ó-idők tengerbe veszett kincsei volnának – elvétve bukkant csak felszínre egy-egy hegyi szil- és juharkorona.

A hegy láb végében a bükkerdőt szelídgesztenyétől tarka gyertyános váltotta fel; egészen a keskeny, sebes vizű Sodrosig tört előre, ahol sötétszürke serege kocsányos tölgyvel, hamuszín kőrissel mérkőzött. A Sodros mentén friss irtás feketéllett – valahol ott reméltem rábukkanni a falura, mely – hallomásból úgy tudtam – máris elegendő lelket számlál hozzá, hogy a Salapi erősitvény fragmentuma feltámadjon üszkös szemfedele alól. Elhagytam hát a kilátót, és rátértem a bércreől lefutó girbegurba erdei ösvényre.

A kényére-kedvére kanyargó gyalogúton mindössze néhány mókussal és egy átfutó iramszarvas villanó alakjával találkoztam, lejjebb, a gyireszben azonban már asszonyok énekét hurcolta völgy iránt a szél. Ezeket talán a köptetőnek való sötétbarna kapotnyak meg csapolásra váró, édes nedvű szil csalta ki az erdőre.

A vadonból aláereszkedő ösvény ismerősként köszöntötte a falu határába futó járó, amelyet szolgálatom idején egyszerűen csak Sárosnak hívtak a helybéliek, s hogy itt-ott már vágatja is akadt, mutatta gyakori használatát. Gyanítottam, most másként nevezik.

A Vápakotyas melletti tehénhajtóra vivő út mentén libagógogás és ismerős, egyhangú kondulások fogadtak – a kelő nap fényével útjára bocsátott csorda vezérkolompjának messziről vissza-visszaszűrődő, sejtelmes kongása, majd mindjárt az első fakerítés magasságában egy magányos eb komor ugatása, melyre megannyi társának bizalmatlan csaholása felelt a hosszan elhúzódó léckerítések mögül. A falu útjának egyik oldalán zsindelytetős, meszelt falú épületek sorjáztak, a leveles kapuk fölött virágzó kajsziparackfák ágai hajoltak át. Az egyik ilyen takarosabb portára nyitottam be találmomra, noha a kisebb, külön zsindelyfedél alatt álló utcaajtót meglepetésemre zárva találtam.

A szekérnek való kapu nyikorgott, a kerítés mentén rögvest megtermett, csombor kutya szaladt felém. Ahogy nekiiramodott, majd megállt, hogy megugasson, valahonnét a hátsó udvarból parancsszó csattant a hűvös, reggeli szélben. A nemezes szőrű, szófogadó juhászkutya erre már meghátrált, s farát mutatva visszakozott a kurtára vágott üstökű suhanchoz, aki talpával a sarat dagasztva, kezében moslékos vederrel toppant elélem.

– Aggyisten! – böktém oda a sihedernek, aki gyanakvását véka alá ugyan nem rejtve, de azért csöppet sem ellenségesen méregetett. Szemmel láthatólag maga sem tudta, mitévő legyen. Aligha ő a gazda – lehajló gallérú, kurta ingéről, bő ráncú, térd alá érő gatyájából, csupasz lábáról béreslegénynek gondolhatta volna az ember.

– Itthon van-e a gazdád, fiam? – kérdeztem.

Válasz helyett a tornácra hágott... de hátrált rögvest kifelé:

– Daban horz nachechsa... – hajolt meg mélyen az ingujjra vetkezett óriás előtt, aki egyszerre csak ott állt a tornácfedél alatt.

– Aggyon Isten! – köszöntöttem a gazdát, ahogy régebben szokásban volt errefelé; hogy ő volt az, a kun cseléd szavaiból sejthettem.

– Szerencsés jónapot!

A gazda nem szólt többet, csak a rongyot vetette a heregye párkány-deszkájára.

– Egy römpöly bor jólesne, bátyám, ha ismerik még errefelé a kerüj-bejebbet.

Az égimeszelő egy kézmozdulattal elbocsátotta szolgáját, engem széles mozdulattal intett beljebb, sarokig tárva ki a pitvarajtót:

– Tán akad egy messzely is. Isten hozta minálunk!

– Magam is igyekeztem – hajtottam fejet.

4.

Rökömec, a molnár már híret vette érkezésemnek. Vendégszeretetét – hosszúra nyúlt látogatásom zálogát – azonban nem csupán az előttem loholó futárnak köszönhettem.

A dolgos kéz elkélt a háznál, mert bár molnársa már volt a falnak, örölni még a szomszédba jártak a helyiek. A birtok új ura a hegyekben vadászott, s leghamarabb csak a medvék érkezésével volt várható. Vele volt dolgom.

Reméltem, hogy – így esztendőik múltán – eleget tehetek egy régi fogadalomnak, de az emlékezetes esemény, az őrgróffal együtt, még hosszú holdtöltéken át váratott magára. Így eshetett, hogy bár csak egy messzely borra tértem be a molnárhoz, amikor végre átadhattam a Griffkeselyűs Bandérium négyfelé vágott zászlajának féltve őrzött darabját, már javában sárgult a virágos kender, és a Csellengőn ismét őrlött a szítás malom.

A napsütötte dombhátak ekkorra már verőfényben hullámozó varjúhájától híztak, és az „Isten hozott minálunk!” nem csupán kényszerű alakoskodás-ként fogadott Rökömec-telkén. A molnár nevét egyébiránt, amely magától

értetődőn óriás termetére utalt, a vissza-visszaszállingózó határpásztorok ferdítették a maguk nyelvére.

– ...hogyan értelme is legyen.

Ahogy ők mondták, noha valahol, keleten még tisztelték a „Dicső Far-
kasok” határvadász nemzetségének, a Raul Comesek nevét. Dolgom ugyan
nem akadt velük, de hallomásból ismertem őket, félsarkantyús nemesként
szolgáltak, s éltek, ahogy tudtak. Ez a Rökömec a néhai molnár unokáját
vette el, így a malom és az őrlés joga is őt illette.

Asszonya nőnek szűkszavú, feleségnek szemrevaló, embernek tündéri
teremtés volt. Megjelenésében és viselkedésében egyaránt volt valami éte-
ri, amit máshová valóknak nehezen, egy magamfajta inkvizítornak bajosan
lehetett volna megmagyarázni. Engem vajmi kevésbé szívlelt, és ezt akkor
is éreztem velem, ha beljebb tessékelve a szobába, széket törölve kínált
hellyel: Ide üljön, na! Máskülönben, amidőn az ura súlyos léptű ökreivel
csuvarozva a határt járta, csak háttal forgolódott, úgy vetette oda: Üljön le
már, na, ha lélni magadnak egy kis helyet!

Így hát amint tehettem, kiköltöztem a főveny-mellékre, ahol az új ma-
lom épült. Ott aztán akadt munka bőven.

A szítás malom, szinte csodával határos módon, épen vészelt át a dú-
lást. Még azután is így gondoltam, hogy tüzetesebben megvizsgáltam ron-
gálódásait, és megállapítottam, hogy épségről csupán más felépítményekkel
összevetve szólhatok. Garatja szénné égett, üszkös gerendelye, csigapalló-
ja derékba szegetten korhadt a szárazmederben – a Csellengő folyásiránya
időközben megváltozott –, fergettyűje szálakra hasadozott, fogai rég elrot-
thadtak. Guzsalyvasát alighanem elhordták az bökötörök, őrlőkőve boszor-
kányos módon szétmállott, akár a túró. Lisztelőkőve lejjebb hevert a patak-
mederben, perponcevasait rozsdá ette, ha őrlésre fogják, alighanem addig
hedergett volna, míg a habokba nem roskad az egész alkotmány. Termés-
kő falai azonban szilárdan álltak, csak a meder felőli oldalt kellett kissé meg-
erősíteni, hogy alá ne mossza egy áradás.

Ide költöztem hát, amíg Rökömec a kocsiján a vidéket járta, hogy elébb
javításhoz szükséges anyagokat, majd, hogy őrlendő gabonát gyűjtsön a kör-
nyező falvakból és tanyákról.

Mikor a malom már állt, egy kis káposztával meg szénával a hónom alatt
csatangoltam a hegyek magasában. Kelepcéket és lószőrből kötött cseklé-
ket jártam végig ott, ahol még állt a hó – a koplaló vadak kevésbé elővigyá-
zatosak. Főként fácánt meg nyulat vizslattam, előbbiből tucatnyi s hozzá
félennyi őz került Rökömecék konyhájára. Csillag persze beérte annyival,

hogy „az erdőn találtam”, porontyai pedig még azt sem tudták, miféle-fajta húst esznek, nehogy rosszat találjanak szólni. Megfordult a fejemben, hogy hurkot állítok az íramszarvas nyomaira is, de egykori bajtársam, Dűszke szavaira emlékezve elálltam e szándékomtól – a vén betyár lekicsinylően szólt azokról, akik az ilyen nemes vadat nem megfeszített ívvel ejtik el.

Ideje volt a barlangi medve elejtésének is, ráadásul kiváló idény ígért: a havasokban elbírta még a hó a talpfát és a kutyát, az álmatag bundást azonban már csak bajosan – így a legjobb esély most kínálkozott rá, hogy Kolotással, Rökömc időközben mellém szegődött béresével nyársra tűzzünk. Nem akartam azonban túlfeszíteni a húrt; a hír, hogy a föld új ura mackóra vadászni érkezik majd a Salapi-kúriába, visszatartott – csak néhány szürkefarkast ejtettünk el. Ezek éppúgy süppedtek és megrekedtek a hóban, meg aztán eb, aki bánja, ha az ilyen csikaszt rendesen irtják, ahogy kell. Prémcs bundájukból egyet megtartottam, a többi három remek csibukra cseréltem Kolotással, aki mestere volt e rövid szárú, kupak nélküli pipafajta faragásának. Ugyan ő maga sem vetette meg a füstölést, még nem vált szenvedélyévé, mint oly sok pásztornak. Egy-egy icce ínycsiklandó bor mellett hűvös és meleg éjszakákon egyaránt nagy kedvvel füstöltük a két holdat, szavak nélkül is értve, mit akar mondani a másik. Legelőbb is azt, hogy szócséplésnek tűnne bármely bölcs gondolat.

5.

Egy alkalommal a kutyák hölgymenyétet kapartak ki a gyökerek alól, ezt a prémet azonban nem szívesen kótyavetyéltem volna el. Csillagnak szántam búcsúajándékkul, hátha ettől megbékél az asszony. Noha férfiember asszony dolgában nem lehet elég bölcs, s nem törtem a fejem furcsa ellenszenvén addig sem, azért különös sorsa s főként az, miként vészeltette át a Dúlást, a kíváncsiság – ha nem is a gyanakvás – csíráit hintette el bennem. Minthogy azonban nem tartozott rám, sosem hoztam szóba.

Utolsó találkozásunkkor, ahogy a tisztaszobába tessékelt, mindjárt tudtam, hogy érzéseim a hermelinprém sem fog változtatni, de azért csak oda nyújtottam neki: Vegyed, asszony, s lássad hasznát.

Azért ő is állva fogadott, miként Rökömc, és az éjszaka poharazgatással, történetek mesélésével, aztán további poharazgatással telt.

Másnap kora hajnalban, még jóval az első kakaskukorékolás előtt szándékoztam útra kelni. Az esti pálinkázgatás alkalmával viszont alaposan a pohár fenekére nézhettem, a hasamra süttött a nap, amikor felriadtam. Bú-

csúm így sietősre sikeredett, nem akarván tovább alkalmatlankodni, az ebédet meg sem várva kerekedtem fel.

A Saras kaptató ezúttal rácsfolt nevére, s cudarul porzott hátasom patái alatt. Éjszaka esett ugyan, talán még délelőtt is hullott valamennyi, de a nyári nap hamar szikesre égette a nagyját, csak a keréknyomokban gőzölgött még itt-ott némi latyak. A tehén-hajtót megkerülve, a Mocsolyás-láp felé vettem az irányt. A Csellengő mentén, az irtásokon átvágva terveztem elérni a malmot, hogy még egy utolsó pillantást vethessek rá, s titkon reméltem, hogy Kolotást is ott találom. Az egyik pipám rosszul szelelt az este, s miközben óvatosan léptető lovam nyergében magam próbáltam kifundálni, mi baja eshetett, vékonyka gyerekhangok ütötték meg a fületem.

A dallam egyszerű volt, de az éneklők hangjai közt az egyik ismerősen csengett. Amint füleltem, rá is jöttem, hogy Rökömc kisebbik lányának hangját hallok, a nyughatatlan, tűzről pattant Ugrináét, amint énekelni tanítja a fiatalabbját.

Magasba kapó énekük érces csengése kristályvizű források tisztaságát idézte, mégsem a hang volt az, mi megállásra és – mi tagadás – hallgatósra készítetett.

Az ének gyerekdal volt, melyet csak az anyjuk szoknyája mellett lábatlankodó legkisebbek faragnak a maguk örömére, a szavak mégis szíven ütöttek. Mintha hatalmas harang kondult volna a mellkasomban, amint fületem hegyezve meghallottam:

*Kácsos ré'e felett bábabukra áll ma,
aki odamegyen, hosszú lesz en álma.*

Elöttem nem messze zsvajgó gyerkőccsapat poroszkált a Vápakotyás felé. Alaposan körbenéztem: más részük a Sodros felé csellengett.

Ügetésre váltottam, így beértem Ugrinát és társait.

– Szép jó napot, bátyámuram! Hát a tele pohár tanácsán indult útnak?!

– Pálinkás jóreggelt! – szűrtem a fogam között, mert nem volt ugyan kedvem a lány élceihez, de kedveltem, mert szép volt. – Miről énekeltél, Ugrina?

– Hát a kácsos réhéről, mi másról? – csodálkozott a lány.

– A „kácsos réhé”-ről? Hát az meg mi a csuda, fiam?

– Nohát, apám szerint maga ritka eszes ember, oszt mégse tudja, mi az a kácsos réhe?

– Nohát, micsoda hírharang az apád! Na, és te talán bizony tudod, mi fán terem?

– Nem fán terem az, hanem éppen hogy alatta! Jöjjön az uraság, majd én megmutatom!

Ugrina könnyed szökelléssel vetette magát a magas fű közé, onnét meg a cserjés bozótosba, hogy ne követhessem, de sárkányfarokként vergődő szösze hajfonatának villanása így is elárulta, merre jár.

A gyereksereg, ujjongó siserehadként eredt a nyomába. Ajkukról lihegve szakadt fel az a varázslatos két sor, amely mágikus erővel, ellenállhatatlanul, megbabonázva vont maga után.

A sás szétnyílt... Én pedig ott álltam az akácfánál, amelyet még Ugrina szépanyja ültetett. A fa egy kinyúló földpadkába kapaszkodva hajolt a Csellengő kristálytisztán zubogó sodra fölé. Egy helyt a víz kicsiny tóvá alakult át, s visszafolyt. Felszínén, mint apró hajócskák, akácvirág szirmai úsztak.

– Itt van, ni! – bökött felé felszegett orral, míg félrehajtotta egy szomorúfűz ágait.

– Kácsos réhe, he? S az meg mit jelent?

– Hát akácos rétet, csak mi a kácsos réhének hívjuk, mert azt könnyebb kimondani. Nem mindenki tud olyan szépen beszélni, mint az úr.

– Oszt mi dolgotok itten?

– Hogy nem böki ki azt a két szép szemit! Hát fürödni, mi másért?

– Úgy érted, itt feredeztek, lubickoltok, pancsoltok?

– Hát, ha az fürdést jelent... Láthatja, milyen mély itt a víz! Az aprójának egészen a derekáig ér, s a nap is mindég idesüt. Meleg van, nem kell attól tartani, hogy meghűl az ember.

– S a bábabukra?

– Ott van, ni! – szúrta mutatóujjával egy távoli pont felé.

A kurkubó légies, derengve csillanó éteri hídként magasodott a Csellengő és a Sodros közé ékelt akác koronája fölé.

– Anyám szerint a bábabukra tövében kincs van elrejtve, de aki a tövéhez merészkedik, annak felszívja a lelkét s a tündérek honába kerül.

– Igen... a szivárvány-legenda. Most menjetek! Később, ha már elmentem, visszajöhetek.

A gyerkőcök csalódottan távoztak. Csivitelésük messzire szánkázott a vízen.

Ez volna hát a Kácsos réhe? – ingattam a fejem hitetlenkedve. Aztán – régi beidegződés – alaposan szemügyre vettem a helyet.

Sehol semmi – csak a virágszirmokat kavarta a víz. Azt azonban oly erősen, hogy akarva-akaratlan is elrévedtem sejtelmes udvari keringőjük láttán.

Az apró áramlatok követhetetlenül bonyolult mintázatokba rendeződtek, és boszorkányos táncot lejtettek a patak tükrén. Felismerhetetlen, mégis ismerős ábrák képeit idézték fel, amelyben egyszerre volt jelen az ember imbolygó tükörképe, a ringatózó végtelen-kék ég és a rőfnyi mélyen kavargó iszapfenék.

Leugrottam a nyeregből, és a vízhez léptem, a patakmeder birkafejnői köveire. Éltés arc nézett velem farkasszemet a víztükréből. Esztendőök és szolgálat évei marták keményre azt az arcot. Megmerítettem benne a fejem, s lófarkamat hátracsapva élveztem hűvösét.

A vízszínen ringó akácfavirág-szirmok tánca hirtelen fordulatot vett – a fénypázmák láncba fonódó karikáikra estek. Körkörös gyűrűik az akácfa gyökerei alá tocsogtak, s tovább, vissza a folyásirány mentén, a Vápakotyás felé, ahová szaladt, futott a fény, s űzte maga előtt az iszapos, kotyogós lapályvizet...

Felnéztem. A szivárvány nem volt sehol. Mintha hatalmas sírkő nehezedett volna a mellkasomra, oly súlyos gondolatokkal utasítottam magam mögé a Halálmezsgyét, és vágtam neki a Saras kaptatónak. Még Kolotás-hoz is elmulasztottam beköszönni, csibukja máig úgy szelel, akár a csernyéskemence.

A nap hevét szalmakalapom alatt éreztem, izzása, akárha a törköllyel együtt felszippanzott szó maradékát facsarná elmémből, bő patakokban csorgó verejtéket sajgolt a tökfödő árnyékában. Tarkóm együtt lüktetett a nap hevével, a halántékom és homlokom gyöngyözött, az izzadság a hátamra és az állam alatt a mellkasomra folyt, gondolataim a Rökömeccel folytatott utolsó szóváltás körül csapongtak: a derék férfi röstellte, hogy az elmúlt holdtölték alatt nem ő viselte a nadrágot, s asszonyával szembeni erélytelensége miatt bizonyult rossz gazdának.

„Eleget aludtál egyedül” – koppantak súlyos szavai az asztalon, melyeknek igazuk adta nyomatékát és a kellemetlen körülmény, mely felszínre vetette őket: az elmúlt hetek, hónapok alatt egyszer sem ejtette ki a száján. Rökömec úgy vélte, nem becsült eléggé, s megkerült a méltó bánásmód: igaz vendégbarátnak kijár a nőfelajánlás.

– Derék asszony a feleséged – feleltem. A boroskancsó felé nyúltam, aztán valahogy mégis inkább a pálinkás butéliát szellőztettem; túl voltunk már a házigazdát méltató verseken. Ám Rökömec makacs ember volt: ha egyszer fejébe vette, hogy a végére jár a dolognak, nehéz lett volna eltántorítani tőle.

– Megtalálod itt a párját.

Oly soká időztem volna, hogy már hozzám kötik a lovat? – oldottam volna tréfával komoly beszédét, de a molnár nem hagyta magát.

– Vinni is lehet.

– Párjával szedtek káposztát a lányai, molnár uram? – Az ital csalta ajkamra a konok, durva élcet, de legalább Rökömec is megértette végre, hogy rossz lóra tett. Csönd telepedett közénk, aztán...

– Az asszonyokra – emeltem meg az üveget, s ez áldomás után hosszan, bőségesen csurgott alá gigámon a tűz, míg a molnár elméjének malmában komótosan, kíméletlenül öröltek a súlyos kerekek.

„Fölös rejtőzködni, minek tettetek, s minek alakoskodni. Az előtt, ki legteljesebb bizalmába fogadott” – ötlött fel bennem akkor.

– Láttam a várat fénykorában – szóltam. – Itt szolgáltam. Aki parancsolt nekem, aki után szaglászni küldtek, eretnecség gyanúja miatt, őt ide vezényelték, hát követtem. Volt kiút. Kellott lennie, mert magam is itt vagyok, s még néhányan. Ha volt is, a várnagy nem hagyta, hogy bárki tudomást szerezzen róla...

– Katona vagy magad is – szakított félbe.

– Több annál.

A marakodó az asztallap végén hevert. Alig karnyújtásnyira kettőnk közt.

– Ugyanaz a kórság emészt, katona uram?

– Más az, amitől a magunkfajta tart – folytattam. – Az ostrom utolsó óráiból, az utolsó betörésből és a *dzsauhárból* alig valamire emlékszem. Várandós asszonyok méhéből vágattam ki a gyermekeket: elkerüljék a pogány kezet keresztlehetlenül. Kitüntettek. Aztán évekig marasztaltak még eretnecség gyanújával, amiért híven szolgáltam Szikrányt, amíg utána kémkedtem.

Ezúttal ő nyúlt a boroskancsó felé:

– Felépül a Salapi vár...

– Fel – emeltem ismét számhoz a palackot, ám ezúttal csak egy kortyintásnyira.

– Katonák jönnek – mondta.

Bólintottam:

– Most, hogy újra zászló leng a Salapi váron.

– Bizonyos, hogy hamarost felelet érkezik a hívásra, talán odaátról.

– Hát! Még szép. Így kell lennie.

– Ha megengedi – szólt Rökömec –, talán csak túl sokáig szolgált másokat. Ideje, hogy magát szolgálja, hogy szabad ember legyen.

A múlt és a jövő árnya fészkelte magát a szoba mécszlángja köré.

– Akárhogy is – mondtam –, így vagy úgy, de visszatérek.

ÉRINTÉSEK

Ipse Carlo Levi könyvét olvasta. Lenyűgözte, ahogy egy más osztályból származó, más gyerekkori élményekkel együtt élő ember ilyen mélyen belelátott a falusi, a parasztvilág szenvedélyekkel, babonákkal terhes hétköznapijaiba, és megszerette Gagliano népét.

„A temető közepén néhány méter mély gödör, a szikkadt földbe szabályosan leásott oldalfalakkal, készen az új halott befogadására. Egy kis létrán könnyűszerrel le lehetett szállni és fel lehetett jönni. Azokon a meleg napokon szokásommá lett a temetőben tett sétáim alkalmával, hogy leszálljak a sírba, és a fenekén elterüljek. A talaj száraz és sima volt, a nap nem ért le odáig, és nem tüzesítette. Nem láttam mást, mint egy darab világos, téglalap alakú eget és néhány vándorfelhőt. Hang nem ért le hozzám” – olvasta Ipse a falusi könyvtár befűtött csempekályhájának dőlve, frissen ki-nevezett magyartanárként és könyvtárosként, csütörtök délután – miután mohón bekanalazta háziasszonya sűrűre rántott levesét, és félórányit olvasott, vagy inkább szunnyadozott az *Ógörög antik költők antológiája* társaságában a kedvenc vörös-fekete csergéjével letakart keskeny ágyában –, és rájött, hogy tényleg ez a legbiztosabb nézőpont: az ember frissen megásott sírokba lemászva, hanyatt fekve nézi a darab téglalap alakú, tiszta eget. Nyugodt szívvel, érzékenyen minden rezdülésre, annak tudatában, hogy a megásott sír a sajátja is lehetne.

*

Polgári családból származott, de apai nagyapja a családi krónika szerint faluról indult útnak kevéske elemózsiával, hogy Brassóban mesterséget tanuljon a szászoknál. Amolyan *self-made man* volt, tímármesterként a román királyi udvarig tornázta fel magát, de első felesége halála után visszaköltözött Ipse szülővárosába. A jól menő tímárműhelye mellett lovakat tartott, és több hektárnyi legelője volt a város szélén, de a polgári intézmények, a helyi színtársulat és dalárda meg az önkéntes tűzoltók lelkes tá-

Részletek a szerző *ki ez az ipse?* című, a közeljövőben megjelenő regényéből.

mogatását is szívügyének tekintette. Akkoriban ez az életforma-keveredés szülőföldje összes magyar kisvárosára jellemző volt, hisz a fogyasztói piac nagy részét a falvak jelentették, a polgárság és parasztság között nem volt olyan éles határ, mint az erdélyi szászoknál. Emellett a székelységnek, egyre mostohább életkörülményei miatt, mozgékonyabbnak kellett lennie, mint más, termékenyebb vidékek falusi lakosságának, alkalmi munkára hónapokig, sokszor hosszú évekig idegenbe kényszerült. Ez a mozgékonyság egyrészt az otthoni nyomort igyekezett csökkenteni, másrészt lehetővé tette a polgári értékrend behatolását a falu zárt világába. A hagyományos népzene, az életet rendező régi rítusokat fokozatosan felhígította a kispolgári giccs, ezért könnyen meglehet, hogy Ipse nagyapjának második lakodalmán a ropogós felcsíki csárdást andalító valcer váltogatta.

Amikor Ipse született, nagyapját már jó három éve elütötte a házuk előtt egy arra tévedt vörös teherkocsi. Életének első húsz évét mégis abban a meleg, biztonságos, befele forduló és korlátolt világban töltötte, amelyet apai nagyapja épített fel kinkeservesen, s amely a diktatúra időszakában legfeljebb kopottabb, szegényesebb lett, de lényegéből semmit sem veszített. Kisvárosban élt, amely poros is volt, fülledt is volt, kamaszkorában lázongásra is késztette, de igazi közösség volt, egységes, ha másban nem, a hallgatásban és a konokságban, amellyel önmagát védte.

Ebből a világból nem hiányoztak a falusiak: cseléd, tejesasszony, falusi rokonság. Ha bejöttek a városba, mindig „Kezicsókolom naccságosuram, kezicsókolom nagyságosasszonyommal” köszöntötték Ipse szüleit, de őt is kimért udvariassággal kezelték, mint a család ígéretes sarját, akiből, ki tudja, mi lehet még valamikor.

Ezek az emberek valahogy mások voltak, mintha furcsa szorongással viselték volna félig-meddig városias, ünneplő öltözetüket, fekete, zárt cipőjük vagy csizmájuk idegenül nyikorgott, ha végiglépkedtek Ipséék konyhájának fényes cementpadlóján. Legtöbbször a szerdai vásárra érkeztek. Ipse jól emlékezett a piactérre összegyűlt hangos forgatagra és Simi Lajira, a kövér cigányra, aki fűrészporral megtöltött krepp-papír labdácskákat billegtetett rézgyűrűs ujjai között, no meg kedvenceire, a katonásan sorakozó, aranyszínűre pingált gipsz Szentantalkákra egy, az Óperencián túlról érkező árus polcán. Szász származású, deportációt túlélő anyai nagyapja az esti buszhoz igyekvő, olcsó kenyérrel degeszre tömött tarisznyás falusiak látványától bosszúsan megállapította, hogy „ezek a kúrva falusiak nem szégyellik kenyérrel etetni a disznaikat.”

Ezek voltak Ipse első emlékei a falusiakról, és persze a „lányok”, ahogy a nagyok nevezték a házi cselédeket. Ipse legfurcsább, emlékezetéből még ma is frissen előhívható élménye: egy nyári délután hatévesen hátulról bebújik a konyhában mosogató Mari ruhája alá. Játéknak szánja, kedveskedésnek. Mari meg hagyja. A lányon nincsen bugyi, Ipse remegve szorítja arcát az izmos farhoz, s csak szívja magába az idegen, bodító illatot. A lány lassan megfordul, és a remegő Ipse arcát gyengéden odavonja selymes ölére.

*

Azt álmodja, hogy egy sötét folyóban úszik, órákon keresztül, árral szemben. Az égbolt komor, a parti sziklákról kőgörgetegek zúdulnak alá. Apró, sötétzöld szigetek úsznak el mellette, elázott fűvek és virágok. Nagy nehezen sikerül partot érnie. Virágzó fákkal teli parkban találja magát, de furcsamód az ágak mind a föld felé hajolnak. Neki is meg kell görnyednie, hogy továbbmehessen. A talaj nagyon puha, a virágok is mind sárosak. Viharfelbók közelednek, olyan alacsonyan, hogy meg tudná érinteni őket. A felbók közül az éles napsugarak egy sétányra világítanak, amelynek végén megpillantja fekete ruhás nagyanyját és nagyapját. Sötét embertömeg követi őket, tudja, hogy azok az ősei, dédanyjai és dédapjai, ükanyjai és ükapjai, szépanyjai és szépapjai. Valaki megszólal: idegen, téged ki hívott ide?

*

Tízegynéhány év múlva Ipse újból felfedezte a falu népét. A múlt század hetvenes éveiben Magyarországon szárba szökő táncházmozgalomtól fellelkesült budapesti barátai az egyik nyáron azzal állítottak be Ipséékhez, hogy vége a fekete-tengeri lubickolásnak, mert ők most kihaló hagyományokat fognak menteni, és „gyűjteni” indultak a környező falvakba. A „gyűjtés” divatja hamarosan Ipsére is átragadt, s nemsokára ő is felkapaszkodott a távolsági autóbuszra, hogy kivénhedt, sok házibulit megért kazettás magnójának mikrofonját szerényen, szégyenkezve a falusi nénikék és bácsikák elé tolja azzal, hogy énekeljenek el neki néhány régi stílusú népdalt. Az „adatközlők” általában készségesen fogadták. Kivételt csak a cigány zenészek képeztek, akik már „értették a biznicet”, hisz az anyaországi gyűjtők minden alkalommal ajándékokkal megrakodva érkeztek „az ősi magyar zenét még a maga frissességében őrző, utolsó mohikánokhoz”. Ezek, ahogy megállapították, hogy a széplelkű farmeres fiatalember nem „magyarból”,

hanem csak a közeli városból érkezett, húzódozni kezdtek, hogy nincs idejük, már rég nem muzsikáltak, betegek vagy beteg a tehenük vagy az aszszony. Ipsének elég sok idejébe került, míg rájött a varázsszóra. A szezám tárulnak hazai neve volt, úgy hívták: pálinka. Egy liter olcsó szesz csodákra volt képes, az asztalra téve máris pengtek a hegedű húrjai, dübörgött a gardon.

A táncházmozgalom aztán lassacskán az erdélyi városokban is lábra kapott, s az anyaországi példát követve főleg a gimnazisták és egyetemisták körében hódított. Tagjai élvezték a közös tánc és éneklés nyújtotta új szabadságot, kevésbé érdekelte őket a hazai megmondóemberek egybehangzó véleménye, hogy ezzel ők „tisztá forrásból” merítenek, és ősrégi hagyományokat ápolnak. Ipse is nagy lelkesedéssel szervezte szülővárosa táncházát, megtanult háromhúros brácsán játszani, táncot tanítani, míg fel nem vették magyar szakra az egyetemre, ami azt is jelentette, hogy be kellett rukkolnia katonának. Az egyéves megszakítás, na meg az egyetemi légkör fokozatosan megtörték a táncház varázsát, Ipse előtt kinyílt egy új világ: a könyvtáraké.

*

Évek múltán egyszer azt álmodja, hogy Budapesten van, a Fonóban. Régi zenész barátaival mulatnak és néhány csinos lánnyal. A zenekar az utolsó nótát húzza, ők megisszák a Szent János áldását, és kilépnek az utcára. A többiek biztatják, hogy menjen velük a közeli kocsmába, de fáradt, haza akar menni. Nincs nála telefon, nem tud taxit hívni. Hirtelen furcsa batár áll meg előtte, azt hiszi, turistákat sétáltató konflis, de akkor miért van teteje. Hirtelen fel pattan a kocsí ajtaja, és két erős kéz belöki. Elterül az ülésen, az ajtót becsapják, hátul két ismeretlen alak kapaszkodik fel a sárhányóra, amolyan fehér parókás lakájok. Tanácstalan, rossz vicc volna az egész? Közben a lovak örületes vágatába kezdenek, átrohannak a Lánchídon, majd az Országház felé kanyarodnak, eléje tornyosul a déli szárny, pillanatok alatt beleütköznek, de furcsamód az épület szétnyílik, mint egy női öl, a sötét folyosókat csak a lakájok fáklyalángja világítja meg. Vágtatnak tovább, most már a szabadban, végig a Duna-parton. Amikor a Margit-szigethez érnek, a lovak hirtelen felemelkednek a levegőbe, elhúznak a sötétből magányosan kimeredő Víztorony mellett. Hátul a lakájok röhögve káromkodnak. Most már tudja, hogy valamilyen pokoli erő kerítette hatalmába. A fekete lovak visszaereszkednek a földre, rettentő sziklarengetés között száguldanak tovább, átszökkennek egy iszonyatosan keskeny kőhídon, miközben hallja, amint mögötte nagy robajjal összeomlanak a

gránitfalak. Ez történik azzal az óriási érckapuvval is, amin éppen áthaladnak, újabb és újabb kapuk nyílnak meg előttük, hogy hátuk mögött porrá hulljanak. Minden elpusztul, amit a háta mögött hagy. Egyre magányosabbnak érzi magát, aztán hirtelen rátör a halálos csend, eltűntek a fáklyás lakájok is. A lovak helyett csak egy vén gebe maradt, erejét megfeszítve húzza át a kocsit egy sötét, végtelennek tűnő sziklabolthajtáson. A kocsit a mélybe zuhan, körülötte minden eltűnik. A tér beszűkül, kavicsos, homokos talajon fekszik, háta mögött sziklák, előtte kopár, szomorú pusztaság. Beléje hasít, hogy száműzték. Itt nincsenek szörnyetegek, nincs tűz, pokol, ördögfajzatok, ahogy néhai dajkája mesélte; de sokkal iszonyúbb ez az örök, leírhatatlanul vigasztalan magány.

*

Végzős egyetemista volt, amikor egy tavaszi napon a lányukat még szoptató felesége kivitte Trabantjukkal falura, hogy Ipse interjút készíthessen Bors Gergellyel, a híres-nevezetes Bors Gergellyel, Lenin személyes testőrével. A kilencvenes éveiben járó öreg már várta Ipsét, sejtette, hogy miért keresi, hisz előtte is már sokan kérdezték – hol hivatalosan, hol csak a mese kedvéért – oroszországi emlékeiről. Az ötvenes években nyugdíjat is kapott a szovjet követségtől, de akkor már csak az *Aurora* folyóiratot, a számtalan nyelven, így magyarul is megjelenő propagandalapot hozogatta a santa postás, kisebb-nagyobb megszakításokkal. Szikár, bajusztalan arcában volt valami „nem falusi”: a világot járt, sokat tapasztalt emberek letisztult nyíltsága. Haját félre fésülte, és pizsmakabátban fogadta Ipsét. A konyhaasztalon kinyitott könyvek hevertek, némelyikük lapján sűrű, ceruzával írt széljegyzetek. Szeme frissen csillogott, nagy mesélőkedvét már mozdulatai, mimikája is elárulták. Története sokban hasonlított az addig és azóta hallott katonahistóriákra, amelyeket az idősebbek nagy előszeretettel meséltek a kocsmában egy-egy pohár gabonapálinka vagy köményes mellett. A faluban minden családban voltak háborút viselt férfiak, történeteiket az utódok több generáción keresztül mindig büszkén elevenítették fel. Olyanok voltak ezek a történetek, mint a kutyabőrös nemesi levelek, hosszú évtizedeken keresztül szavatolták a család hírnevét.

A katonatörténetek, fogsábeli élmények főszereplője nem a hősieen harcoló katona volt, hanem a jóeszű, jég hátán is megélő legény, aki harctérről, fogságból megszökve, egy szál lapáttal a markában gyalogosan elindul hazafelé – vagy amerre hazáját sejt –, s valahányszor gyanúsán figyelni kezdik, lapátjával elkezd az útszéli köveket egyengetni. Az út így persze

sokkal hosszabb, de biztosan hazavezet. Egy-egy izgalmasabb vagy humorosabb történet anekdotává érlelődött, s már nemcsak tulajdonosa adta tovább, de mindenki, akinek egyszer elmesélték. Ipse később, falusi magyartanárként olyan öregekkel is megismerkedett, akik az orosz fogságban valamiért összeeszerkettek, s azóta is szigorúan tartották a haragot, mert azt mondták, hogy ott és akkor életre-halálra ment a játék, s az emlékek életreszólóan frissek ahhoz, hogy az árulásért, hűtlenségért ne lehessen megbocsájtani.

Bors Gergely fiatal legényként – annak rendje-módja szerint – berukolt magyar katonának Ferenc Jóska seregébe, s az első ütközetek egyikében foglyul is ejtették az oroszok – annak rendje-módja szerint: óriási ködben, sűrű, sötét rengeteg közepén. Hadifogolyként fél Oroszhont bejárta, míg ki nem vezényelték valahová a világ végére egy jómódú szántóvetőhöz földet művelni, állatoknak kaszálni. Új gazdája Gligornak szólította, s hamarosan népes családja is megkedvelte a nyílt eszű, a munka végét alaposan megfogó fiút. Egy napon aztán a házigazdájára is sor került, a sánta postás elhozta a behívóját. Nagy volt az óbégatás a házban, de csak addig, míg az öregek ki nem találták a megoldást: a gazda helyett elküldik Gligort orosz katonának, legalább közelebb kerül a hazájához, s adódó alkalommal meg is szökhet. A személycsere meg is történt – néhány liter vodka jóvoltából –, s az oroszul már jól beszélő Gligor nemsokára azon vette észre magát, hogy egy nagy város állomásán ácsorog, orosz gyalogosként. *Coup de théâtre*: valaki a hátára csap: – Bors úr, hát maga mit keres itten? – A kérdező zsidó fakereskedő volt, aki a háború előtt sok jó deszkaüzletet kötött Bors Gergely apjával, a fiát is jól ismerte. Az első ijedtség után az égből pottyant ismerős jó üzletet ajánl: Bors úr álljon be egy új szolgálatba. Hogy milyenbe, az egyelőre még titok, de a siker biztosított. Elsőként egy nagyon fontos, vonaton érkező személyt kell megvárni, majd minden-hová elkísérni. Ehhez a feladathoz meg egy jóvágású székely legényre van szükség, aki nem ijed meg a saját árnyékától, és az esze is a helyén van, na meg oroszul is beszél. Hogy ki az illető, az is titok egyelőre. De ez Bors Gergelyt nem is nagyon érdekelte, a lényeg az volt, hogy modern ismétlőpisztolyt kapott, és ellátmányt is bőségesen. A titokban várt idegen meg is érkezett – annak rendje-módja szerint: éjszaka, csillagtalan ég alatt. Köpcös, kopaszodó, szakállas emberke volt, nagy, fekete kabátban. Az is olyan zsidóforma.

Az események felgyorsulnak, s Bors Gergely személyes testőrként ott van Lenin oldalán a Téli Palota ostrománál. Szíve a helyén, meg is becsülik, jól is tartják. Társai is idegen származásúak, mindenre elszánt fickók.

Ipse hitetlenül csóválja a fejét, mire az öreg fényképet kerít elő az egyik fiókból: – Na ide nézzen, fiatalúr! Ez itt Lenin, mellette Krupszkája, mellette én, bekötött fejjel, s a balomon Sztálin – a súj hogy megette vóna – a fiával...

A Téli Palota ostromából csak annyira emlékszik, hogy istentelenül nagy hideg volt, s a cári kadétoknak bent kiadták a parancsot, hogy semmisítsék meg a palota vodkakészletét. Ezek el is kezdték lelkiismeretesen beönteni a *teménytelen* mennyiségű szeszt a lefolyóba, amit az ostromlók közül valaki hamar észrevett, szóval hogy a kanálisban nem szennylé, hanem *drágajó* vodka csörgedezik. A következmények nyilvánvalók, nagyon hideg volt, s egy jó adag vodkával könnyebbnek látszott győzelemre vinni a forradalom vérvörös lobogóját. Az ostrom végére állítólag csak Lenin s még néhányan a környezetéből maradtak józanul.

Bors Gergely a továbbiakban is Lenin személyi testőrségében marad, árnyékként kíséri mindenhová, népgyűlésekre, megbeszélésekre. Legkellemetlenebb emléke Sztálin, alias Dzsugasvili. Nagy zsarnok és öntelt. Fiával világos nappal az utcán erőszakol meg lányokat, asszonyokat, és gyűlöli az idegeneket. Részegen több alkalommal is megkísérel Lenin életére törni, ilyenkor valóságos vadállat. Lenin? Ő nagyon jó, olyan öreguras. A számára érkező élelmiszersomagokat a legnagyobb éhínség idején is szétosztja, és beteg, már nagyon beteg. Bors Gergely az első adódó alkalommal le is lép, s hamarosan már „Nagyromániában” van a felfoghatatlanul idegen, új világban. De otthon, mintha mi sem történt volna, visszafogadják, ő is szó nélkül lép vissza a helyére.

Negyvennégy: a faluba bevonuló szovjet katonák semmit sem értenek emlékeiből, bizonytalanul elmakogott orosz szavaiból. Később hivatalos interjúk, rövid életrajza és fényképe a „Nagy Forradalomban” részt vett hős román harcosokról szóló propagandakönyvben, veteránnyugdíj. Később már csak *Aurora*. S ezzel be is fejeződik Bors Gergely földi pályafutása. 1982-ben halt meg, kilencvennégy éves korában.

*

Ipse felszállt a fél nyolcas járatra. A rozoga busz az éjjeli váltásból érkező emberekkel volt tele. Kora nyár volt, kaszálás ideje. A faluban a le szálló férfiakat már a megállóban kaszákkal és gereblyékkal, elemózsiás tásrisznyával várta a család, hogy amíg még harmatos a fű, levághassanak egy darabot. Az éjjeli, nyolcórás munka után ezek a férfiak kaszálni mentek.

Nekik ez az életritmus nyáron természetes volt. Ipse csak később értette meg, hogy a városi foglalkozások közül miért éppen a kazánfűtő és az éjjeliőr számított a falu férfiai között a legnépszerűbb foglalkozásoknak. Ezek a munkahelyek kevésbé voltak fárasztók, a tizenkét órai munka után meg huszonnégy szabad járt. Az idősebbek, a szabad földműves világot még megélők nem is tudtak volna beleszokni a mindennapi, legtöbbször céltalan nyolcórás robotba.

Télen más volt. Télen a férfiak már a buszon berúgtak, s komótosan dülöngéltek hazafelé lefeküdni. Klubokban ittak, a tagok egymást váltva vásárolták a pálinkát, amit menet közben a tagság elfogyasztott. „Szerre” hozták a szeszt, sohasem volt fennakadás, s a végállomásban már csak nyolc-tíz üres üveg csörömpölése őrizte az éjszakai műszak emlékét. A közönség között voltak olyanok is, akik valami nézeteltérés miatt vagy kapzsiságból nem voltak klubtagok. Persze, ezek is megvásárolták a maguk adagját, hogy magányosan, a befagyott ablakot bámulva néha meghúzzák a pálinkásüveget. Ipse egyik alkalommal egy ilyen magányos farkas mellett kapott ülőhelyet. Vagy tíz éve volt éjjeliőr az üvegbegyűjtőnél. Ócska likőrt szopogatott, és Ipsének is minden húzás előtt felkínálta az üveget. Később megjegyezte, hogy tulajdonképpen nem szabadna innia, de másképpen nincs reggel étvágya, s néha azért ellegetnie is kell az embernek.

Az ivászat már a városi buszmegállóban megkezdődött, a félkótyás perontakarító öröme, aki saját bevallása szerint legalább harminc-negyven üveget szedett össze egy-egy zimankós reggelen. Tépett ragadozóként keringett az ingázók iszogató csoportjai körül, hogy alkalomadtán lecsapjon a megüresedett félliteres üvegre, és azonnal szürke köpenye alá rejtse. Néha konkurens is feltűntek, a város csavargói, vonzotta őket a viszonylag kockázatmentes kereset. Ilyenkor ölre menve dúlt a kenyérharc a kapatos férfiak multságára.

Elindulás előtt az üvegyűjtők béka-egér harca a buszban szóról szóra megismétlődött, de már az ingázók tudomása nélkül, hisz most ők voltak a főszereplők. Most ők vívták kicsinyes, undok harcukat az ülőhelyekért: állva kellemetlen inni, s ha az ember idejekorán megmámorosodik, nem tud elaludni. Ilyenkor sem nyolcvanesztendős néni, sem állapotos nő nem számított, sem béna, sem nyomorult, nem is beszélve az ingázó tanárokról. A cél szentesítette az eszközt, a lényeg az volt, hogy minden klubtag ülőhelyhez jusson, lehetőleg közel egymáshoz. A buszon az udvariasság legalapvetőbb szabályai is érvényüket veszítették. Az éjjeli munkában elfáradt asszonyok rezignáltan álldogáltak csomagjaikkal a lábuk között, a városban

megvásárolt lapos kenyerekkel, fáradtan elmosolyodva egy-egy vaskos, résszeg bókón.

*

Ipse három éve volt magyartanár a faluban, amikor iskolakezdéskor feljegyezte naplójába: „Fejem fölött mátyásmadarak csipegették az ősz életbogyóit, amikor arra gondoltam, hogy itt csak nagyon ritkán láttam az embereket zavarba jönni. Ez valahogy idegen tőlük. Az élet számtalan, főleg fizikai megpróbáltatás elé állítja mindannyiukat, de a zavar, a lesütött szemű pillantások, a hebegő félmondatok valahogy elkerülték ezt a vidéket. Az idő rövidre szabott bölcsőtől koporsóig, a krumpliültetést mindig a répakapálás követi. Majd a begyűjtés, s aztán a karácsonyi ünnepek. Az élet a maga nyilvánvalóságában nehéz, a mindennapos hajnali felkelés fizikai fájdalmai nyugton hagyják a lelket, nem háborgatják naiv biztonságában. A szűkre szabott termőföldek, legelők behatárolják az élet lehetőségeit. A fizikai kínok között megszületett termés, a természettel közösen vállalt izzadásos kaláka megnyugtatja a kedélyeket. A munkához nincs szükség világfájdalomra, sem önsajnáló magunk-tetszelgésre, elég, ha az ember megteszi, ami rászabott: egész évben keservesen dolgozik, hogy a téli ünnepeken teleszívja magát szeretettel, szerelemmel, barátsággal, és a téli éjszakába belekántálja, hogy a szíven, lelkén melengetett madár semerre se repüljön, maradjon csak itt, a faluban.

De alig ásták ki a krumplit, a legényeket máris viszik katonának, valahová a tengerpart mellé viszik őket, messzi idegenbe, s ki tudja, mikor jönnek megint haza, víg búcsúztatót kell nekik rendezni, mint a halálát még csak sejtő betegnek, reménykedőnek – reményen túl reménnyel élőnek –, ki, ha tud, felkel az ágyából egy-egy napfényes délután, elmatatni valamivel a kertben. Könnyű betegség után víg halál – valami ilyesmi történik a katonaviselt legényekkel is, akik már hazajöttükben is mások, mint amilyeneként elbúcsúztattuk őket. Hiába vonulnak végig összelelkezve, gajdolv a falu utcáin katonai raktárakban megpenészedett civil ruhájukban, mert nyelvük már nem az a nyelv, amivel feltarisnyáltuk őket; a messzi idegenségben töltött napjaiktól szavaik jócskán elbizonytalanodtak, beszédükből a *fruntás*, *káporál*, *komándánt*, *szektor* úgy ütözködik ki, mint kapálatlan répa közül a gyom. Nyelvük idegensége az idegen katonavilágot tükrözi, mesélnek, egyvégtében mesélnek a sok megaláztatásról, de ezeknek az em-

lékeknek semmi köze apáik, nagyapáik harcokból, fogságból hazahozott történeteikhez.

Még ki sem hevertük idegenségüket, máris hozzák a hírt az öregasszonyok az idegenben, idegentől megesett lányokról. És felrémlenek a vegyes házasság beláthatatlan következményei.

Lakodalmukon a gazda feláll – tulipánnal, szegfűvel, bazsarózsával, ne-felejccsel díszes beszédet mondandó –, de csak annyi jön ki idegen nyelven nem tudó száján, hogy „dicsértessék az Úrjézus Krisztus, s hogy mindenki egészséggel, nyugodtan fogyassza a pálinkát, mert kint van még elég”.

*

Január végi, narancssárga délután volt. Ipse falusi házikójában vidáman ropogott a fenyőfából rakott tűz. Erről a tűzről az egész falu tudta, hogy kellemes, de megbízhatatlan. Illatos, pattogó hangú, de hamar haragú, és nem állhatatos. Szárnyaló lángokkal elszínézkedi a lobogást, hogy szempillantás múlva csak a ribizlibokrok tövére teríthető hamuvá váljék.

A szoba egyik sarkában vörös–fekete csíkos csergével letakart, zöldre mázolt fenyőfa ágy nyújtózkodott, fejénél Ipse gyerekkori, csecsemőillatú párnájával.

A másik két falat barnára mázolt padágyak foglalták el, amelyek csak napközben voltak szigorúak, becsukottan, mert a szerelmeskedő pároknak éjszakára kinyitották acélriglikkel bezárt, öblös testüket. Jól megtömött, friss szalmazsák került ölükbe, hogy hajnalhasadásig dédelgethessék a rajtuk hentergő vidám leánykákat és legénykéket.

Ott, a hegyek között Ipsét nagyon szerették a népek. Ő is kedvelte a vidám társaságot.

Délutánonként a világos viaszosvászonral leborított asztalra tette a piros paprikával megszórt zsíros kenyeret, a megsózott vöröshagyma-karikákat, egy pohár bort és az *Ógörög költők antológiáját*:

Immár a szél járása sem ismerős

– harapott bele a kenyérbe –

mert erre is hullám hegye hömpölyög, amarra is

– tett szájába egy darab enyhén csípős hagymakarikát –

mi pedig középen csak vitetünk a sötét hajóval

– apró csettintésekkel ünnepelve a mindennapos, fenséges és tökéletes íz kavalkádot –

A vad viharral küzdve ahogy tudunk
 – próbálta nyitva tartani makacsul becsukódni akaró könyvét –
már árbocunkat nyalja a víz körül
 – húzta végig zsíros mutatóujját közepén –
s egészen elszakadt a vászon
 – nyílt szét engedelmesen a régi könyv gerince –
Nagy lyukakat mutat ó vitorlánk
 – nyúlt vastag talpú, zöld pohara után –
lazul a horgony is
 – és belekortyolt a kellemesen kesernyés küküllői rizlingbe.
 Az ajtón türelmetlen társaság kopogtatott.
Ily sorsa van hát:
 – rejtette ágya alá a könyvet –
s én e bajok felől feledkezően, drága barátaim,
 – hogy magához ölelhesse a frissen sült kalácsillatú szőke leánykákat –
itt véletek vigadni vágyom
 – s a boros palackokat szorongató tatárszemű fiúkat –
bakkhoszi jó lakomán mulatni
 – miközben arra gondolt, hogy megérett az idő az indulásra.
 Magyartanár volt –
S mégis: hazánktól vissza miért vegyük szívünk,
 – vonogatták vállukat évek múltán az emberek –
ha egy-két kótyagos össze is kuszált-kavart mindent...?

 – Aztán végleg elment, valami görög költő után, állítólag németbe.

*

„Vannak emberek – írja távolba szakadt, ötvenhat éves Ipse –, akiket a származásuk, kialakuló életérzésük a pátoszmentesség, a szűkszavúság, a lakonikusság felé irányít: csak minél hétköznapiabban, minél szürkébben, feltűnésmentesebben élni. A homályban maradás ösztöne éppoly erős, mint a kitűnésé. De nehogy azt higgyük, hogy az effajta életből hiányzik az ünnepegyesség! Ha valaki derekasan munkálkodva éri meg az estét... A jelentéktelennek, a mindennapinak is megvan a maga pátosza, akár a néma, titokban végbemenő folyamatoknak, a csillagok járásának, az évszakok változásának, a vér keringésének. Az életben ezek az igazán megindító és drámai folyamatok. A közvélemény által drámainak kikiáltott pillanatok

ezzel szemben kevésbé meghatók, mert elszórtak, ritkák, rendkívüliek, szélsőesek, és ki vannak hegyezve. Az igazi nagyságot nem ezekben, hanem a hétköznapi dolgokban kell keresni, felfedezni. A csillagok feltűnésmentesen köröznék pályájukon, a kikericsek csendben virulnak, s a vadcseresznye akkor is kivirágzik az erdő mélyén, ha senki sem látja, és senki sem magasztalja szépségét. Ez az elismerésre és dicséretre kacsingatástól elkülönülő, a teremtés hamisítatlan részének tekinthető létforma, ez, ami ma igazán a kedvemre való. Ez a magától értetődő működés, növekedés, virágzás, gyümölcsözés és elmúlás. Persze, a kritikátlan természetimádat hamis pátosz. A természettel kesztyűs kézzel kell bánni, tartózkodón, illendően. Igen, talán ez a kulcsszó, az illendőség. Mert illedelmesnek lenni annyi, mint az igazán emberi, a humánus mértékhez igazodni. Egyediségünket nem különbözőségünk szavatolja, hanem mindannak az elsajátítása és finomítása, ami összeköt a többiekkel.

A régi, becsületes foglalkozások az igaziak: szántó-vető, asztalos, ács vagy írnok; az ember szépen eltarthatja a családját, és nyugodalmas életet élhet. Minden más csak bohóckodás és vagánykodás. De az artistáknak is megvan a helyük, meg annak a jó néhány hülyének is, aki azt hiszi magáról, hogy nagy író.”

NÉPTANÁCS

TRIPTICHON

1.

Azt mondja el az elvtárs, hogy mikor adott túl a biciklijén,
és mennyiért tette, me' hogy azt nem szabadott volna,
me' ugye, az is, ugye, államosítva volt, és hát ugye:
közvagyon. Mondja csak el szépen, sorjában, hogyan
is adott túl a kicsiny közösségünk számára különösen
értékes járművön, és azt is mesélje el, szépen, sorjában,
hogy miért épp egy szomszéd falusi kuláknak adta, és
hogy mi a véleménye arról, hogy ezután kitől fogják

majd kölcsönvenni az elvtársak, amikor a községünkhöz
tartozó falvakba szeretnének meggyőző útra menni. Ezt
mondja meg nekünk az elvtárs, és ne félrebeszéljen meg
handabandázzon, me' úgyis tudjuk mi, hogy honnan fú
a szél. Tudjuk mi, hogy ez állam elleni szervezkedés,
hogy ez egyszerűen, hogy is mondjuk, hogy érthető
legyen, szabotázs. Megszabotálta kis közösségünk lelkes
munkáját, megszabotálta a kollektívbe való belépést,

megszabotálta a meggyőzést. És lehet, hogy melege van az
elvtársnak abban a vastag bundában meg kucsmában a
forró kályha mellett, de csak izzadjon, csak legyen melege, mert
nekünk is melegünk lett hirtelen, amikor fény derült tetteire.

2.

És azt is tudjuk mi, Akácós elvtárs és Bruma elvtárs, hogy
nemcsak pártunk ellen, hanem ellenünk is irányult ez az
az egész, s hogy amikor meg teccett kapni az idézést, mit tetszett
mondani. Hogy káromkodni teccett, hogy azon nyomban
le teccett tenni a vésőt és a kalapácsot, a kislánya által
vitt elemózsiát elfogyasztatlanul vissza teccett pakolni a

táskába, és déli egy órákor, a munkanap kellős közepén
– eléggé elítélhető módon – haza teccett menni. Illetve

nem is haza, hanem – nem egy igazi elvtárshoz való
viselkedést tanúsítva – be teccettünk ülni a bodegába,
és ott egész estig teccettünk inni, és csúnya dolgokat
teccettünk kiabálni, meg irredenta nótákat teccettünk
énekelni. És azt is tudjuk mi, hogy falus társát, aki dákó
magyarnak nevezte magát, molesztálni teccett, és eléggé
nem elvtársias módon pofozkodni teccett vele. Mindent
tudunk, elvtársam, mindent, de mindent.

3.
És arra gondoljon az elvtárs, hogy családja van, apró gyermekei
vannak. Gondoljon a jövőjükre, gondoljon arra, hogy jó
dolog lesz-e nekik egy áruló gyerekeinek lenni, jó lehet-e
nekik majd ezzel a bélyeggel indulni a komonizmus útján.
Meg arra is gondoljon, hogy bármikor bármi megtörténhet,
és mi jó előre figyelmeztettük, mi megmondtuk, mi
felhívtuk a figyelmét. Mert ha elmondja, hogy ki volt, aki
felbiztatta, hogy kik vannak e mögött a valaki mögött,

kik azok, akik a faluban kis közösségünk, lelkes és odaadó
munkát végző elvtársaink ellen, és ellenünk is uszítanak,
lehet, hogy megússza kevéssel. Ha nem, még ki tudja, mi meg
nem történhet. Mi rendes emberek vagyunk. Mi az ön érdekében
beszélünk. Azért vagyunk, hogy megértse végre, hogy
mi a saját érdeke, hogy nem szórakozásból ül itt magával
szemben két felnőtt ember immár tíz órája ebben a rettenetes
forróságban. Me' nekünk is van türelmi zónánk, amit nem illik

megsérteni, amit illik tiszteletben tartani. És csak barátilag
jelezzük, csak figyelmeztetünk, hogy türelmünkéből kifogyhatunk
egyszer, és akkor az beláthatatlan következményekkel járhat.
És akkor azt nem fogja megköszönni az elvtárs, nem fogja az
ablakba tenni az elvtárs, és nem fogja elfelejteni. Amíg él, addig
fogja emlegetni, s még a gyerekei is, és a gyerekeinek a gyerekei
is, és azoknak a gyerekei is. Amíg élnek. Míg csak élnek. Addig.
És meg nem halnak. Addig. Úgy bizony. Úgy bizony.

DÁLYA

Az én falumról Orbán Balázs is csak a templomát és a környéken található ramócsavirág mezőt tartotta érdemlegesnek megemlíteni. Én életemben nem láttam ilyesmit arrafele, vagy ha láttam is, fogalmam sem volt róla, hogy az. Mindenesetre gyermekkorom minden nyarát itt töltöttem: Székelydályában. Ugyanis anyám családjából mindenki székely és szabad. Én nem. Mivel – Maupassant szavaival élve – a sors tévedéseként kerültem közéjük. Először is: az én nevem nem Bálint, másrészt nem is hasonlítok rájuk. A faluban a társaság fele a rokonunk – vagyis a Bálintok rokonai. Mindenkinek rendes fekete haja van, és aki esetleg mégis, a természet kegyetlen játéka folytán, szőkén jött a világra, legalább annyi tisztesség szorult belé, hogy a tincsei öntudatosan göndörödjenek. Nos, én se fekete, se göndör hajú nem vagyok, így aztán úgy járkáltam ott, mint önfeledt amerikai turista Baptista Kubájában, ahol ömlik a pezsgő és a dzsessz, miközben a pálmafák alatt Fidel Castro már szárazon tartja a puskaport, arra az időre, amikor végre örökre kikergeti a kéjenc és puhány jenkit a szigetről. Cuba libre!

Dálya annyira libre volt, hogy az én falumban Ana Pauker bricsesz-nadrágjába dugott revolverrel rótt a poros utcákat, hogy rábeszélje az embereket az új kor legszofisztikáltabb vívmányára: az önzetlenségre. Ennek következtében elvitték dédapám összes lovát a kollektívbe. Ez nagy gondot jelentett, mivel egy huszár fabatkát sem ér a lovai nélkül. Ha ez nem lett volna elég, az új világ új jelszavait sem nagyon értette, és hiába kiabált a nagyanyám a konyhában a vacsorát kevergetve, hogy ezzel a viselkedéssel az egész családot romlásba dönti, az öregnek egy centit sem javult a hermeneutikája, sőt!

Ebből kifolyólag nekünk nem voltak lovaink, csak fecskéink, mert azokat nem vitte el a kollektív gazdaság. De mivel a balszerencse olyan megátalkodott jószág, hogyha szagot fog, nem engedi áldozatát: a biológia iránt élénk érdeklődést tanúsító unokatestvérem egy nap leverte a fecskék összes fészket, és azok többet nem tértek vissza nagyanyám házába, aki ezt nagyobb tragédiaként élte meg, mint amikor kihajtották dédapám lovait a család minden más vagyonával együtt a kapun.

Rapsoné történetéből tudjuk, hogy a ravasz özvegy miként vette rá az Ördögöt a kiváló minőségű út megépítésére, majd miképpen verte át őkelmét, amikor a fizetésre került sor, így az mérgében hogyan tette tönkre a ragyogóan sikerült mesterművet. Szó mi szó, Rapsóné nagyon felbosszantotta az Ördögöt, mert jelentem, a helyzet azóta sem sokat változott, sőt, inkább romlott, ebből viszont arra következtetek, hogy nincs haragtartóbb lény a pokolfajzatnál.

A szomszéd falu melletti tetőre például hatalmas köveket szokott szórni egy-egy kiadósabb eső után, és jókora vájatokat ás az úton, ahol egy kisebb gépkocsi simán eltűnhet. Így aztán a hat kilométeres földúton egy óráig tart a Dályába való elvergődés, amit utazásnak aligha lehetne nevezni. Az Ördög alapos munkát végez! Lefogadom, a tatárjárás idejében nem szöszmötöltek ennyit, hanem egy óra alatt simán végiglovagoltak nemcsak Dályáig, hanem tovább le Szentpálig, miközben a közbeeső falvakat alaposan kirámolták, majd felégették.

Gyerekkorunkban még naponta háromszor járt a busz, majd később már csak egyszer, utána pedig hetente egy alkalommal. Egyre nagyobb eseménynek számított, ha végre megérkezett a szállítóeszköz tele emberekkel. Tíz személy már tömeg volt. Igaz, egyre kevesebben jöttek, így aztán a busz is elmaradt. De ha valaki azt hiszi, hogy ezzel a lépéssel Dályát kilökhették az európai civilizáció balkáni ízekkel erősen felhígított teréből, az nagyon téved, mivel a dolgok nem foglalnak helyet, hanem generálják azt. Tehát busszal vagy busz nélkül Dályá maradt az, ami volt.

Szörnyű börtönbüntetésként éltük meg unokatestvéreimmel, hogy szüleink nagyanyámhoz száműztek egész nyárra, azonban soha máskor nem voltunk annyira szabadok, mint ott. Mienk volt az egész falu és annak környéke kaszálókka, dombokkal. A közeli erdőbe tilos volt egyedül mennünk. Úgy éreztük, hogy halálra unjuk magunkat. Egész nap nem volt mit csinálnunk, így aztán nem is értünk rá semmire. Először is felkelés után nagyanyám sosem tudta elég hamar szervírozni a reggelit, mivel nekünk jelenésünk volt a kertben, amelyet felosztottunk hármunk között, és úgy láttunk hozzá a ribizli dézsmálásához. Utána jött a kutatás. Szisztematikus módszerrel – egymás között gondosan felosztva a terepet – átkutattuk az egész házat a pincétől a padlásig, beleértve a gazdasági épületeket is. Meg kell mondanom, sokkal hatékonyabbak voltunk, mint a XX. század bármely áldott emlékeztető politikai rendőrsége vagy akár maguk a tatárok; és több a család számára muzeális értékű tárgy tűnt el örökre fáradozásaink nyomán. Szóval a jövő nemzedékei is emlegetni fogják a nevünket! Annyit

mondhatok: nincs szórakoztatóbb, mint családtagjaink szerelmes leveleit olvasgatni, százéves képeslapokat gyűjteni, és dédapánk első világháborús kitüntetéseit gondosan kiválogatni a sok ósdi vacak közül. Egy régi pisztolyt is találtunk még a francia háborúk idejéből. Merthogy a székelyek minden furcsa és értelmetlen háborúban bennevoltak.

Az út egy hetyke domboldalról fut be a faluba pont nagyanyám házára, majd végig le a református templomig, amely büszkén áll közepén, és amely miatt az útnak is szét kell ágaznia. A XV. században épült Istenháza hajójában szász városok és Barlabási Lénárd alvajda címere díszel. Abban az időben, ha éppen nem ellenség ellen kellett hadakozni, akkor ott-hon csináltak zenebonát a székelyek, ami jobbára abban merült ki, hogy szász falvakba és városokba tettek fegyveres látogatást. A vajdákat sem nagyon szívelték, mert azok mindig a szászok pártját fogták, és őket akarták megrendszabályozni. Mert, ahogy már Forgách Ferenc is találóan megjegyezte, a „pártütésre mindig kész székelyek” nem vonakodtak egy kis zavargástól (latinul *tumultus*). Dálya mentségére legyen mondván: a falu a székely-szász etnikai határon fekszik, és erre nemcsak egy-két, a szalonnától egészségesen kikerekedett pirospozsgás arc gombszerű kék szemmel emlékeztet, hanem a házakat erődszerűen a külvilágtól elválasztó hatalmas zárt kapuk – a kötött kapuk is. Szóval tumultus ide, tumultus oda, Dályában egy kicsit másképp gondolták, hiszen a végeken mindig más szelek fújdogálnak, így aztán kit érdekelt Kolozsvár, mikor ott a szomszédban Segesvár. És igenis, éljen az alvajda, Barlabási Lénárd, hiszen az is csak ember!

A végeken más szelek fújnak: a székelyek is erre alapozták a stratégiájukat. A budai vár messze van, a király nem jár erre. Kivéve azt az egy lovagot, aki kunokat üldözött Dálya környékén is. Az ő freskója is ott rejtőzött a templom falán, de gyerekkorunkban nem tudtunk róla, mivel kálvinista őseink gondosan lefestették, majd bevakolták, majd megint lefestették, majd megint bevakolták, mert nincs fertelmesebb, mint a bálványozás bűnébe esni. Aztán jöttek a művészettörténészek, és addig csodálták Szent László lovas üldözését, hogy a freskó végképp odalett, mert amit a tatárok meghagytak...

Egy nagy magyar író egyszer azt mondta nekem, hogy az a baj: a székelyek nem szeretik a földművelést. Igaz, nagyon rosszkedvű volt, mivel éppen négy emeleten keresztül kellett felszuszakolódnia nem éppen habkönnyű testével. Ezen akkor nagyon elcsodálkoztam, mert a világon nincs rosszabb és hálátlanabb föld a dályainál. Ott aztán túrhatják, amíg akarják, a gyomon kívül más nem nagyon hajt hasznót.

Mi ugyan a földdel való küzdelemből már nem sokat láttunk, mert születésünkkor az egész család a múlt romjain ücsörgött, és amúgy is az utolsó ember, aki igazán szerette a földművelést, és még értett is hozzá: a dédapám volt. Nagypám messzire kerülte a mezőgazdaságot. Ő inkább motorbiciklizett, fényképezett, hegedült, gépeket javított, gyümölcsöst ültetett, malmot épített; egyszóval bármit, csak a föld vagy az állatok közelébe ne kelljen mennie. Ezen a problémáján aztán segítettek is Ana Paukerék, így, hála Istennek, nem kellett egész életét ezekkel a kellemetlen dolgokkal leélnie.

Saint-Exupéry szerint a föld úgy tanít önmagunkra, hogy ellenáll nekünk. A dályai föld nemcsak az embernek áll ellen, hanem még az Istennek is, és amint látjuk, az Ördögnek is igen sok gondja-baja akad arrafele. Én nem tudom, hogy a székelyek szeretik-e a földművelést, vagy sem, de az biztos, a föld nem szereti, ha a székelyek őt művelik. Nem is hagyja magát. Olyan hitvány búza sehol nem terem, amely csak szánalmas megcsúfolása annak a nemes növénynek, amelyből a kenyér készül.

Dédapám három évig volt katona 1906 és 1909 között, majd huszárként vonult be fagyoskodni és éhezni a galíciai erdőkbe, ahol még a lovak is olyan éhesek volt, hogy kínjukban a fa kérget rágcsáltak éjjelente; majd hazajött, és leverte a lábáról a spanyolnátha. Mikor mindezeket túljutott, szépen hazasétált a falujába, és ott folytatta a munkát, ahol a nagy háború előtt abbahagyta. Dédelgette a lovait, kaszált a mezőn, irányította a gazdaságot, de kapálni nem kapált, mert mindennek van határa, és különben is: a huszár nem azért van, hogy kapáljon. Minden tavasszal vette a kaszáját, és kivonult a közeli mezőre, amely tizenöt percre fekszik a házunktól, és nem jött haza hetekig. Faágakból sátrat épített magának, a gyerekek – a nagybátyáim – hordták neki az ebédet, és ő boldog volt. Mert a boldogság nem az, amire vágyunk, hanem az, amink van. És ha a meglévőnek sem tudunk örülni, akkor soha semmi sem lesz képes elégedetté tenni. A dédapám jól tudta ezt.

Mi is boldogok voltunk Dályában, annál az egyszerű oknál fogva: nem tudtuk, hogy lehetnénk akár boldogtalanok is. A tudatlanság persze nem mentség, de mégis sokszor a legjobb prevenció a neurózisra.

A család egyetlen megmaradt vagyona, amelynek mi is haszonélvezői és elszenvetői voltunk: a Nagykert. Több baj adódott vele, mint bibliai társával, ahonnan Isten haraggal telve űzte ki az első vétkezni nem rest emberpárt. Velünk is valami hasonló történt, csak annyi volt a különbség: hol visszamehettünk, hol nem. Időnként, úgy látszik, Isten sem tudja eldönteni, hogy mit akar. Az egész úgy volt, hogy nagyanyámmal rendszeresen el-

gyalogoltunk megérdeklődni a Néptanácsnál, hogy akkor mi is a helyzet a kertünkkel. Itt mindig megkaptuk a kellő felvilágosítást. Ezek a következőképpen alakulhattak: menjen innen, nincs itt semmi dolga (ez azt jelentette: a kert a népé; a nép ebben az esetben homályos jelentésű, mondhatni metaforikus); a kert sarkában álló négy fa a maguké (ezen aztán az egész család törhette a fejét, hogy melyik sarkában melyik négy fa); az egyik sor gyümölcsfa a maguké; az egész a maguké. Ez a zavaros tulajdonviszony évről évre változott, és nehezen követhetően alakult. Egy biztos, akárhogy is bonyolódott a birtoklás ügye, a nép – bármit is jelentsen ez – sajátjának tekintette, és boldogan hordta el annak gyümölcseit. Nagyanyám ezt nemes egyszerűséggel lopásnak nevezte. Persze, nem ilyen sima az ügy, mert ha minden a népé, akkor megszűnik a lopás mint olyan, mert ha valaki elvesz valamit, akkor a sajátját veszi el, ugyanakkor neki mégsem lehet semmije, mert ha van, azt elveszik tőle.

A lényeg az, hogy a Nagykertet nagyapám alkotta meg egy kreatív pilanatában. Mint ahogy a neve is mutatja, nagyon nagy. Nagyapámnak akkor éppen az az ötlete támadt, hogy hét sorban a legkülönlegesebb alma-, körte-, barack-, meggy- és diófával ülteti be a tulajdonát. Hét sorban, mert hét gyermeke volt. Ennek az lett a vége, hogy minden nyáron nekünk kellett felszedni azt a rengeteg gyümölcsöt, és még úgy is tömérdék volt, hogy az évtizedek alatt sok fa kipusztult. Mi csak hárman voltunk, plusz a nagyanyám. Mit mondjak, utáltuk. Mert az ember elindult a soron – nagyanyám kérésselhetetlen tábornokként hajtott bennünket előre –, és nem láttuk a végét. Nagyon messze volt az. Rosszabb volt, mint az első világháború, mert azok a fránya gyümölcsök többen voltak, mint az oroszok. Amint tehetjük, valahogy meglógtunk. Egy ilyen megmozdulás keretében gyűjtöttük fel a csúrt. Ennek a nyomai a mai napig látszanak a kissé befeketedett gerendákon. Ez abból fakadt, hogy már nagyon untuk a gyümölcsöt szedni. A tanulság meg az: ha unatkozunk, inkább unatkozzunk tovább, és hagyjuk a fenébe a jó ötleteket.

A kert vége a domb teteje, ahonnan csodálatos kilátás nyílik a falut körbeölelő hegyekre, erdőkre a szemközti emelkedőn fekvő temetőre, sőt, még a templom tornya is látszik. Azon a mezőn szerettünk szöcskére és pillangóra vadászni, mert Csaba unokatestvéremben a fecskék elűzése után sem szunnyadt a természettudományos érdeklődés, és azt találta ki, hogy készítsünk nagyanyám harisnyájából lepkehálót, és azzal kergessünk pillangókat. Ő mindig tele volt jobbnál jobb ötletekkel, mint amikor azt java-

solta, hogy mondjam azt nagyanyáknak: fáj a hasam, és akkor ő majd hazakísér, és nem kell a Nagykertben a bakbúzkörtét szednünk.

Máskülönben a bakbúzkörte semmiről sem tehet, mivel ennél finomabb gyümölcs nem terem a kertünkben, de sehol máshol sem. Nem is rá haragudtunk, csak egyszerűen elkeseredettek voltunk, hogy miért van nekünk akkora kertünk, miért jutott eszébe nagyapáknak teleültetni mindenfélével, miért kellett neki hét gyerek, és különben is micsoda hanyagság, hogy mindenünket elvették, akkor miért pont a Nagykert maradt meg. Ebből is látszik, milyen veszélyesek is a kertek, főleg ha gyümölcs van benne, és ha azzal valamit csinálni kell.

Amikor hazaértünk, rájöttünk, hogy üres a ház, és kellene valami szórakozást keresni. Nem tudom, miért pont az jutott eszünkbe, hogy tüzet rakjunk a csűrben az udorba felpakolt széna közepében. Biztos akkor volt erre valamiféle logikus magyarázatunk, csak éppen már nem emlékszem rá. Nagyanyám később jött haza Bea unokatestvéremmel, aki gyanútlanul lépett be a kapun, majd abban a pillanatban fordult is vissza, mivel nagyanyám még megállt a szomszéddal trécselni.

– Mama, mama – kiabálta a fő tökéletes unokatestvérem, aki soha semmi jóban nem akart részt venni –, jöjjön gyorsan, ég a csűr.

Szerencsére nem égett le. Utána, igaz, nagyanyám körbekergette az udvaron Csabát – mint a bűn értelmi szerzőjét –, egyik kezében egy rém koszos bal munkakesztyűt lebegtetve, a másikban a koszttal. Én sírtam, így mentesültem minden vád alól.

Szóval azon a csuszpájszos vacakon nagyon nehéz földet művelni, még az emberáldozat sem segít rajta. Ezért praktikusán nem is gyakorolták, mivel azt az agyagos földet még az embervér sem tudja meglágyítani. A tehenek sem annyira szerették, mert igencsak óvatosan adtak tejet egy egész napos legelőn való kószálás után. A nap fénypontja ugyanis a csorda hazaérkezése volt. Mivel féltünk a vad lovaktól és a lomha kérődzőktől, ezért felmáztunk a kapura, és onnan figyeltük az állatok érkezését. Mellesleg nagyanyám megtiltotta, hogy a már amúgy is rozoga szerkezeten hárman egyszerre lovagoljunk, de nem sokat törődtünk vele, mert onnan nyílt a legjobb kilátás, és ott fértünk el a legjobban mindannyian. A tehenek szép komótosan baktattak, csak egy-két borjú futott ide-oda esztelenül. Viszont a pacik sörényüket büszkén megrázva rohantak haza.

Miután elvonult a csorda, jött a nap másik izgalmas pillanata: tejért mentünk a Felszegen lakó rokonaikhoz. Felszeg nem volt messze, viszont a főúton kellett odamenni, amely már sokkal félelmetesebb volt a félhomály-

ban. Az út egyik oldalán ugyan még házak sorjázta, de a másikon meredeken szaladt fel a hegyre egy sűrű erdő, amely ijesztően suhogtatta árnyait az estében. Szerencsére ez után megint nyílt mezőn következett, kedves dombokkal, ahol napközben boldogan kergettük a lepkéket, és onnan nem messze kaszált eltökélten minden tavasszal a dédapánk. Azonban utána le kellett térni a főútról. Ott már egyáltalán nem voltak házak, az előttünk kanyargó út pedig eltűnt a fák között. Az egyik oldalon egy völgybe futott le a kaszáló, a másik oldalon viszont vészjóslóan álltak csendben és magányosan egy elvadult gyümölcsös fái. Bár napközben rendszeresen odajártunk a termést dézsmálni, de ott este kezünkben a tejes edénnyel majd kitört a frász, és Beával egyáltalán nem akartunk végigmenni azon a kanyargós, semmibe vesző úton.

A félelem teljesen irracionális, ugyanakkor elemi emberi szükséglet. Akármilyen félhomály, és akármekkora csend is honolt a tájon, semmi bántódásunk nem eshetett, és ezt mi is tudtunk, mégis rettegtünk. Csaba persze élvezte, és még jobban ijesztegetett minket. Ugyan amikor hazaértünk, és az udvarunk egyik pontjától a másikig kellett kíséretetnie, akkor már annyira nem volt jókedvű, de ez nem akadályozta meg abban, hogy a következő este ne bújjon el a bozótba, ahol éhes borz korgó gyomrát utánózva morgott rá félelmünkre, mi meg majd meghaltunk rémületünkben, mert ugyan életünkben nem hallottunk korgó gyomrú, éhes borzot, de a félsz fantáziájának nincsenek korlátai. Különb is azt mondják, az emberiséget a rettegés sarkallta a civilizáció megteremtésére, mi tehát csupán civilizációteremtő erőnköt növeltük estéről estére a Felszegbe vezető úton.

A frissen fejt tej édes gőzölgése, ahogy gyöngyözve gyűrűdzik a felszínen, minden rettegésünkért kárpótolt. A modern élet jobbára azt jelenti, hogy mindenféle vacak, laboratóriumban kikísérletezett kémiai vegyületek laza halmazát esszük. Az ízekről is azt hisszük, hogy azok egyenlők valami túlfokozott érzéssel, amelyek a boldogság hamis ígéretével töltenek el. Dályában mindennek más íze volt. Még a tojásrántottának is! Csaba szerint ez azért volt, mert annak az ércfénynek a falán, amelyben nagyanyám a reggelinket készítette, évszázadok ízkalváriái rakódtak le, és ennek az áldásos eredményét élvezhettük mi nap mint nap.

Délelőtt még tizenegy óra fele is harmatos volt a fű, este, ahogy lement a nap, a levegő is tizenhat fokra hűlt. A csend örökös volt, a legnagyobb zajt a csorda okozta hajnalban és este. A gólyák ott fészkeltek a villanypóznák tetején, a fecskék meg az eresz alatt és a pajtában építették meg odújukat, amíg az unokatestvérem közbe nem lépett. A falusi kutyáknál mérge-

sebb és félelmetesebb már csak a libák voltak, meg a bika. Engem egyszer egy csapat liba támadt meg az úton, és be kell vallanom, hogy ők győztek. En szépen csendben eliszkoltam. Ugyan egy másik alkalommal az egyik nagybátyámnak is nekiugrott egy harcias kiskakas, de ott legalább döntetlen lett a végeredmény.

A kollektív gazdaságba nem jártunk sokat, de egyszer mégis csak elmentünk kismalacokat nézegetni, mert nálunk otthon olyasmi nem volt, és gondoltuk, ha már ott vagyunk, ott is mindent átkutatunk a pincétől a padlásig. Felfedezőkedvünk addig tartott, amíg ki nem nyitottunk egy gondosan bezárt ajtót, és egy hatalmas bika karikával az orrában farkaszemet nem nézett velünk. Nagy futás lett a vége, és többet nem kíváncsiskodtunk arrafele.

Persze, sokszor előfordult, hogy az unokatestvéreim nem voltak ott. Ezeknek az időknek is megvolt a maguk haszna. Ilyenkor több időm jutott a falusi emberekre. Először azokra az öregasszonyokra, akik nagymamámot jöttek látogatni. Csupa halk szavú Ilonka, Regina és Berta néni. Nagyanyám ki nem állhatta a hangoskodó és pletykás embereket. A falu hírhozója, a bolond Rebeka például, aki igencsak tájékozott volt nemcsak Dálya, de a szomszéd települések aktuális eseményeiben is, nem tehette be a lábát hozzánk. Így aztán a mi házunkat Rebeka messzire elkerülte, pedig mindenhol szívesen látott vendég volt, amely önmagában azt a veszélyt is jelentette, hogy a bolond lány a frissen sült fánk elmajszolása után már a szomszéd házában mesél az előző vendéglátói viharos házaseletéről.

Én sokszor irigykedve figyeltem Rebekát portyázásai közben, és nagyon sajnáltam, hogy hozzánk sosem tér be. Szívesen meghallgattam volna a történeteit, de sajnos, erre sosem került sor, mert nagyanyám olyan asszony volt, akit semmi sem tántoríthatott el az elveitől, és azt Rebeka is tudta, aki még csak a házunk közelébe sem merészkedett, sőt, még a szomszédainkat sem látogatta. Így maradtak a halk szavú nénik, akik nagyon kedvesek voltak, viszont semmi érdekeset sem mondtak, hiába hordtam ki minden vasárnap délután az istentisztelet után a hokedliket a kapu elé, ahol nagyanyám szigorúan megválogatott, exkluzív barátnői köre foglalt helyet, és csupa jelentéktelen dolgokról csevegtek, ha egyáltalán megszólaltak.

Ami Dályában mindennél jobb, azok a temetések. Virrasztással, sirató asszonyokkal és rezes bandával. Ezerszer izgalmasabb volt, mint bármilyen habos-babos rém unalmas esküvő. Mert az én falumban még a halál is fenségesebb, pont úgy, mint a reggeli tojásrántotta a nemzedékeket ki-

szolgált érclábosban. Mert meghalni is tudni kell. Tudatosság nélkül különben nem lesz más, mint görcsös rángatózás és kétségbeesett kapaszkodás az életnek nevezett reménysugarba. A földdel való küzdelem megtanít a természet tiszteletére, amelynek fontos része az elmúlás. Ez ugyanolyan természetes, mint a születés, és akinek egy kis szerencséje is van, az ugyanabban az ágyban távozhat a örökkévalóságba, amelyben erre a világra jött, és ahol élete szárba szökött.

A halál, mivel kiismerhetetlen és hatalmas rejtély, csakis tiszteletet érdemel. Így aztán a temetésre hívatlanul elmehet az egész falu, ahol alaposan meg lehet vizsgálni az elhunytat, ahogy békésen alussza örök álmát a ravatalon, és végre nyugalomra lelt az öröklétben, igaz, az asszonyok sírása még egy jó ideig gyötrik, de aztán hamarosan lezárják a koporsót, és zötykölődve kikapaszkodik a szekér a domboldalban fekvő temetőhöz. Itt már nem a női sírás, hanem a rézfúvósok muzsikája segíti a transzcendens szendergést és az élők heroikus küzdelmét a sárral, mert a temető oldalában még a legnagyobb nyári melegben is gyúrni lehet a vizes talajt, amely úgy húz lefelé, mintha az egész gyászoló sokaságot örökre magába akarná fogadni. A banda kitartóan fújja, miközben mi térden és nyakig sárosan valahogy kikecmergünk a sírhoz, ahol végre mindenki megnyugodhat, mert onnan már sehova sem kell mászni, és nedves agyag sincsen. Az elhunyt utolsó nótája meg fájdalmasan tekereg végig a völgyben, felszalad aombokra, hogy a sűrű erdőben örökre elmerüljön.

Az emberiség mindig is kitartó csökönyösséggel emelte piedesztálra a fejlődés gondolatát, és ettől a sorozatos kudarcok sem tudták eltántorítani. A gond csak az, hogy a változást összetévesztettük a haladással, és mert nem a tatárok poroszkálnak a poros úton, hanem Mercédeszek száguldoznak az aszfalton, attól az emberi fejekben ugyanaz a zúrzavar uralkodik, mint amikor bunkósbottal ütötte le az egyik őse a másikat a levadászott mamut holtteste felett. Így aztán elmondhatjuk, hogy Dályában sok minden változott, de mégis minden ugyanaz, mint ahogyan a Rajna is ugyanott és ugyanúgy hömpölyög Loreley sziklájánál Mainz közelében. Még szerencse, hogy a székely huszárok nem hajóval érkeztek oda a francia háborúk idejében, mert akkor bizonyosan ők is a folyó mélyén végezték volna a csalódott és bosszúsomjas nő ténykedése nyomán, aki nem győzte elsüllyeszteni a hajósokat, és így aztán mi sem találtuk volna meg azt a pisztolyt a sok családi kacat közt, amiért igazán nagy kár lett volna.

PALI-KERT

– A szívem szakad meg ezért a faluért – mondtam Filemonnak egy nyári délutánon, amikor megint a falu fölött üldögéltünk, ugyanott, és ugyanazokon a selymes füveken, ahol mindig. Pali-kertnek hívják ezt a helyet, éveken át ez volt a megfigyelőállásunk, az egész falut szemmel lehetett innen tartani. A szívem azért akart megszakadni, mert bármennyire is meresztettem a szemem, nem találtam azt, amit gyermekkoromban olyan csodálatosnak találtam. Három éve nem jártam itt a dombon.

– Ne legyél patetikus! – mordult rám Filemon. – Nem a faluért szakad meg a te szíved, hanem magadért. Azért, aki már nem lehetsz. És idegen vagy. Mindig is idegen voltál – mondta még.

Ez a falu a világ közepe, mondta apám, az első nyáron, amikor anyám elengedett vele ide. *Bárhová mehetsz, de a „nagy vizet” azért kerüld*, mondta még, utalva a falun túli széles patakra, és aztán elment dolgozni a sokadik faluba innen, ahol mérnök volt. Eleinte csak a kertbe merészkedtem ki. És akkor a szomszédban felbukkant egy vörös hajú, kerek fejű gyermek, kismillió szeplővel, és átkiabált a kerítésen, hogy menjek csak egy kicsit hátrébb, talállok ott egy kaput. Nem tudom, hogyan láthatott meg. Nagyanyám, mert akkor még élt, azt monda, olyan kicsi vagyok, hogy ki sem látszom a fűből. Azt a kaput mégis megtaláltam, és Filemon segítségével kinyitottam, nem is tudtam még, hogy Filemonnak hívják, kézen fogott, és felvezetett a falu fölé a keskeny erdősávba, kétszer megpördített maga előtt, a látványommal, úgy látszik, meg volt elégedve. Azután minden nap megjelent a kertkapuban, hogy kedvünkre tekereghessünk.

Sorban mindent megmutogatott, a fő utcákat, de az eldugott sikátorokat és ösvényeket is, amelyeken csak mi és a kecskepásztor mászkált. Elmondta, hol ki lakik, mivel foglalkozik, kell-e tőle félni, vagy sem. Filemon szerint egyébként, ha az ember figyelmes, és elég gyorsan tud szaladni, nem kell félnie semmitől és senkitől. De az első dolog az, hogy a falu minden kutyájával megismerkedjem, és nem árt az sem, ha tudom, hogyan kell bánni a lovakkal. És a tehenek, kérdeztem félénken, de erre Filemon csak legyintett, a tehenekkel nekünk semmi dolgunk, nincs bennük semmi érdekes, mondta, és felvitt a néhai Pali-rezidencia poros padlására, hogy bemutassa a kincseit. Volt ott minden, még egy hortobágyi csikós-szűr is,

amit kikezdtek a molyok és egy református imádságos könyv, mely Filemon szerint titokzatos módon került ide, mert itt mindenki katolikus. Volt még néhány puskagolyó, rozsdás sarló és kaszaél, egy régi vadászkalap, letört marhaszarvak. A széldeszkákon besütött a nap, és Filemon térdig tolta a nadrágját, hogy megcsodálhassam, és én csodáltam, hogy csupasz, csupasz, mint a csiga. Én is az voltam. Anyám olvasott nekem egyszer valami oázisról, nem értettem pontosan, mi az, de azon a nyáron rémleni kezdett, hogy ez a falu az, az apám faluja. Mert itt szabad vagyok. A szabadságról nem sokat tudtam akkoriban, ezért azt gondoltam, szabadság az, ha oda mehetek, ahová akarok, és azzal barátkozom, akivel tetszik.

Barátaink a Gergel, a Dombos, a Gyula nemzetség gyermekei voltak. Cigányok mind egy szálig. Mindent tudtak a faluról és a falusiakról, mert fent laktak a dombon, onnan pedig minden portára be lehetett látni. Később Péter Sanyi, a katolikus pap is elkezdett kijárni velünk a Pali-kertbe a dombra, ahol egy szép régi elhagyott csűr is volt, a düledező házön kívül. A Pali-kertbe a cigányok nem merték beengedni a lovaikat, mert azt mondták, meg van benne átkozva a fű, a lovak megkehesednek tőle, nem bántották a házat, és a csűrt sem, azt mondták, szellemek laknak benne, de ezen csak kacagtunk, és a pap is nevetett velünk, mondván, hogy szellemek nincsenek. A cigányok azt mondták, nem szép dolog, hogy pap létére ilyeneket mond, de azért szerették, mert ő nem tett különbséget köztük és a falusi magyarok között. Péter Sanyi azután került oda, hogy nagyanyám marólúgot ivott, és az előző pap nem volt hajlandó eltemetni. A falusiak közül a nagyobb hangúak felháborodtak, és azt mondták, mindegy, mit ír erről a szabályzat, márpedig nagyanyámat stólás ember kell eltemesse, még hozzá a családi sírkertbe. Máig sem tudom, ott van-e. Azt mondják, hogy ott, szerintem pedig a Pali-kertben, az almafák alatt, onnan figyel engem és Filemont. Különben a cigányok botorságokat beszélnek, a fű nem mérgezett, ettem belőle, de az is lehet, hogy csak a lónak árt.

Péter Sanyi aztán lelkiismeretesen eltemette az összes öngyilkost. Minden évben került egy-kettő, főleg agglegények, akik elunták az olcsó szeszt, a gürcölést, és azt, hogy nem várja őket otthon senki meleg ebéddel. Sokan haltak meg a falu fölötti erdőben is, az már nem a cigányok, hanem a magyarok szerint átkozott, valami *kreatúra* bukkan fel időnként, és halálra rémiszti a szerencsétleneket, akik fát lopni meg agyagért jártak ide. Az agyag egy szűk, vizenyős gödörben van, nővé serdülésem első napján ide szorított be Filemon, és végignyalta mind a két combhajlatomat. A lábam

közé akarta befúrni a fejét, de jó erősen megtéptem az üstökét, és elszaladtam.

Mikor először indultam világgá egyedül, a patakig, azaz *a nagy vízig* jutottam, a falu alsó felén túl, és nagy csalódás volt látnom, hogy azon túl is folytatódik a világ. Csenevész napraforgók nyújtogatták a nyakukat felém, balra egy vízimalom döngicsélt, nem emlékszem már, ki kísért haza, de azt igen, hogy apám neve varázsszó ebben a faluban. Később kiderült, hogy ilyen családnéve senki másnak nincs errefelé, és jövevénynek néznek minket. *Még kétszáz év, és befogadnak*, mondta Filemon, akinek szintén csodájára jártak, mert ő volt az egyetlen vörös hajú a faluban. Péter Sanyi felvilágosított minket, hogy másod-unokatestvérek vagyunk. Ő tudja, miért tartotta fontosnak, hogy ezt elmondja. Nagynéném, aki egyszer rajtakapott minket csókolózni a saját hűvös szobájú házában, azt mondta, nyugodtan folytassuk, mert a Filemon apja nem az, aki neveli, és aki rokonunk, hanem egy kóbor szász, aki egyszer eltöltött itt egy éjszakát, mert eltévedt a falu fölötti nagyobb erdőben. Senki nem tudja, honnan jött, és hová ment, de szász volt, mert a szászok vörösek, és itt hagyta ajándékba ezt a porontyot azért az éjszakáért.

Nagyapám hajnalban költött, még alig volt fény, mert szégyellte, hogy iskolaigazgató létére tehénsekéren megyünk ki a mezőre. A tehenek olyan ráérősen ballagtak, hogy a falu végéig az összes korán kelő megcsodálhatt bennünket. Aztán apám megmérgeződött egy nap, és elcserélte a családi hintót egy traktorra. Utána már délben is indulhattunk, de sötét éjszaka is, mindenki kicsődült, mert traktora még senkinek sem volt. Filemon a szomszédos parcellákon görnyedt, ahogy én, hol kapa, hol vasvilla volt a kezünkben, elcsigázottan integettünk néha egymásnak, de éjjel újult erővel ugráltunk be a fűzfáról a patakba, anyaszült meztelenül.

Mindenki ismert, és mindenkit ismertem ebben a faluban, főleg amikor apám kocsmát nyitott, azután már a szokásaikat is tudtam, egy kézmozdulatból értettem, milyen itallal kell kiszolgálnom őket. Mielőtt Filemon elvette volna jussát, ahogy a szüzességemet emlegette, megerőszakolt egy paraszt, aki meghalt azóta, pedig úgy istenigazából meg sem átkoztam. De talán Filemon megtette helyettem. Ugyanabban az évben valaki egy fejével kettéhasította Finom Gyuri fejét, gyomrában a kórboncnok spermát is talált, de ezen a cigányok már megint csak kacagtak, mert ők régóta tudták, hogy Finom Gyuri és még sokan mások homoszexuálisak. A falu hitte megrendült, és elkergették Péter Sanyit, mintha ő volna a bűnös, az ő bűneikért, s míg ez zajlott, a kántor otthagya szép hajú feleségét és három

fiát, és egy sokkal idősebb, enyhén zavart nőszemélyhez költözött. Valakinek született egy vörös hajú gyermeke, és az öregek hajtóvadászatot indítottak Filemon ellen, hiába védte az anyja, hogy még csak 15 éves.

Esténként a patakon átfektetett pallón üldögéltem, a lábamat a víz fölött lóbázza a fekete gólyák csélcsap életvitelét figyeltem, ott fészkeltek a túlsó parton a fenyőfákon, és mindenféle béka és nyű fölött összecivakodtak, hangosan kelepelve, alattam vízipatkányok vadászgattak és pakolásztak hangosan, csak arra kellett figyelnem, hogy ebben az édeni zajban a csorda kolompját meghalljam, az utolsó tehénnek nekem is haza kellett érnem. A szemem sarkából lengedező ökörnyálat láttam, és gyűlöltem az őszt, ami visszakényszerít a városba, melyet szerettem ugyan, de úgy éreztem, állandóan be vagyok zárva. Anyám úgy próbált vigyázni rám, hogy nem engedett sehová. Apám úgy ismert meg, hogy bárhová elengedett, csak előtte megtanított egy-két cselre. Mikor a lóval először elindultam bókászni a környező dombokra, egy nagy vadászkést cipeltem magammal. Apám aznap nem szólt, de másnap hozott tíz gombostűt, azt mondta, dugdossam el ide-oda a ruhámba, többet ér a pásztorok ellen, mint a vadászkés. Mikor a paraszt megerőszakolt, sem tű, sem kés nem volt nálam, és apámnak sem mondtam el, mert megölte volna. Jól van ez így.

A Pali-kertnél is fennebb van a Csemetés-kert. Még mindig így nevezik, pedig a fái már lassan öregségi ellátásra szorulnak, már a mi gyermekkorunkban is vének voltak. Innen tényleg minden ház jól látszott, emeletes ház akkor csak négy volt a faluban, impozánsabb pedig csak a papi és kántori lak. Egy valódi udvarház és a kultúrotthon, udvarháznak kicsi, falusi háznak túl nagy épület, az idevaló famíliám egykori rezidenciája, amit egy hóbortos üknagybácsi elkártyázott. A hátsó traktusban most óvoda van, az első részében pedig esküvőket és bálakat tartottak, nem túl gyakran, de nem is túl ritkán. A Csemetésbe jártunk Filemonnal fekete cseresznyét szedni, és innen figyeltem meg, hogy a módosabb gazdák a házait közvetlenül az utca mellé építtették, a szegények pedig valahová hátra, a keskeny udvarok mélyére. A levegőben méz-, trágya-, füst- és szénailat, az állatok szaga érződött, felteltem tőle, ilyesfélének képzeltem az égi manát, s mellé nektárnak a számba tömött fekete cseresznyét és a távolabbi fenyők illatát. Boldog voltam, még akkor is, amikor a paraszt letepert, pedig féltem és irtóztam, egy ideig meg akartam halni.

Anyám hüledezett öszönként, hogy mi mindent tudok, mert mindent tudtam a testemről például, pedig ő még korainak gondolta elmesélni, mi mire való, csakhogy engem Filemon, na meg a Gergel, a Dombos és a

Gyula klán gyermekei mindenről felvilágosítottak. Szívfacsaró nótákat is tudtam, amiket nagyapám hegedült, vagy a falusiak énekeltek a kocsmánkban, amikor eléggé belegeltek az olcsó piákból. Néhány Petőfi-verset is előadtak, de fogalmuk sem volt róla, hogy vers az, amit énekelnek. És ez így pont jól volt. Megtanították nekem az öregek, hogy ezt a falut hétszáz esztendővel ezelőtt lázadó őseink alapították, akiknek elégük lett abból, hogy az egyháznak robotoljanak, de persze az egyház ide is utánuk jött, mondván, a föld márpedig az övé. És azt is mondták, hogy a szomszéd falusiakkal jobb megtartani a hét lépés távolságot, mert azok vérengző besenyők ivadékai, habár, mondták, te negyedrészt az vagy, nagyanyád onnan való, azért is volt bátorsága a marólúg mellé az ereit is felvágni. Nagyapám ilyenkor vöröslő fülekkel a hóna alá kapta a hegedűt, és bemenekült a házba.

Úgy gondoltam, ha megnövök, csakis itt élhetek, az én falumban, de egyre többet kezdtem látni a világból, és ez a kis falu egyre szűkebbnek tűnt, egyre több lett az öngyilkos, a hígított szesz, kevesebb a tehén és több a parabola-antenna, a házakat élénk színekre festették, és felbukkant néhány vaskerítés a fa helyett. Az emberek szétszéledtek, egyesek soha, mások lerongyolódva, megint mások meggazdagodva tértek vissza. Igaza van Filemonnak, mert a falu él, ma is, csak én nem vagyok az, aki voltam. A patakot megszüntették, a fűzfákat gyökerestől kitépték, már nincs kedvem a lábamat a vízbe lógatva a fekete gólyák életét figyelni, pedig maradt nekik még néhány fenyőfa, amin fészkelhetnek, és a traktorzúgást is megszokták, pedig most már sok embernek van.

Talán ha megöregszem, mégis ide húzódom vissza, a falumba. Arra visszanyúl a fűzfák, mert apámmal cinkos egyetértésben már eldugdosunk jó néhány ágacskát, hátha gyökeret eresztenek. Fenyőcsemetéket is ültettünk, hogy legyen a gólyáknak szállás, már csak egy nagy áradásban reménykedem, ami visszaalakítja a patakot azzá, ami volt, és ha ez sikerül, még az én életemben, akkor talán Filemon elméletét megdöntve, visszaváltozom én is azzá a gyerekké, aki itt boldog volt. Én leszek a falu legöregebb és legboldogabb gyermeke. Ha megérem.

A FÉNYKÉP

Mit nem adnánk, ha a kertünk a Berekjóra rúgna. Így végig kell taposni a szomszéd krumpliföldjén, aki azért vetette be az ősidők óta használatos gyalogutat, hogy az emberek tudtára adja, nem akarja, hogy többé gyalogútnak tekintsék az ő földjét. Morcos, kiállhatatlan ember, egyszer láttuk, a kertje végében nevelt akácossá szarik.

Máskülönben a Berekjónak az a kanyarja, ahol az ősi gyalogút levezet a partra, pompás lelőhely. Gyönyörű, kék színű agyagot lehet itt bányászni. Ökölnagyságnyi foltokban mosolyog a meder aljáról. A víz itt térdig ér, vagy addig sem. Gyorsan szalad, lendületet vesz, neki is rohan, és láthatóvá mossa egy öreg fűzfa sokáig rejtegetett gyökereit. Van, hogy hónaljig le lehet vájni az agyaglyuk mélyéig. A kibányászott agyagot kis vederbe tesszük, és hazavisszük. Hadsereget gyúrunk belőle, vékony rézdrótból apró fegyvereket kalapálunk, és az agyagkatonák kezébe adjuk, mielőtt még a nap kiszáritaná őket.

De ma szó sincs agyagásásról. A fényképész jár a fejünkben, és azzal az ígérettel vágjuk, pusztítjuk a gyomot a kukoricásból a nem gyermek kezéhez méretezett kapákkal, hogy délutánra, ha a munkával jól haladunk, frissen vasalt ruhában a lencséje elé állhatunk. Fényképész jött a faluba, ez van ráírva minden egyes kukoricalevéltre, és ez virít tán a kicsapott és a tűző napon hamar fonnyadásnak induló gaz szárán is. Meg a lábunk szárán, amire a por és a levelekről leváló harmat maszatos ábrákat ken, és először csak kellemetlenül nedves, később csíp, viszket. Hazafelé jó lesz átvágni a patakot, le lehet mosni a kosz negyedét. Rövidíteni fogunk, ez már eldőlt, keresztül a szomszéd krumpliföldjén, máskülönben értékes perceket veszítünk. Ötkor összeszedi a felszerelését a fotós, és csak fél év múlva jön megint mifelénk. Nem olyan időket élünk, hogy minden nap találkozzunk vele. A városba meg ki jár annyiszor, csak aki megengedheti magának.

Úgyhogy sietünk, jó méteres előnyre tettünk szert már tízkor, és úgy fordulunk a kukoricás végén az új sorba, hogy anyánkkal és apánkkal találkozunk visszafelé haladva. Szótlanok ők is, nincs idő beszélgetni, úgy megyünk el egymás mellett, hogy a földbe csapott szerszám egyenletes, kitartó ütései mondják el helyettünk, ami elmondható.

Egész nyáron dolgozunk, megérdemeljük azt a fotót.

A szilvaszedés például egy egész hónapig tart. Először csak a hulló gyümölcsöket szedjük össze, következő alkalommal megrázzuk, végül a hónap utolsó hetében, amikor már mindenkinek elege van, nagy rudakkal leverjük. Ha kell, zölden is, de le. Az istenlovafasza jár föl oda annyit még egy zsák szilváért. Szőlővagdalás, szénagyűjtés. A szőlőtőkék között nem jár a levegő, az esőzések után eldzsungelesedett hónaljhajításokkal harcolni nehéz feladat. Akkor vegyül izgalom a munkába, ha süldő nyúl keveredik a lábunk elé. A szénagyűjtés egy fokkal jobb, bár a por mind a nyakunkba zúdul, ha a villát a fejünk fölé emelve adogatjuk a szekéren taposó apánk lába elé a jó ölnyi száraz fűvet. A szénagyűjtésben az a jó, hogy a Berekjő mellett történik. A munka utolsó tíz perce alól fölmentenek, irány horgászni. Vagy fürödni. Kivéve, ha vihar van a sarkunkban, akkor nem lehet, olyankor segíteni kell, hogy a rakomány minél hamarabb eresz alá kerüljön.

A déli harangszó most a legbosszantóbb, értékes időt rabol el tőlünk. De anyánk máris elindul kifelé, a fűzfa irányába, ahol az elemózsiás zsákot hagyta a reggel. Árnyékban, forrás mellett. Az apánk még kiviszi az elkezdett sort, addig anyánk előszedi az ebédet. Még jobban rákapcsolunk, nincs az az éhség, ami megállíthatna. Pedig reggel óta nem ettünk. Csak a délután öt óra lebeg a szemünk előtt, csak a kukoricakapálás végére lehet gondolni. De nincs mese, apánk máris letette a kapát, megy anyánk után. Nem hívnak, de tudjuk, nekünk is ott a helyünk. Apánk még aludni is fog negyedórányit, mielőtt ebédétől telten visszamenne kapálni. Szinte sírva eszünk, gyorsan és szótlanul. Akárhogy számoljuk, nem tudjuk befejezni négyre, hogy ötre kimosdva, kiöltözve elérjünk a fotóshoz a kultúrotthonba. Szinte mindegy, mennyit heverünk a fűzfa árnyékában, ez már elúszott. Találkozunk fél év múlva, mondja a fényképész, és mosolyog. A húgom arcán lecsorog az első könnycsepp. Lehajtom a fejem, utálom sírni látni. Feldühít, bosszant. Keserűnek érzem tőle a nyálam. Utálom, ha hozzám ér olyankor. Most már zokog, hangosan bömböl. A kézfejemre is jut belőle, dühösen fölállok, és rá akarok kiabálni, hogy hagyja abba, és ekkor megértem, hogy eleredt az eső.

A felhőszakadás pillanatok alatt a nyakunkba zúdul. Nagyidő, itt úgy mondják. Nemcsak a hegy válik láthatatlanná, hanem a szemközti házak is alig kivehetők a viharban. A sáncból pillanatok alatt kifut a víz az útestre, a hegyről sártenger zúdul alá, hazafelé rohanó napszámosok mondják, hogy a Berekjő is feljött a síkátoron. Azoknak jó, akik vízparton laknak, ürül az árnyékszék. Futunk mi is hazafelé, nézzük a vágató, sáros folyamat a medrét hagyott Berekjőnek. A túlparton nagy hálókát mártogatnak

a vízbe a cigányok, a partközelibe menekült halakra vadásznak. Cziberes komáék is előkeresik a hálót a padlásról, és nagy szilvaverő rudat kerítenek hozzá nyélnek, hogy ketten alig bírják tartani. És lám, a második merítésnél karunk nagyságú fejes domolykó pattog lomhán a sáros háló tetején. Az nekünk volt szánva az idén, meggyel akartuk megfogni. Mindenfelől vidám kiabálásokat hallani, igazi örömmünnepe, ha árad a Berekjó. Még ha olykor reccsen az oktanul a víz mellé épült tákolmányok közül valamelyik, így is tud örülni a nép. Mi nem tudunk róla, de talán még azokat az időket idézi, amikor hűtőszekrények híján a Berekjó jegét használták fagyasztásra. Jégvágáskor lent volt a vízen a falu apraja-nagyja, és közös erővel töltötték föl a jégvermet, mondják azok, akik szerint régebb minden jobb volt, és a mostani kollektivista világ az ördög találmánya.

Ami először öröm, az utóbb bosszankodássá válik. Hiába segített a nagyidő abbahagyni a kapálást, a megáradt Berekjón átjutni nem lehet. A gyaloghíd fölött sáros lé hömpölyög, rendes, szekereknek való hidat még nem épített a Párt. Jövőre van tervbe véve. Állunk a parton tehát, és nézzük, hogyan hurcolja magával a szilvaskádákat a nagyvíz. A kádakat sosem dagasztjuk a Berekjóban, pedig mindenki azt teszi. Apánk nem akar futni a kád után, ha jön a nagyvíz, és lássuk be, igaza van. Ráadásul a homok könnyen befurakodik a dongák közé, akkor megette a fene az egészet, elcsorog a szilvacefre. Otthon áztatja, de nem tölti föl, hanem megfordítja, és a fenéke kerül fölül, arra csorgatja a vizet. Ha a fenéke kidagad, az már fél siker. A dongák ahhoz igazodnak. A kád fenéke a lényeg, az kell cövekül álljon.

A fényképésről így lemondani, van benne értelem. Már nem sírunk. A nagyvízzel nem lehet hadakozni. A kapálással igen, de a Berekjónak nem lehet parancsolni. Az ellen nincs apelláta. Azt csak nézni lehet, és mi szájatva ámulunk rajta.

És akkor a Bogárék kertjében, a víz túlsó felén egyszer csak feltűnik nagy masinájával a városból jött ember, az a neve, hogy Kovács fényképész. Már föl is állította az állványát, és éppen azt a részt veszi célba, ahol kapástul, hazafelé igyekvőben, a túlparton ragadva álldogálunk. Mellettünk Cziberesék mártogatják a nagy hálót, és gyerekek tapicskolnak a vízben. Kisüt a nap, olyan erővel, mintha reflektorokat kapcsoltak volna föl egyetlen kézmozdulattal. A hömpölygő Berekjónak csodálatos a hangja, az erőt halljuk ki belőle. Nem állhatja útját semmi, és kiabálással, harangkondítással nem lehet túlharsogni. Nem bömböl, de ahogy hozza az iszapot és a homokot és különféle elragadott tákolmányokat, hallani, ahogy mozgásban van. A súlyát érezni.

Bogárék kertjében Kovács fényképész hajladozik masinája előtt, és a túlpartot meg a rohanó Berekjót figyeli lencséjén keresztül. Igyekszünk kihúzni magunkat, anyánk és apánk odébb húzódik, míg elkészül a felvétel. Csodálkozó izgalom zúg végig a parton, csakhamar ott ácsorog a Berekjó innenső partján lakó nép apraja és nagyja. Álldogálnak, nyakukat nyújtják, és figyelik Kovács ügyködését a túlparton. Lábujjhegyen nyújtózkodva, guggolva, ki így, ki úgy, lesi a fényképészt. A Berekjó meg, mintha maga is érezné, fontos pillanatnak a része, egy pillanatra megáll, örvényt vet, piruttezti a hátán hozott szilvaskádat, talán föl is dobja a levegőbe, aztán szelíden kettényílik, és csinos, kék agyaggal díszített gyalogúttal kedveskedik mindazoknak, akik még sohasem láttak valódi csodákat.

GÉZZEL ÁTKÖTÖTT BICIKLIKERÉK

A téglakerítésen fűrt lyukból állt ki egy darab meghajlított tízes vas, meg kellett húzni, azzal kellett csengetni. Rozsdás volt, ahol megfogtuk, kicsit zsíros. A téglá is átvett a rozsdá színéből, lefelé, hosszan, ahogy az esővíz csurgott. A fal tövébe, a fűszálak hegyére gyűlt nagyon finom téglaporról lehetett tudni, hogy milyen rég esett. Vaskapu volt, dőngetni kellett, ha a csengetésre nem jött ki senki. Ha a dőngetésre sem mozdult senki az udvaron, akkor hátulról lehetett bemenni, a kert borospincék felőli végéből.

Az utcafrontról többet mutató, de így is nagy, tornácos ház volt, szebb időket megélt falakkal, a magas plafon gerendájáról pattogzó szigetelésű drótokon lelógó, légyköpte villanykörtékkel.

Az udvar széles volt, és nagyon hosszú, de néptelen. Volt egy néma kutyá, a rucák jelezték helyette az idegent, telefosták az udvart. Megürült istállók sorakoztak hat-hét tehénnek, két-három lónak, tucatnyi kecskének, szemközt pedig disznóólak. Innen egyszer apámmal ketten vágtunk le egy disznót, ő vágta, én meg loptam a mesterséget. Mesélték, hogy egyszer valakinek az ölében ülve én tartottam a Kesely gyeplőjét. Hát a szóban forgó szekér megrogyott tengellyel állt az udvar végében majdnem azóta, hogy a disznóólak is üresen álltak.

Nem tudtam megemelni, akkora sötömb volt abban az istállóban, ahol a szerszámokat tartottuk. Szürke volt, és kerekre nyalták a kecskék. A járszolban a szalmán pihentek a kapák, a gereblye, az ásó. Neki volt támasztva az öreg bicikli, a vázán vászondarabokkal, hogy lehessen ezt-azt rákötni. A keresztrúdra kötve jöttek velünk a hosszú nyelvű szerszámok. A csomagtartóban és a két szarván egy-egy bödön víz locsolni – a szomszéddal közösen használt, magas téglafalba ágyazott kútból húztuk –, a fehér neccben az innivaló víz volt. Ülni nem lehetett a biciklin, a nyereg penészes volt, az egyik pedál hiányzott, és a hátsó keréken gézzel volt átkötve a gumí, hogy még legalább egy szezont bírjon ki a göröngyök között.

Az udvar végéből nyílt a deszkából összeszegelt dróthálós kertajtó. Átlós merevítés híján meg kellett emelni, úgy nyílt csak, egy-egy rozsdás szeg kijárt a megnagyobbodott lyukakból. A szomszéd művelte a kertet, volt egy

derékig érő üvegház, aztán paprika, paradicsom, zsinegen futtatott uborka, sok-sok paszuly, borsó, mák. Feljebb tök, aztán pár sor krumpli a mezsgyéig, ahonnan tengeri következett, az elején ráfuttatott paszullyal, majd magában. Az udvar végéből egy diófa indította a barázdát, egy alma következett, aztán szilvák. Oldalvást egy diófa mellett volt egy korhadozó nyospolyafa is, ott volt egy pad. Rácsúszhatott az oldal a barázdára, mert nem volt egyenes, a szomszéd kertje jó fél méterrel volt magasabban.

A mezsgyétől a többi szomszéd kertje is véget ért, baloldalt tengeri nyúlt a szekérútig, jobbra váltakozott a tengeri, krumpli, egyik évben volt lucerna is. Emelkedett egy kicsit a barázda, és a remegő levegőben ki lehetett venni a domboldalon a gyümölcsöst, a tetején a rádióantennákat.

Ha körbe, a szekérúton mentünk, egyik oldalt pincék voltak, ki tudja, milyen mélyen beásva. Mesélték, hogy alagutak voltak arrafelé, és az elfalazott pincékből olykor aranypénzt, kardokat, cserépedényeket hoztak fel még a török időkből. Mesélték, hogy egyik-másik pincének rossz a levegője, azokba erős férfi se mehet egyedül, csak úgy, hogy áll kinn valaki, és szölongatják egymást. Ahogy ritkultak a házak, elmaradoztak a pincék is. Az utolsó ház az úttól bennebb épült, a kerítésén belül volt egy betonkeretes, márvány sírköves sír. Mondta apám, hogy a sírkőn csak egy évszám van, senki sem tudja, hogy hívták a katonát, aki ott esett el. Aztán a ház népe gondozta a sírt, volt rajta mindig virág.

Ettől az udvartól nem messze indult az a szekérút, amely a kerteket határolta, amelytől feljebb kezdődött a falu szántóföldje egészen a gyümölcsösig. Mire ide felértünk, már felszáradt a harmat, és nagyot döccent a bicikli a traktorhagyta, kőkeményre száradt mély nyomokon. Lehetett lennebb egy erecske vagy forrás, lengedezett pár szál nád, és esténként egyenletes kuruttyolás is hallatszott abból az irányból. A szekérúttól felfelé többnyire búza- és tengeritáblák terültek el a domb tövében futó másik útig.

A szekérútról, a határt jelölő meszelt oszlopcsonktól indult a mi barázdánk. Keskenyebb volt a barázda, és vágott a tengeri levele, úgyhogy a bicikli mögé soroltam. Pengtek a küllők a kemény göröngyökön, lötyögött a víz a bődönökben. Vagy húsz sor sárgadinnye következett, két sor görög próbából, eszünk belőle, ha el nem lopják a cigányok. Paszuly, paradicsom, lila és fokhagyma, mák, aztán krumpli és végül megint tengeri egészen az útig, ahonnan felfelé a domboldalon a gyümölcsös kezdődött goldennel és jonatánnal.

Kapáltunk.

A gyümölcsössel ilyenkor nem volt munka. Ültünk a terasz partján egy fa tövében, egy nap munkája nem nagyon látszik. Minden napnyugta vörös volt az alföldi portól. Olykor nagy viharok lehettek arrafelé, jégverés, mert a nap fekete, dörgő viharfelhőkben tűnt el. Kutya kevés, róka annál inkább portyázott a határban esténként. Vonyítottak, ugattak, és ha valami mozdult a közeli fák tövében, már repült is egy göröngy, mert lehet, veszett.

Szürkületben egybeolvadnak a tengeriszárazak, és el-eltűnedezik a barázda, ahogy már gyengébb szélben is hullámszik az egész. A bicikli megkönynyebbülten gurult lefelé, a csomagtartóban, szarván az üres bödönökkel. Tengeri, hagyma, dinnye, tengeri, krumpli, mák, paradicsom, diófa és udvar.

A nyári konyhában barna volt a légyköpte villanykörte fénye. Ott vacsoráztunk az asztalra kiterített újságpapíron. Vastag, barna kenyér, szalonna vagy kolbász, paradicsommal és paprikával, felkatonázva. A busz messziről hallatszott, hogy jön, köhög, megint nekigyürkőzik, ontja a füstöt, de halad. Szedelőzködtünk, és zárták utánunk a kaput.

Selyem Zsuzsa

KOLOZSVÁRI HIDAK

RÉSZLET AZ ONLY PLANET SOROZATBÓL

Kolozsváron szerencsére nincs állatkert.

Évek óta egyedül élt, nem volt több mint negyvenöt. Legalább hatvan-nak nézett ki. Munkanélküli segélye 300 lej, jelenlegi árfolyam szerint 67 euró. A kismacskát a lakótelepi kukák mellett találta. Nem gondolkodott percig sem, fölvette, magához ölelte, rágombolta a kabátot, és ment vele az állatorvoshoz. A trolibuszon egy hatósági ember kifigyelte a kabát gal-lérjánál kikandikáló cicafült, elhadarta a nevét, funkcióját és a vonatkozó jogszabályt, miszerint bármiféle állat közszállítási eszközön való utaztatá-sa kihágást jelent, ami 100 és 1000 lej pénzbírságot von maga után, és ki-állított egy 700 lejre (150 €) szóló büntetést. *De hát akkor miből fog élni?* Kolozsváron a parkokban nem lehet kutyákkal sétálni, továbbá autóbuszon, trolibuszon meg villamoson (metró nincs) nem utazhat se kutya, se macs-ka, se tengerimalac, Kolozsváron a kétezertízes években csak az emberek utazhattak tömegközlekedéssel. *Nem fog élni, meghal.*

2013 vasárnap délutánjainak helyszíne Kolozsvár volt, a város nyilván-os terei, az utcák, a lakótelepek. A privát is odacsődült az ablakaihoz, in-tegetett, mosolygott az emeletről. Minden hónap utolsó péntekjén pedig Critical Mass, a bringás felvonulás, de hát ez azóta is folyamatos, olykor egészen elképesztő helyeken megyünk, ahol nem az autósokat bosszantjuk vigyorogva a körforgalomban körbe-körbe, hanem mondjuk egészen elva-dult, mocsaras terepen próbáljuk meg felhívni a városvezetés figyelmét, hogy ott akár park is lehetne. 2013 vasárnapjain a verespataki ciánbányá-szat ellen vonultunk, különféle emberek, különféle érvekkel. (Megfigyel-ték, ugye, hogy minden hatásos független kezdeményezést pillanatok alatt leutánoz a politika meg a kereskedelem. Ott cseszik el, hogy túl profin csi-nálják.) Lepedőből hasított zászlón a Verespatak-logó, a felül zöld, alul vér-ző levél, aranyba öltözött alak piros szigetelőszalaggal keresztben áthúzott

televíziókészülékkel csikorog az aszfalton, elemlámpából és nagyítóból bar-kácsolt vetítón falakra vetített üzenet: Mentsük meg Verespatakot. És ami nem sikerült! Például az ökohaiku akció, hogy három nyelven az épületekre vetíteni a szövegeket, s miközben a menet vonul, itt-ott megjelen-
nének a versek.

A legjobb tanárok egyike volt a Bölcsészkaron. Matematikára jártam, de bementem az óráira, lenyűgözött, hogy nem magyaráz, hanem kérdez. Azt hittem, végig hozzám beszél, rám kíváncsi. Aztán felajánlották neki a rendszerváltás után, hogy dolgozza ki az oktatás reformját, persze kicsiben, a romániai magyar kisebbségnek, és minden nagyszerű javaslatának keresztbetettek, ugyanők. Szexuális orientációját vállalhatatlannak gondolta. Vagy, amikor rehab után keresztény közegbe került, bűnnek. Ujjongva hívta fel hűséges barátját, hogy végre rátalált a megoldásra: hátizsákját megtölti kövekkel, és úgy ugrik le a Garibaldi-hídról. Hirtelen világos lett számomra, hogy a társadalmi ellentmondások internalizálása okozza halálunkat.

Ahányszor meglátogattam őket, meséli Balázs, az akitájuk örömmel köszöntött, senki mást, csak engem. Az apa, Dan, orgonaművész volt, a fiú színésznek tanult, mint én, csak román tagozaton, a lány külföldön, az anya tanár, annak a kutyának meg rengeteg mozgásigénye volt, úgyhogy egy idő után elvittem magammal. A próbákra is bejött velem, morogtak a tanárok, de mikor látták, hogy végig csöndben üldögél, megszokták. Aztán a Biblioteca Janisben melóztam menedzserként, kellett a pénz, hónapokig nem láttam napfényt. Tomas volt a legmegbízhatóbb bodyguard, alacsony csávó, de full kigyúrt streetfighter. Ha valakihez leheletnyit is hozzáért, szál-
líthatták a sürgősségre. Nem sokan tudták rajtam kívül, mennyire szelíd valójában. Aztán egy márciusi reggel, a Janisből jövet vörös-fekete sport BMW-jével, szédülten a sok piától, áthajtott a Sétatér melletti hídon a piros jelzésen, ettől valahogy pánikba esett, ezt már az újságok írták, és még jobban rátaposott a gázra. Nem látta a gyalogátkelőn átbicikliző Dant, te-
libe kapta. Az angyalok legyenek közel hozzád. Négy év letöltendő kapott. Előtte még rendelt egy kis koszorút, felíratta rá, hogy az angyalok legyenek közel hozzád, és arra a Kis-Szamos-parti görbe fára akasztotta, amelyik a legközelebb volt a balesethez.

míg búvik a
berki madárka
ne félj

Ha Verespatakon mégis beindulna a nyílt felszíni, ciántechnológiás nemesfém-kitermelés, ha letarolnák az egész Cârnic-hegyet, ha eltüntetnék a települést az öt felekezetéhez tartozó templomaival, ha áttelepítenék a temetőt valahová, az embereket is valahová, ha tizenhat évig lenne a vállalatnál munka, ha a zagytározó megrepedne, mindig megreped, akkor a tőle 126 kilométerre fekvő Kolozsvár ivóvize is megtelne ciánnal.

sötétsárga víz
vajon merre tart édes
lassan hömpölyög

Gilles biciklivel ment el Berlinbe önkéntesnek egy hajléktalanszállóra. Itt ugyan nem tudjuk meggyógyítani önöket, de annyit garantálunk, hogy biztonságban vannak – üdvözlök dr. Albini, az ergoterápiás pszichiátria igazgatója. Stábunk korábbi filmzési engedélyét emiatt vonja vissza, időközben ugyanis beutaltak hozzá egy nőbeteget, akinek éppen az a kényszerképzelete, hogy folyamatosan filmezik. Megértik, ugye, hogy minden hitelem egy csapásra elpárologna, ha önöket beengedném. Az intézetet egy forgalmas autópálya zárja el a Kis-Szamostól. Szemben vele, a folyó túloldalán van a Vasutas-park. Valaha a város második legnagyobb parkja volt, kisonnival, játszótérrel, télen jégpályával, nyalánkságokat kínáló bódékkal, aztán elhagyatottá vált, mígnem a helyi futballcsapat tulajdonosa meg nem kapta valahogyan, ígérte, hogy újra élet lesz benne, de csak idős fákat válogatott ki. A protest-akciók miatt, meg nyilván a pénze is elfogyott, hagyta a parkot a fenébe. Az Irisz telep felőli gyaloghídnál végződik.

Halak a parton
a hálóban szétkutyák
levegő semmi

Az Irisz telep Kolozsvár legszegényebb környéke, itt építették fel az 1920-as évektől kezdve a porcelángyárat, a cipőgyárat és a téglagyárat. 1944-ben a náci megszállók a téglagyárat jelölték ki gettóvá, onnan 16 148 kolozsvári és szamosújvári lakost szállítottak marhavagonokon Auschwitzba, közülük majdnem mindenki elpusztult. A civilek közül majdnem senki nem protestált. A cipőgyáron kívül ma már egyik gyár sem működik a telepen.

Az ecsetgyár második emeletén a terem közepén csövekből összerakott szerkezet, a fekete falak mentén székek. A székeken kívül minden mozgásban van arra a két órára, ameddig ott vagyunk. Adott egy hír a sok közül, hogy egy apa a mozgáskorlátozott fiával és a kislányával belehajott a Tarnica nevű vízgyűjtő tóba. Ion alakítja az apát, Kati az anyát, Bogdan, a rendező a kontextussal szembesít, a pusztító társadalmi, pénzügyi, etnikai, nemi megosztottságokkal. Bartók zenéje kíséri, el is hangzik adott ponton, hogy „Béla Bartók. Născut în România. Mort în America. Pasionat de folclorul românesc. Ungur. Se poate și împreună”. [Bartók Béla. Magyar. Romániában született. Amerikában halt meg. Le volt nyűgözve a román népzene-től. Magyar. Lehet együtt is.] Tarnica 25 km-re van Kolozsvártól, ez a tó látja el vízzel a várost.

Reggel fél kilenckor indult Gilles, a biciklis lassúfutár a Karolina térről Budapest, Bécs, Velence, Bazel, Prága, Berlin, Amszterdam, Brüsszel, Luxemburg, Párizs útvonalon Londonig. Apró küldeményeket visz el és ad át személyesen, ha lehet, és dokumentálja is a tárgy útját. Nem sima az út, Gilles minden akadályba meg akar botlani, legyen az szép vagy csúnya, hideg vagy meleg, nélkülöző vagy túlradó. Nem segít a hajléktalanoknak, hanem olykor maga is az. Mindenféle útszéli tárgyra felfigyel, kidobott autóillatosítótól használt heroinos fecskendőig. Hazahozza őket Kolozsvárra, és a tranzit.ro-ban a padlóra rajzolt útvonal megfelelő pontján elhelyezi őket egy-egy mondattal, amit azon a nyelven írt, amelyiket abban az országban beszéltek, ahol a tárgyat találta. Elvihették őket, ha egy hónap múlva a tárgy történetét elhozták, és elhozták, volt nagy text-jam és zene és öröm és bucurie és joy és Freude és joie etc.

Karl! Paul! Nem kiáltotta, csak jó erősen gondolt a kislány Karlra és Paulra. Szaporán szedte a lábát, mindig félt, amikor hegedűóráról hazafelé átvágott a Mauerparkon. A napnak az az órája volt, amikor az árnyékok elfáradnak és kinyúlnak. A fáradt árnyékok rettenetesen tudnak lenni, s ha az ember egyedül baktat, jóllehet a hátán van a hegedűje, azért eléggé védtelen. Karl is mindig egyedül mászkál, de ő erős. Nagyobb is öt évvel, már koncertezik, most éppen Valenciában. Er hat immer alleine gespielt. A kislány előhalászta a zsebéből a képeslapot, amit Karlnak szánt, de azt is tudta, hogy soha nem fogja se elküldeni, se odaadni, az pont elég, ha van neki egy képeslapja, rajta néhány befelé kanyaruló vonalból egy kislány, aki pontosan olyan, amilyennek őt Karl láthatja. Nagyon gyerekesnek találta ő is ezt a rajzot, pedig Paul csinálta. Paul régen élt, volt katona az első nagy háborúban, menekült a másodikban, ezt a rajzát is elfajzott művészetnek

nyilvánították a nácik, a náciknak egy kislány, aki egyedül lépked a kavicson, és rád néz két nagy gombszemével, az elfajzott. Jönnek a bakan-
csaikkal az árnyak, és azt mondják, elfajzott. Gyorsan megfordította a ké-
peslapot, és újraolvasta a néhány napja megírt sorokat: Karl. Me gusta la
imagen por nu „ser facil” y por la impresion de sorpresa am está dando.
~~Me gusta~~ aprendo espanol para x hablarlo x poder en el los paises hispani-
cos. Y „jamais” eslune en Espana. Ennyi. Ha Karl ott Valenciában ebből
nem érti meg, hogy mennyire szereti őt, akkor úgysem ér az egész semmit.
Azért ez így kicsit meredek, gondolta a lassúfutár. Pihent a fűben, krém-
sajtos kenyeret majszolt, mellette a bringája, ő meg csak nézi ezt a kislányt
a hegedűjével meg a képeslapjával meg a gondolataival, örül nekik, de va-
lami hiányzik. Nem tudja, micsoda. Eltelik pár nap Berlinben, és valahogy
úgy adódik, hogy újra a Mauerparkban üldögél egy szelíden alkonyodó es-
tén. A lassúfutár fölkászálódott, bringáját egy ideig csak úgy maga mellett
tolta, így történt, hogy az úton észrevett egy kissé összetaposott gyerekraj-
zot, fölvette, akkor látta, hogy képeslap és Paul Klee X-chenje. A lapon jobb-
ra-balra dülöngélő betűkkel, kihúzásokkal spanyol szavak egy bizonyos Karl-
nak. Hát jó, gondolta a futár, nyilván azért van itt ez a lap a földön, hogy
kézbesítsem, s azzal gondosan becsúsztotta a hátizsákjába a többi külde-
mény közé. A képeslap persze nem volt megcímezve. Így került Kolozs-
várra, az Einstein utca 9A-ba. Ha olvasod ezt, Karl, gyere és megkapod.

Felleg József

GAZDAGÍTÓ NINCSTELENSÉG

BORBÉLY SZILÁRD *NINCSTELENEK* CÍMŰ
REGÉNYÉNEK SZUBJEKTÍV OLVASATA

Hétfőn tudtuk meg, szerdára hozzuk előre a *Nincstelenek* megbeszélését. Micsoda? Két nap? Munka mellett? Lehetetlen. De azért nem akartam kihagyni az órát. Akkor mindenképpen bele kell olvasnom, ha már elolvasni nem tudom, gondoltam. Megint magamnak köszönhetem a helyzetet, nem kezdtem el időben. Szóval leültem hétfő este a laptop elé olvasni. Ekkor valami olyan történt, ami már régen nem. Legalább éjjel háromig el sem moccantam, másnap szintén, mire feleszméltem, szerda lett, és a könyvet elolvastam. Aztán jöttem rá, 48 órából 6 órát aludtam, a munkában csak a következő fejezetre tudtam gondolni, mi fog történni ezután. Igazi irodalom kerülhetett a kezembe, ami érzelmeket definiál újra, és beszippant. Közhely, de ez történt. Lássuk, miért is.

A *Nincstelenek* azért jó alkotás, mert képes volt olyan érzékletes képet festeni a szatmári kis falu világáról, hogy szinte tapintható a valóság. Borbély egy interjúban így fogalmaz a regénnyel kapcsolatban: „A gyerekkorom világának hangulatát, az elzárt szatmári világ levegőjét, egy elpusztuló régi és egy pusztulásban élő új világ emlékezetét megérezkíteni, ez volt a célom. Túl sok saját tapasztalat van benne, hogy könnyű szívvel mondhasam: az egész fikció. Sok valóságos kép van benne, de az egész mégis csak fikció. De hát mi egy szövegben a valóság? És a regény, eleve a próza arra jó, hogy kitalálttá lehessen tenni a valóságos világot.”¹ De milyen valóságot? Azt, amit mindenki objektívnek szeretne elfogadni, holott a saját világérzékelésünk mindig is csak szubjektív maradhat, mi értelmezzük a velünk történt eseményeket, mi adunk jelentést a körülöttünk zajló történeteknek, jelenségeknek. Az én szubjektív valóságom a faluról, az én emlékeimből felépülő rurális világ, amelyben éltem, hasonlít a regénybeli faluhoz, ami lehetővé tette számomra, hogy a regény valóságábrázolása „beszippantson”.

Az első oka, hogy a szülőfalum, Szárazberek pár kilométerre helyezkedik el az elbeszélte események színhelyéül szolgáló falutól, amit tovább fokoz, hogy a szülőfalum valószínűleg felbukkan a szövegvilágban is. A szövegbéli Berek, azonosítását azzal a Berekkal, ahol felnőttem, több elem is megengedi. Egyfelől történetében a lakosságot kiirtó tűzvész és a későbbi betelepülés, a leégett görögkeleti fatemplom sorsa. Ezek emléke még él a valós világbeli berkiek egy részében, viszont a betelepült ősök nemzetiségének kérdése már erősen feledésbe merült, vagy ahogyan a szöveg állítja, feledésbe kényszerített. Senki sem tűnődik azon, hogy egy túlnyomórészt római katolikus és református közegben hogyan juthatott eszébe egy kis közösségnek göröggé válni, miért követi ez a kis közösség ezt a nem magyarnak tartott vallást egy olyan vidéken, ahol többségében magyarok élnek. Ma is jelentős a görög katolikusok száma a faluban, akik eredetükkel nem foglalkoznak, követik azt a hitet, amit elődeiktől láttak, kérdés nélkül, de minek is tennének fel kérdést, teljesen felesleges. Akkor sem tettek fel kérdéseket, mikor a kommunizmus idején egyik napról a másikra ortodoxokká váltak az állam szemében. Ugyanúgy élték az életüket tovább, keresztelték a gyerekeiket görögöknek, csak nem hangoztatták. Vajon azért, mert zsigereikben még érezték az ősök mintáit az asszimiláció elleni látványos ellenállás hiábavalóságáról?

A regény olyan eszközökkel éri el a személyes falutapasztalatommal való találkozás felidézését, mint a nyelvjárási szófordulatok és a hozzájuk kapcsolódó gesztusrendszer ábrázolása. Ugyanakkor, ahogy ezt Krusovszky Dénes is kiemeli,² tévedés azt gondolni, hogy a *Nincstelenek* stilizálástól mentes tényirodalom volna, melynek nyelve a paraszti beszéd valamiféle „változatlan közléseként” jelenik meg a kötet lapjain. Ayhan Gökhan pedig felteszi a kérdést, milyen nyelven beszélnek a könyvben mozgatott figurák? Válasza, hogy a nyomorból és a kiszolgáltatottságból kegyetlen vajdások árán megszületett nyelven. Úgy tapad hozzájuk az a nyelv, mint a ronggyá hordott ruhájuk a testükhöz, a hagyomány, a babonás látásmód az életükhöz.³ A hangos trágár beszéd a munkát is elviselhetőbbé teszi, feszültséget old, közösségileg teljesen elfogadott, nincs tekintettel arra, ki hallja, és mikor is hangzik el az adott káromkodás. Ugyanúgy elhangozhat a kocsmában, a mezőn és a templomból hazafelé, a szülőszobában, a gyerekek évfáradó előadásán vagy egy temetésen. Olvasás közben ismerős volt a nyelv, hiszen ezen tanultam meg beszélni, mégis távoli volt, nem az enyém, hallottam a helyes kiejtést és hangsúlyt, de hangosan nem tudtam kiejteni, minden szó úgy hangzott, mintha tátognék egy előre felvett szövegre, amit

más mondott fel. Nem is a saját hangomon szólaltam meg. A „*mi úgy mondjuk*” formula *ti úgy mondjátok*ká vált a számban.

A falusi emberek munkával kapcsolatos mentalitását is hasonlóan jól sikerült megidéznie a szövegnek. Élénken él emlékezetemben az állandó munka, a folyamatos küszködés, a változtatni nem akarás tapasztalata édesanyám beszámolóiból. Ő abban a korban nőtt fel, amit a regény megidéz. Az ő emlékeihez nagymamám a kulcs. Nagyanyámnak folyamatosan a munkán járt a keze, a lába, az agya, mióta csak élt. Mikor beteg lett, csak a keze, mielőtt meghalt, már csak a szeme járt, azzal dolgozott, végezte a megfigyelés munkáját. Ebben a szellemben nevelte a gyerekeit is, ilyenek lettek mind a négyen, csak kicsit kevésbé fanatikusak. Szerencsémre, ebben a nemre és korra való tekintet nélkül munkáltató magatartásban csak korlátozott részem volt, viszont a késő '90-es években, sőt a kora 2000-es években is, hasonló mentalitás jellemezte a szülőfalum bizonyos családait, de nem csoda, hiszen a falu nem változik könnyen. Minden változtatni akaró, közegből kitörni készülő kísérlet felesleges kockázatvállalás címszó alatt elvethető. Az új nem jó, az újtól félni kell, a régi a jó, abban lehet lubizkolni. A nem szokványosan élt élet elfogadhatatlan, az nem is élet. Aki másként gondolkodik, azzal nem lehet beszélni, az urizál, nem szabad vele közösködni.

Viszont mégis vannak, akik kockázatot mernek vállalni, ők az álmodozók, bizonyos értelemben bolondok. Minden falu kitermeli a maga álmodozóit, akik valahogy mindig máshol járnak, még ha fizikailag szinte alig hagyják is el a falu határait. Gyerekként még számtalan lehetőség van a valóságból, a mindennapok tapasztalataiból való kilépésre, ez csak később szűkül be, később ábrándul ki az ember az elképzelt alternatív világokból. A játék ilyen forma lehet, mint ahogy a számokkal való játék a *Nincstelek*ben az álmodozó család sarjának menekülése a valóságtól. A szám mint absztrakt entitás egy olyan birodalomhoz tartozik, mely túl van a kézzelfogható, fizikai világon, a képzelet világába tartozik. Ez utóbbi pedig az a hely, ahol az elbeszélő szívesen időzik, főleg mikor menekülési útvonalat keres az őt körülvevő, meglehetősen brutális világból. A számok a menedék, a védelem, a máshol-lét lehetősége, s mint ilyen, egyfajta biztonságérzetet, kapaszkodót is jelent. A számolás, mint ahogy nagymamám mindig mondta, nagyon hasznos, azt mindig tudni kell, hogy „merre hány óra, hogy sose csapjanak be”. Ilyen menekülőút lehet az irodalom is, aminek viszont a folyamatosan dolgozó falusi ember nem sok kézzelfogható hasznát látja, csak időtöltés, és megöli a szemet. De nekem mégis fontos ez a

haszontalan tevékenység. Rá kellett eszmélnem, hogy ami engem érdekel, az ő szemükben értelmetlen, vagyis én értelmetlen vagyok. Ez fájdalmas tapasztalat, ami nem maradhatott következmények nélkül.

Borbély kifejezésével élve, kulturális migránssá⁴ váltam, mert kitűnően sikerült vidékies jellegemet megváltoztatni, regionalitásomat levetkőzve standardizálni magam. Meglehet, azért ment olyan akadálymentesen és kérdés nélkül ez a folyamat, mert genetikailag örökölttem ennek képességét a betelepült őseimtől, arra lettem a sejtjeim szintjén programozva, hogy könnyen hátat tudjak fordítani a közösségnek, amelybe családom nemzedékek óta tartozik. Vagy azért váltam azzá, mert megkérdőjelezték az identitásom, megpróbáltak meggyőzni, hogy nem az vagyok, aki. Ezen okok miatt másra nem is válhattam, nem voltam képes az ő szabályaik szerint élni, azok keretei között megtalálni magam. Ezzel az önmegtalálás problémakörrel a regényt elbeszélő fiú is találkozik, viszont számára összetettebb a probléma. Neki etnikai, vallási és szociológiai szinten is nehéz meghatározni, pontosan hova is tartozik, milyen keretek között kellene meghatároznia énjének körvonalait. Keveredik a zsidó, román, rutén származás a görög katolikus és zsidó vallás a paraszti és nem paraszti (hogy pontosan akkor mi, azt nem tudni, még az anya sem tudta) réteg problematikájával, ami folyamatos vesztélyeztetettséget eredményez, bezárja a szereplőt egy folyamatosan körbejáró mókuserékbe, amitől a regény tétje a kimozdulás, az önmagunkért való cselekvés képességének megtalálása lesz.

Az álmodozó mellett a falunak mindig megvan az igazi bolondja is, ahogy nevezik. A regényben ez Messijás alakja, akit mindenki lenéz, mégis szükségük van rá egy végtelenül prózai okból: a budik kitakarítása miatt. A figura szánalmat ébreszt, kiközösítik, megalázzák. Együttal csodálatot is kivált, hiszen ebben a brutális környezetben ő az egyetlen, aki képes a szánalomra és az együttérzésre. Ha a berki falubolondjának alakját felidézem, akkor nemcsak magatartásban, de külsőre is sok hasonlóságot fedezek fel a két alak között. Szakállas és hosszú a haja, mint Mesijásnak, vagyis a rendezetlen külső a deviánság univerzális megnyilatkozási formájának tűnik. Az egzotikus név, az ő esetében a Szamuráj is általánosnak számít. A gyerekek gúnyolják, a felnőttek lenézik, keményen meg kell dolgoznia a lét-fenntartásért. Ennek ellenére kevés olyan ember van, aki nála életvidámabb, iróniával, sőt, öniróniával áll a világhoz, szinte soha nem vesz komolyan semmit. Ha megtenné, bele is bolondulna vagy belenormálisodna, ami még annál is rosszabb lenne. Eddig ez nem is következett be, szerencsére. Van még remény.

A *Nincstelének* számomra, bármennyire komor, tragikus és állatias, anakronisztikus kifejezéssel élve épületes olvasmány volt. Borbély megírta az emlékeim egy változatát, még ha nem is mindet én éltem át, nem maradt más, szembesülnöm kellett velük. Fájdalmas és egyben felszabadító érzés volt ezt felismerni, a múlt feldolgozása felé perspektívát nyújtott. Olyan tapasztalat volt ez, amit csak a művészet képes adni, mert megráz, kimozdít, gondolkodásra készítet. Ebben a helyzetben nem lehet másra koncentrálni. Így végső soron érthető, hogy a környezetem szemében belezombultam az olvasásba. Igen, más állapotba kerültem, elvesztettem korábbi képzeteket, beidegződéseket, viszont ebből többlettel kerültem ki, önmagam megfogytakozott darabkái értékesebbek lettek. Mi ez, ha nem nincstelenedve gazdagodás?

JEGYZETEK

¹ Gökhan, Ayhan: Interjú Borbély Szilárddal.

<http://www.barkaonline.hu/megkerdezttuek/3456-interju-borbely-szilarddal> (2015. február 5.)

² Krusovszky Dénes: Se megváltás, se magyarázat – Borbély Szilárd: *Nincstelének*. <http://magyarnarancs.hu/konyv/se-megvaltas-se-magyarazat-86811> (2015. február 5.)

³ Gökhan, Ayhan: A megváltás oda. Borbély Szilárd: *Nincstelének*. <http://www.revizoronline.com/hu/cikk/4641/borbely-szilard-nincstelének/> (2015. február 5.)

⁴ Kolozsi Orsolya: Borbély Szilárd: *Nincstelének*.

<http://www.kortaronline.hu/2013/11/arch-borbely-szilard-nincstelének/19158> (2015. február 5.)

⁵ Borbély Szilárd: *Egy elveszett nyelv*

⁶ Krusovszky i. m.

Láng Zsolt

MEZTÉLLÁB

Borbély Szilárdnak

Pestről hazafelé tartva, megálltunk Debrecenben, és bementünk egy cipőturkálóba, mert Hajni leadta a drótot, hogy ott olcsón lehet gyerekcipőket kapni... Már a pénztárnál álltunk, amikor kiderült, nem lehet bankkártyával fizetni, ezért én ott maradtam kétkosárnyi cipővel, Jutka meg elment pénzt kivenni a kártyájáról. Ekkor köszönt rám Borbély Szilárd. Szabadkozott, amiért fél cipőben van, de sietett, nehogy kimenjek... Lenéztem, és valóban, a jobb lábáról hiányzott a cipő, zokniban állt ott, így értette tehát a fél cipőt, a pár másik felét a kezében tartotta, pontosabban, ha jól emlékszem, mindkét kezében tartott egy-egy cipőt. Mondta, hogy most *szerekstik össze* a stafírunkját, egészen biztos ezt a kifejezést használta, talán ezért ismételte meg másképp, itt vásárolnak az esküvőjére, mondta másodszor, két nap múlva házasodik. Azelőtt soha ilyen felszabadultnak és közvetlennek nem láttam, ami azért is jólesett, mert az ilyen boltokban bizonytalan szorongás szokott rám törni, feszélyez a sok-sok levetett holmi, a levetett holmikhöz tapadó sok-sok személyes történet... Sokkal jobban örültem Szilárdnak, mint ahogy leolvashatta rólam. Észrevettem, kicsit csalódott a tartalékláng láttán: ő lelkes, én visszafogott, miért vajon?, írt is másnap egy levelet, ne haragudjak, hogy úgy lerohant, biztos zavart az ő túlzott közvetlensége. Nem fedtem fel válaszevelemben sem, hogy egyáltalán nem haragudtam, egyáltalán nem zavart közvetlensége, ellenkezőleg, mentőövként örültem neki, csak hogy az történt, hogy a pesti reggelihez bezöldhagymáztam, Hajni hozta aznap reggel a piacról, direkt nekem, és mivel úgy gondoltam, hogy aznap senkivel sem fogok találkozni, senki idegenel, jól betermeltem belőle. Szeretem a zöldhagymát, talán mert a gyerek kori szalonnasütések jutnak róla eszembe, nagyapám hatalmas kertjében, a diófák alatt, a hosszú nyári délutánokon. Boldog gyerekkorom volt.

A *Nincstelenek* elolvasása után ébredtem rá, hogy a szegénység teljesen mást jelentett a határ két oldalán. Más ízei, illatai, mozdulatai maradtak fent. Pedig légvonalban kábé húsz kilométer lehet Fehérgyarmat és Szatmárnémeti között. A könyv olvasása közben, otthon járva, kiautóztam arra a vidékre, jólesett kószálni egyet a beregi lapályon. Keleten, északon a havas

Kárpátok, talán még Verecke is látszik, délre és nyugatra a tág égboltú alföld, a mesebeli alakokat idéző felhőkkel... Nekem a közeli Sárerdőről sem a sár jut eszembe, hanem a Sár patakából kifogott csukák meg a rengeteg őzláb és vargánya, amit nyári délutánokon szedtünk. A falu nekem az egyszerűséget, a bűntelen világot jelentette. Vonzott a gyertyafény, a petróleumlámpa, a mosdótálban való mosakodás, az aszfalt nélküli utca, a vályogház, a kútról hordott ivóvíz. Szegénynek lenni jó, így éreztem.

A *Nincstelenek*ben az ábrándokkal, a mézlő történetekkel teli gyerekkort láttam meg, a gyerekkor otthonosságát, puha és meleg fészket... Nekem a *Nincstelenek*ből boldog gyerekkorom színes lepkéje bújt elő. A természet közelsége, a sárban tekerőző giliszták látványa, az ujjak között vonagló békák hűvöse, az érintések megrázó élménye, a fakéreg horzsolása... A por selyme a töltésoldalban: annyira súlyos ez a por, hogy nem is porzik. Súlyos, ellenben finom és simogató. Szinte hűs. Pedig forrón remeg a levegő, és forró a por is, de nem éget. Az illatáról érezni, mennyire forró. Nincs neve sem a forró pornak, sem a por alatti pornak. A Szamoshoz közelítve a por megvastagszik, selymét felváltja a fakóbb vászon – nem lesz durvább, csak megvastagszik. Lepereg a vízbe, mintha feltépődne a vízfelszín, ahogy szövet szakad, amikor nagyanyám nem vágja az anyagot, hanem belemetsz az olló hegyével, aztán gyors mozdulattal szétszakítja. Iszapos részen kell keresztülcaplatni a porondig, bokáig süllyedünk, de ha jó helyre lépünk, csak épp a lábujjunk között buggyan ki a sár. Nem, ez nem sár, ez iszap. Bár az sem. Iszap a temető mögötti kubikgödörben van, lehet pakolgatni egymásra. Sár pedig a Mátyás király utcában, nagyapámék háza előtt, eső után. Ha a porondon gödröt vájunk, a tavacska alja nem sima, nem simogató, a vizes homok nem tud kibuggyanni a lábujjak között. Ha egészen közelről figyeljük a nedves homokot, látjuk, ahogy egymáson átgörödulnek a csillogó homokszemek, szép, mint egy kaleidoszkópkép. Nincs neve a szépségnek, nincs neve a jónak, sem a rossznak, sem a csúnyának.

A név nélküli közelséget hozta vissza a *Nincstelenek*. A bűntelen közelséget. Amikor a könyv utolsó lapjain Máli azt kéri, hogy fogadják be, de az anya elutasítja, akkor úgy éreztem, hogy ez a fajta nincstelenség nem illik bele az én nincstelenségembe, nem fér vele össze, a nemet intő anya nem igazi nincstelen, mert a nincstelennek semmije sincs, ennek az anyának viszont van valamije, a *nincse* van. Az én gyerekkori nincstelenem, semmije nem lévén, odaadta volna a *nincsét*, a könyvbeli nincstelen viszont nem adja oda, mert megakadályozza a *van* nyomasztó képze.

Nemrég mesélte Éva, hogy olvasott egy színdarabot, vagyis nem olvas-
ta, hanem látta, vagy talán csak elgondolta, szerepel benne egy színésznő,
aki elfelejt olvasni, valami történik a fejével, kipereg belőle egy csomó min-
den, nem tudja azt sem, mit kell kezdeni a betűkkel, gőze nincs, mit csi-
náljon a levelekkel, amelyeket a szerelmétől kap. A szerelme, aki egy távo-
li országban él, és valami miatt nem vághat neki az útnak, nem tudja, hogy
ő nem tud olvasni, ezért naponta hosszú leveleket ír neki. Érkeznek a le-
velek, és a nőnek fogalma sincs, mi velük a dolga. Aztán egyszer valahogy
leteríti a parkettre a lapokat, mezítláb rájuk lép, járkálni kezd rajtuk, és las-
san-lassan megérzi, megsejti – keresni kell a megfelelő szót –, átéli a tin-
tával papírra írt szavakat...

Ahogy Szilárd ott állt előttem, egyik lábán a kifűzött cipő, másikon a
zokni, azt gondoltam, és valamiféle megrendültség sem állt távol tőlem,
hogy egy költő áll előttem. Mint valami növény, a földben futó áramokat
szívja magába, hogy testén átvezetve, feltöltődjön energiákkal, aztán elin-
duljon, hogy mindennek nevet adjon. Az érzéseinek, a félelmeinek, a vá-
gyainak, a tárgyainak, a látomásoknak nevet adjon, vállalva, hogy ezzel ki-
szakítja őket a név nélküli boldog nemlétből. Megtölti a teret nevekkal,
hogy ezentúl senki ne nézzon ezen a teren keresztül.

Amikor a *Nincstelenség* nyomán először jártam Túrricse, Gacsály, Zajta
vidékén meg a határ innenső oldalán, Szárazberek, Kispeleske, Sándorho-
mok útjain, meleg késő nyár volt, és bár már érett a penyigei szilva, füröd-
ni lehetett a folyókban. A lehullott szilva szétlapult talpam alatt, érintése
puha és forró volt, olyasmi, amit arcunk érez, ha valakinek egészen közről
nézünk a szemébe... Másodszor november végén, az első fagy után kerül-
tem arra. Az út szélén hagytam az autót, majd a töltésoldalban levettem
a cipőmet, és mezítláb sétáltam a folyópart felé. Nappalra valamennyire
felmelegedett az idő, de a talaj hidegen sütötte talpamat, a homok sem si-
mogatott, inkább karcolt, a por pedig, mint sebről a var, lemezkékben vált
le a keményebb agyagrétegekről. Illetve úgy éreztem, a bőrömmel együtt a
talpamról szakad le, és ha nem fordulok máris vissza, mire a partig érek, két
véres csonk marad a lábamból. Visszaszökdécseltem a töltésoldalnál hagyott
cipőmig, hosszan masszíroztam lábujjaimat. Eszembe jutott megint az a je-
lenet Málival, a regény végéről. És akkor belém döbbsen, hogy az én nosz-
talgikus szegénységem mögött van egy keményebb, valóságosabb, emberte-
lenebb szegénység. És nincs emelkedett gesztus a végén, nincs semmi, ami
eloldozná a név vemhét. A nosztalgikus gyerekkor mögött van egy másik gye-
rekkor. Megbújik, mint látszatok mögött a nem látható. Mint por alatt a por.

DRÓNOK AZ ÉDENKERTBEN

Azt hiszem, a falu jelenleg nincs. Nem tudom, hogy a múltban volt-e, és ha igen, mi módon létezett, és azt sem tudom, hogy a jövőben lesz-e (ismét). Amit viszont manapság falunak nevezünk, néhány felszíni és jelentéktelen vonástól eltekintve – távolabb van a nagybolttól, szakadozottabb a járda –, pont olyan, mint az, amit városnak nevezünk. Avagy manapság a falu olyan, mint a városnak egy, nem is feltétlenül félreeső utcája. Amivel egyúttal azt is mondom, hogy jelenleg város sincs. Kisebb-nagyobb csomópontok vannak szétszórva a glóbuszon, jobb és kevésbé jó hozzáférést kínálva a különféle típusú erőforrásokhoz. Innen nézve a város és a falu circalmasabb, illetve kevésbé meg/kidolgozott variációi egy térben és időben (valameddig) konstans struktúrának.

Sokkal jobb és közelebbi példa nem is jut erről eszembe most, mint a 2007-ben készült *Dolina* című játékfilm valóságosnak ható, ám végső soron mesterségesen felépített díszlete, amely a faluként létező várost és a városként létező falut teszi meg főszereplőjének. A Hargita-fürdő környékén lévő kaolinbánya kietlen, ugyanakkor tisztának ható krátereibe és meddőhányóiba beékelődő díszlet-utcának nincs vége, hanem elterül a közeli domboldalon. A díszlet-házak fadeszkákból épült falait mintha a(z) amúgy állandó) szél fújta volna tetszőleges alakzatba. A folyton terjengő, és forgatási kellemésként nem egykönnyen generált por pedig megül a módos városi háznak is beillő építmények komótosan lefilmezett, csipkézett oromzatán. Mindehhez csak ráadás a Molnár Piroska megtestesítette fodrász-madám, akinek káprázatos toalettjei és remegő napernyői e szürkés ásványi környezetből villannak elő, hogy a következő jelenetben a sárban-porban csúszkáló, hústömeggként ábrázolt testet mutassa a kamera.

Tetszetősen fogalmazva: sem a városi elegancia, sem a (falusi) természet szívóssága nem jöhetnek létre e filmbéli Dolina utcáin. Illetve, az igazság kedvéért, Sinistra körzetben sem, hisz a Kamondi Zoltán rendezésében elkészült film Bodor Ádám regényeinek (*Sinistra körzet*, *Az érsek látogatása*, talán a filmnél később kiadott *Verhovina madarai* is) mindmáig az egyik legnagyobb lélegzetű vászonra vetülése is, egyszersmind. Ez az alapanyag

pedig egy ilyesfajta Dolinához vezethetett el, hisz Bodor fiktív történetei az inkompatibilitás materiális, valóságos példáinak egyfajta enciklopédiáját hozzák létre. A Bodor-féle inkompatibilitások egyik pólusa pedig mindig az édenkert, következésképp egyáltalán nem véletlen, hogy a faluhívó-fogalomra szinte azonnal válaszként és példaként kínálkoztak. Kortárs városaink és falunk, kelet-európai, posztkommunista keretben különösen látványosan, az össze nem illő, mert széttartó és ellenséges folyamatok keservesen összekötözött esetei manapság is.

Antropológusoknak, szociológusoknak és pszichológusoknak való feladvány lehetne a falunak és a városnak ez a felszívódása, ha nem tudnának már régen róla. Ha egyebet nem, Marshall McLuhan globális falu elnevezését (fogalmát) mindannyian ismerjük, használjuk, és ma már benne is élünk. McLuhan azt mondja, hogy a globális faluban visszakanyarodtunk a törzsek korába, amikor szóban és testközelségben éltük az életünket, anynyi változik mindössze, hogy a tér és az idő nemcsak az emberi test érzékszerveivel, hanem az elektronikus platformjainkkal (is) válik letapogathatóvá. Ebben a kontextusban a falu egy csodálatosan nosztalgikus metaforája annak, amit édenkertnek is szoktunk nevezni, s ami tulajdonképp az állatként, avagy a természetben való létezés gyönyörűségét sűríti magába. Ez a léthelyzet talán egyetlen elem vonatkozásában nevezhető teljesen inkompatibilisnek, ezt veti ki teljesen magából, s ez pedig a technológia – minél inkább fémből és áramból való, annál inkább.

Így tehát azt állítom, hogy falunk, a szónak az édenkert értelmében nincs már, aminthogy városunk sincs, a szónak a bűnös, velejéig rothadt értelmében. Helyzeteink vannak és tér- meg idő-konfigurációink, ahol az édenkereti és a bűnös életmódok, közösségek és építési módok nyomait, árnyékait és emlékeit figyelhetjük, abban a összevisszaságban és az inkompatibilitás azon élményeit megélve, amelyek létrehozásának Bodor Ádám kétségtelenül az egyik bajnoka. Erre a jelenségkörre a mozgóképes fiktív történetek is különösen fogékonyak, definíció szerint, mert hisz mi más lenne a közönségesen mozinak nevezett apparátus, mint az édenkert feldúlása az acél, az üveg, a műanyagok, valamint az áram eszközeivel. A klasszikus forgatókönyvi struktúrától a szereplők által bejárt ívig és a helyszínek koreográfiájáig a mozgókép számos eszközt felhasznál avégett, hogy az édenkertben szimbolizált falu szétesését fázisonként létrehozza. Lehetünk a destruktív pillanat előtt, a baljóslat árnyékában vagy épp a gördülő kövek alatt, netán a pusztulás után jóval, a mozi ekörül forog. Ez talán azt is jelentheti, hogy amint az édenkert története elveszti számunkra, az emberi kultúra számára

a jelentőségét, a mozgóképes fiktív történetmondástól is megszabadulunk, levetjük és átalakítjuk, mint manapság a faluinkat kis városi utcákká, a városainkat pedig organikus kis falukként elképzelt közösségek egyesületévé.

Hogy mivé alakul majd át a mozgóképes fiktív történetmondásunk, azaz az a művészeti módozatunk, amit közönségesen, az utca embereként mozinak szoktunk nevezni, nem tudom. Azt viszont állítom, hogy az elmúlt évek Kolozsvárról, Kelet-Európából nézvést is nagy rezonanciájú filmjei – lett légyen szó A-kategóriás fesztivál-díjas, avagy torrenten legnagyobb számban letöltött, netán a legtöbbek által megbeszél, esetleg Oscar-díjat nyert példákról (amelyeket természetesen az én látóköröm szűr ez esetben) – a falu és a város, az édenkert és a technológia, a mocsarak/erdők és az acél kettősségéből és ütközéséből (is) táplálkoznak. Történik mindez persze abban a valós történelmi helyzetben, amikor ez a dichotómia már régen nem meghatározó többé, amikor a filmbeli Dolináról lehetetlen megmondani, hogy édenkert-falu a pokol-városban, avagy fordítva esetleg.

Egy teljesen más hangfekvésű és művészetfilozófiai variációt kínálnak a témára a manapság burjánzóknak is nevezhető (bűnügyi) tévésorozatok, amelyek produkciós és nemzeti háttértől függetlenül a látszólagos édenkertek és bájos falu-jellegű közösségek szétesését dokumentálják s egyszersmind generálják a maguk sokszor sajátos és igen innovatív eszközeivel. Ezek az eszközök nyilván a digitális és online (következésképp valós idejű) produkciós és disztribúciós platformokból is táplálkoznak, ezek is okozzák és formálják őket. Van köztük olyan sorozat, a ma már szinte húszéves múlt-ra visszatekintő brit *Midsomer Murders*, amely extrémén bájos, pompás virágokkal és évszázados fákkal elárasztott, időn túli falvacskákat ránt vissza a valóságba a nyomozók fekete autója, mobiltelefonjai és bűnügyi gyilkossági felszerelése révén. Az 1988–1989-es *Twin Peaks* az elragadó magashegyi környezet szívébe helyezi el a mozgóképes technológiát, megspórolva a nézőnek a *Midsomer* egyik fő hosszú távú tapasztalataként megnevezhető ingamozgást a falu mint édenkert és a város mint technológia között, amely folyamat és történet a nyomozókban testesül meg. A *Twin Peaks* című amerikai tévés sorozatban a bűn és az illúziókeltő (nyomozási) technológiák az organikus édenkertekbe vannak komponálva, s ezzel talán mindenki egyetért, aki felidézi Cooper ügynök álom-hipnotikus megvilágosodásait a vörös szoba környékén, ahol a hangsáv sátáni megfordítása (mi által a nyomozottak beszédét hátulról előre lejátszva, s így érthetetlenül halljuk) szó szerint, de a szimbolikus és/vagy allegorikus értés szerint is a pokoli technológia egyik legemlékezetesebb példája marad.

A 2013–2014-es *True Detective* című HBO-sorozat át is konfigurálja, meg is tartja a faluváros, avagy a városfalu koncepcióját akkor, amikor a hosszan elnyúló, egzotikus és sokunk számára szenzációs természeti környezetet, a louisianai partvidéki mocsárerődöket választja a bűn utáni nyomozás helyszínéül. A bűnöző elkövetők és a széteső identitások keresése és vizsgálata hosszú éveket ölel fel, miközben a liánok és életerős levelek befonják az ember építményeit, s az egymást ismerők és szeretők/támogatók kihalnak kis világukból. A vizek, öblök és földnyelvek határolta, mondhatni a természet által is falunak teremtetett helyszínekkel és a bennük élőkkal azonban nem ez az egyetlen dolog, ami megtörténik. A szívós és örök természet, amely a mindent túlélő gyilkosokban is megéli a maga táptalaját, akárha a Sinistra körzet szürke gúnaraiban avagy Coca Mavrodin pókasszonyságban, itt is azért és úgy létezik, ahogyan az alkotók képzeletvilága látni és láttatni kívánja. Tömören, már-már együgyű metafizikai rezignáltságban Bodornál, észvesztett poros és jól megkoreografált kavalkádban a *Dolina* kaolin-közegében s absztrakt mintázatokká elsimuló, patetikus és félelmetes légi felvételekbe zárva a *True Detective* hosszan kitartott, utazós, beszélgetős szekvenciáiban. Ahogyan a hidak, viaduktok és utak átnyúlnak a pusztulásra ítélt kisközösségek természeti szépként, édenkertként felvillanó helyszínei fölött, úgy pásztázza és zárja be a minden eddiginél mobilisabb és kitartóbb drón-kamera Louisiana tocsogóit, s alakítja át őket sokszorosán díjazott és letöltött, a közös tudat/alattinkba örökre beégett emlékekké.

TEDD, AMIT TENNED KELL

Azon a napon szárnyas démonok
és drónok repülték körbe a várost,
csúcsvörös rózsza hervadozott
a katolikus templom mellett,
s a trafikos bácsi rémületében
elejtette cigis dobozát, amit
azonnal elütött egy Opel Korvett.

A pultos csaj meg az alkoholista
összenézett, és egyformán ledöbbsent
attól a számlántúli ténytől,
hogy a fröccsben a bor is megvakult,
és kínok között zuhant alá
a pohár közönyös talpáig.

És ahogy fáztak, borzongtak a lelkek,
a főszerver leblokkolt, azután
teljes, iszonyú áramszünet lett,
egy fecskecsőr koppant a kőhöz,
és a kislányunk sírni kezdett.

Mindenki tudta, mi közeleg,
elkerülhetetlenül, mint a bankcsőd,
sőt még annál is borzalmasabban,
tartományaink omegája,
a szörnyű, frusztrált harag napja.

És akkor az apám pincéjéből
ügyesen, gyorsan, kétely nélkül
előgurítottam a hordót:
görögök, magyarok, itt van Diogenész!
És néztek, mint egy utolsó bolondot,
de úgy tűnt, hogy megnyugodtak. Tényleg.

Lapunk állandó támogatói:

Aranka György Alapítvány, Nemzeti Kulturális Alap,
Communitas Alapítvány, Bethlen Gábor Alap

A szerkesztőség székhelye: Marosvásárhely, Tusnád u. 5. sz.; Postacím: 540027 Târgu Mureș, str. Tușnad 5, vagy Of. P. 1. C. P. 89; Telefon: 0040-(0)265-267091; 0040-(0)365-801946; Telefax és üzenetrögzítő: 0040-(0)265-267087; E-mail: lato@rdslink.ro; Kiadóhivatal: 540028 Târgu Mureș, str. Primăriei 2. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Nyomta az Alutus Rt., Csíkszereda. Igazgató: Hajdú Áron. Belföldi előfizetés egy évre 96, fél évre 48, negyedévre 24 lej. Külföldi olvasóinknak egy évre 35 EURO, tengerentúlra 45 USD. Előfizetéseket a szerkesztőségben veszünk föl.

ISSN 1220-5982